

**Univerzita Pardubice
Filozofická Fakulta**

**Cestovní deník Marie Sidonie Chotkové z cest po Benátkách a
Milánu (1782)**

Hana Mixánková

**Bakalářská práce
2008**

SOUHRN

Bakalářská práce, která se Vám dostává do rukou, se zabývá cestovním deníkem manželky významného šlechtice konce 18. a počátku 19. století, hraběte Jana Nepomuka Chotka z Chotkova a Vojnína. Snaží se poskytnout další pohled na šlechtické cestování ve dvou různých rovinách. První je pohled na cestování na konci 18. století, druhý, a dle mého názoru podstatnější, je pohled ženy na cestování. Práce má celkem pět tematických kapitol. V první dvě z nich se zabývají historií dvou šlechtických rodů, ze kterých zmíněný manželský pár pocházel. Společně s tím zmiňují krátce i dostupnou literaturu k těmto rodům, která není obsáhlá.

Třetí část je zaměřena na život autorky cestovního deníku, Marie Sidonie Chotkové, roz. Clary-Aldringen. Životopis je stručný, mnohé informace jsou čerpány z obecných poznatků o životě žen tohoto postavení v dané době.

Čtvrtá část je rozborem a kritikou deníku, a to nejen po formální či gramatické stránce, ale také po stránce obsahové. Kapitola vyzdvihuje několik základních témat, která se v cestovním deníku objevují. Zároveň se jedná také o úvod k edici třinácti počátečních stran cestovního deníku, kterou čtenář nalezne jako pátou kapitolu této bakalářské práce. Edice má pomoci zprostředkovat část needitovaného deníku širší odborné veřejnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dějiny - aristokracie - cestování – 18.-19. století - ženy – šlechtičny – cestovní deník – Chotek – Clary-Aldringen

Resume

Bachelors work, which you are holding just now, is dissertation about itinerary of the wife of an important nobleman from the end of the 18th and start of 19th century, Count Jan Nepomuk Chotek from Chotkov and Vojín. Its purpose is to give alternative view to nobleman travelling in two different levels. First level is describing the travelling at the end of 18th century, and second, but, by my opinion, more important, is female's look to the travelling.

This document has 5 chapters, where on first two chapters you can find the history of the two different nobleman houses from which mentioned wedded pair came from. These are also covering few books and other sources for this topic, but not too many as this area is not well documented.

The third part is describing the life of the author of this itinerary itself, Marie Sidonie Chotková, born Clary-Aldringen. Biography is concise, lot of information are drawn for the general concept about the life of the womankind of this status in this time.

The fourth chapter is this itinerary analysed and criticised from the formal, grammatical and content point of view. This part is describing some main topics from this itinerary and tries to focus on them. This part is also leading to the edition of first thirteen pages of the itinerary, which reader could find in the fifth chapter of this Bachelors work. The edition should help to provide the part of not-edited itinerary to the wider expert community

KEY WORDS

History - aristocracy - travelling – 18th-19th century - women – nobleman women – itinerary – Chotek – Clary-Aldringen

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 12. 6. 2008

Hana Mixánková

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí práce prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc, za odbornou spolupráci při vypracování této bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala pracovníkům Státního obastního archivu Litoměřice v děčínské pobočce, za radu a pomoc při hledání a práci s prameny, stejně tak patří můj dík pracovníkům Státního oblastního archivu Praha. Děkuji také panu Ing. Miloši Musilovi, kastelánu Státního zámku Velké Březno a jeho kolegům, paní Ivaně Chovancové z Národního památkového ústavu se sídlem v Ústí nad Labem a všem, kteří mi poskytli cenné rady a pomoc při hledání pramenů, literatury a jejich zpracování.

Obsah	
I. Úvod	1
II. Historie rodu Clary–Aldringen	3
I. Knihy, články a studie rodu Clary Aldringen	3
II. Historie rodu Clary-Aldringen	4
III. Historie rodu Chotků z Chotkova a Vojnína	13
I. Knihy, články a studie o rodu Chotků a jeho nejstarší historie	13
II. Historie rodu Clary-Aldringen	14
IV. Život hraběnky Marie Sidonie Chotkové	23
I. Přehled pramenům a literatury k životu hraběnky Chotkové	23
II. Životní cesta Marie Sidonie Chotkové	24
V. Rozbor deníku, jeho podoba a obsah	28
I. Obecný rozbor cestovního deníku hraběnky Chotkové	28
1) Podoba deníku a jeho úprava	28
2) Frekvence a styl deníkových záznamů	29
3) Písmo a interpunkce	31
4) Gramatické a morfologické jevy odlišné od dnešního jazyka	32
5) Celkový pohled na deník	32
II. Cestování a cestovní prostředky	32
1) Cesty a cestování na přelomu 18. a 19. století	32
2) Cesta a cestování hraběnky do Itálie roku 1782	34
III. Ubytování na cestě	42
1) Ubytování cestovatelů	42
2) Ubytování Marie Sidonie a jejích společníků	42
IV. Stravování na cestách	44
V. Kulturně-spoločenské aktivity	47
VI. Edice části textu z cestovního deníku hraběnky Chotkové	51
I. Poznámky k edici	51
II. Vysvětlení zkratk a znaků využívaných v textu	51
III. Edice	52
VII. Závěr	66
VIII. Seznam pramenů a literatury	68
IX. Seznam příloh	72
Resume	84

I. Úvod

Dnešní historická věda se zabývá mnoha různými směry, které ještě před několika desetiletími nebylo v této zemi možné příliš zkoumat. Tato bakalářská práce spojila dvě z těchto témat, a to cestování šlechty a dnes stále více populární „gender“ historii. Ačkoliv si mnozí nezasvěcení myslí, že tento obor je pouze o feminismu v hanlivém slova smyslu, není tomu tak. Jedná se o vztah mezi muži a ženami, jejich vzájemném postavení ve společnosti, právech a povinnostech, o právu na vlastní názor, o vzájemném ovlivňování se. Dějiny byly velice dlouhou dobu brány jen z pohledu muže, především muže mocného, který svým rozhodnutím ovlivňoval často životy tisíců dalších lidí, ale třeba i jen své ženy a děti. Postupně se historie v posledních letech soustředila také na oblast lidí prostších a na jejich život, dnes už se zaměřuje díky „gender“ historii, také na pohledy žen, které byly dlouhou dobu považovány jen za nástroj muže, který za ně rozhodoval a reprezentoval rodinu na veřejnosti. Žena se naproti tomu starala o domácnost a rodinu, vytvářela svému muži zázemí. Její role byla ve společnosti jiná, ale jistě ne zanedbatelná.

Bakalářská práce se bude snažit podat obraz pohledu ženy na cestování konce 18. století, pomocí základního přehledu o obsahu a formě tohoto cestovního deníku hraběnky Chotkové a formou edice části textu deníku představit část díla Marie Sidonie Chotkové odborné veřejnosti. Díky němu a ostatním pramenům, dochovaným po hraběnce Chotkové, můžeme nahlédnout do života žen přelomu 18. a 19. století, osobní deníky podávají zprávu o teplickém regionu i o celostátním dění. To však není předmětem této práce, ale budoucí badatelské činnosti.

První tématická kapitola je zaměřena na historii rodu Clary-Aldringen, ze kterého hraběnka Chotková pocházela. Zde bude představen základní průřez historií této rodiny na základě dostupné literatury. Stejně bude postupováno i v případě historie Chotků z Chotkova a Vojnína, kteří byli jedním z nejvýznamnějších rodů především v 18. a 19. století.

Třetí kapitola obsahuje krátký náhled na život Marie Sidonie Chotkové, jak mohl pravděpodobně vypadat. Pro hlubší studium by bylo nutné prostudovat níže zmíněné dochované prameny. Z prozatím provedených výzkumů není jisté, zda v nich lze nalézt odpovědi na všechny otázky týkající se mládí Marie Sidonie. Tomuto účelu by musel být vyhrazen širší záběr této práce, jakož i větší prostor, který si jistě zaslouží. Proto se tento text bude snažit podat informace pouze o nejdůležitějších bodech zmíněného tématu. Z tohoto

důvodu a pro nedostatek informací o jejím skutečném životě, bude kapitola pojednávající o jejím životě spojena s kapitolou o životě šlechtičen na přelomu 18. a 19. století. Text vyjde především z literatury zabývající se alespoň okrajově touto problematikou a doplněnou o fragmenty ze života hraběnky. Zadání práce obsahuje k této problematice knihu S. K. Neumana *Dějiny Ženy*, z této publikace jsem nakonec nečerpala, neboť pro tuto práci nebyla vhodná.

Čtvrtou kapitolu tvoří rozbor autorčina deníku, a to nejen po stránce gramatické a stylistické, ale také obsahové. Proto bude rozdělena na část obsahující obecný rozbor deníku a na části zabývající se cestováním, ubytováním, stravováním a zábavou na cestách. V gramatická část zachytí netypičtější gramatické a stylistické odlišnosti od dnešního francouzského jazyka, ostatní části podávají stručný přehled o obsahu deníku jeho zaměření. Zároveň část o cestování představí, stejně jako přiložený itinerář, trasu, kterou Marie Sidonie na své cestě projela.

Poslední kapitolu bude tvořit edice krátké části textu. Půjde o doslovný přepis deníku s poznámkami a českým překladem, neboť znalost francouzského jazyka není tak rozšířena, jako znalost jazyka německého či anglického. Pro větší přiblížení původního textu čtenáři, bude zachována struktura, kterou autorka v textu užila, podřízen jí bude také český překlad, upravený do srozumitelného slovosledu. V celém textu bakalářky jsou užívány dnes obvyklé názvy měst, které autorka navštívila, v itineráři, který je součástí přílohy bakalářské práce, jsou dnešní názvy vepsány do závorek. Citace se objevují také v textu samotném a pokud není uvedeno jinak, překlad je proveden autorkou bakalářské práce. V textu o cestování jsou také u některých měst, která hraběnka během své cesty navštívila, poznámky s odkazem na Ottův slovník naučný. Poznámky se odkazují jen v případě problému s hledáním města podle jeho starého názvu. Tato možnost je využita hned z několika důvodů, nejdůležitějším z nich je jeho snadná dostupnost v každé veřejné knihovně, jakož i jeho základní přehled o dané věci, místě či osobě.

V bakalářské práci jsou využita také skripta LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „Dlouhého“ 19. století* : 1. díl: Dějiny hmotné kultury. Pardubice, 2001. 148 s. ISBN 80 – 795 – 01. K této variantě bylo přistoupeno z důvodu v několika případech lepšího a ucelenějšího přehledu o dané problematice, než je mnohdy v literatuře jiné. Zároveň pro základní faktografii historie obou šlechtických rodů byly využity itineráře k rodovým fondům, protože lepší a obsáhlejší souhrn zatím nebyl ani k jednomu rodu vydán. S příslušnou literaturou k danému tématu, bude čtenář seznámen v úvodu ke každé kapitoly.

II. Historie rodu Clary–Aldringen

I. Knihy, články a studie rodu Clary Aldringen

Historie rodu, k němuž autorka cestovního deníku náležela, se začala psát během třicetileté války, kdy zakladatelé rodu Clary a Aldringen přišli do Čech. K jeho historii nacházíme v pracích českých historiků jen málo zmínek. Jako základní přehled může být využit archivní inventář k fondu zmíněného rodu,¹ nalézající se v Děčínské pobočce Státního oblastního archivu Litoměřice. Další celistvější práce o tomto rodu žijícím v našich oblastech pocházejí z pera Sylvie Ostrovské² a Přemysla Peera.³ Dílčí informace či zkrácený přehled historie rodu lze nalézt v mnoha encyklopediích ať už obecných, nebo zabývajících se touto problematikou.⁴ Existuje také několik dílčích studií pojednávajících stejně jako tato bakalářská práce o úzce specifikovaných událostech některých členů rodu. Patří mezi ně nejen studie Jiřího Kubeše⁵ zabývajících se dochovanými fragmenty písemností ke kavalírské cestě Frantička Václava a Jana Antonína Clary-Aldringen, ale také práce Heleny Smíškové⁶ a především Sylvie Ostrovské, která ke své studii pohledů na habsburskou monarchii očima člověka 18. století,⁷ využila osobní deníky Marie Sidonie Chotkové, roz. Clary –Aldringen, jejíž cestovní deník je předmětem zájmu této práce. Na závěr přehledu zmiňme ještě nejnovější knihu Mileny Lenderové „*A ptáš se knížko má...*“⁸, kde se na několika místech

---

¹ JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948*. Děčín, 2004. [strojopis]. Ten byl z velké části použit jako základ k tomu rodopisnému přehledu.

² OSTROVSKÁ, Sylvie. *Slavné ženy v Teplicích: Křižovatky moci a krásy*. Teplice, 1994. 165 s. ISBN 80-85321-13-0. Pojednává nejen o rodu, ale o životě Teplic a to i v dobách, kdy tento rod ještě v Teplicích nevládl.

³ PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848*. Teplice, 1969. 84 s. Podobně jako kniha Sylvie Ostrovské i tato publikace pojednává o historii Teplic v širším kontextu.

⁴ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. První díl, A-Alpy. Praha, 1996. 992 s. ISBN 80-7185-058-6.; *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Pátý díl, C-Čechůvky. Praha, 1997. 894 s. ISBN 80-7185-102-7.; POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. Praha, 2001. 485 s. ISBN 80-85955-17-2.; WURZBACH, Constantin. *Biographisches Lexikon des kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Reifstaate und in feinen Kronländern gelebt haben*. 2. Teil, Bninski - Cordova. Wien, 1857.; KNESCHKE, Ernst Heinrich. *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon im Vereine mit mehreren Historikern*. Bd. II. (Bozepolski-Ebergassing). Leipzig, 1929.; ŽUPANIČ, Jan – STELLNER, František – FIALA, Milan. *Encyklopedie knížecích rodů země Koruny české*. Praha, 2001. 340 s. ISBN 80-86493-00-8.; MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů českých zemí*. 2. rozšířené vydání. Praha 1999. 330 s. ISBN 80-204-0760-X.; a jiné.

⁵ KUBEŠ, Jiří, Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727, In *Theatrum historiae. Sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice 1*, Pardubice 2006, 83-108 s. ISSN 1802-2502.

⁶ SMÍŠKOVÁ, Helena. Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice. In *Archivní časopis 55*, 2005, 117-127. ISSN 0004-0393.

⁷ OSTROVSKÁ, Sylvie. Pohledy na habsburskou monarchii v 18. století. In *Acta universitatis palackianaesis facultas philosophica*. 2000. č. 29. s. 115-123.

⁸ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se, knížko má...*“: *Ženské deníky 19. století*. nakl. Triton. Praha, 2008, 360 s. ISBN 978-80-7254-956-6

zmiňuje o osobních denících této aristokratky, které využila spolu s jinými jako podklad pro tuto knihu.

II. Historie rodu Clary-Aldringen

Rod Clary pochází s největší pravděpodobností z Toskánska⁹. Za předka rodu je považován David de Clario, o němž nacházíme zmínky na počátku 14. století. Spolu se svou manželkou Marií Spinetti měl dva syny. Traduje se, že syn Bernard odešel roku 1363 do Čech, kde získal od Karla IV. inkolát.¹⁰ O jeho potomcích ale prameny mlčí, a tak prvním doložitelným členem rodu působícím v Čechách je Francesco de Clario, řečený de Riva (†1649),¹¹ jenž se k nám dostal jako císařský důstojník za třicetileté války. Již v roce 1623 zakoupil konfiskovaný majetek na Žatecku, 6. února 1625 jej císař Ferdinand II. povýšil do rytířského stavu s přídomkem „z Dobříčan“ a dva roky na to získal český inkolát. Až za života jeho potomků, synů Dominika a Jeronýma, byl rod roku 1664 povýšen do stavu svobodných pánů.

Zasloužil se o to **Jeroným Clary (1610–1671)**, mladší syn Františka Clary de Riva. Výše řečený působil jako císařský generál a dlouhou dobu vedl spory se svým bratrem Dominikem, plukovníkem španělského vojska. Po jeho smrti, zemřel bezdětný roku 1656, spory dále pokračovaly s vdovou Annou Marií.¹² Příčinou sporu bylo dědictví rodu Claryů, ale také rodu Aldringenů neboť se Jeroným roku 1637 oženil s Annou Marií (†1665), rozenou Aldringen, vdovou po Müllerovi z Ruffachu,¹³ sestrou císařského polního maršála Jana Aldringena.

Jan Aldringen (10. prosinec 1588–22. červenec 1634) byl členem německého šlechtického rodu. Jako páže procestoval Francii a Itálii, až roku 1606 vstoupil do služeb španělské armády. Pluk v němž působil byl po třech letech rozpuštěn a jeho schopnosti se rozhodl využít Pankrác Gallas, velitel milánského pluku. Od roku 1612 pracoval jako písař kardinála Madrucciho a biskupa tridentského a brixenského. Poté se opět navrátil k armádě.

⁹ JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948*. Děčín, 2004. s. I.; srov. ŽUPANIČ, Jan – STELLNER, František – FIALA, Milan. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. s. 50. uvádí, že rod pochází z Florencie a později se stěhuje do Furlandska.

¹⁰ JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948*. Děčín, 2004. s. I.; Získal domovské právo, tedy stal se příslušníkem české zemské šlechty. ŽUPANIČ, Jan – STELLNER, František – FIALA, Milan. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. s. 50. uvádí, že dodnes existuje tato listina ve 2 opisech. Více OSTROVSKÁ, Sylvia. *Slavné ženy v Teplicích: Křižovatky moci a krásy*. s. 51-52.

¹¹ JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948*. s. I., česky - František Clary de Riva.

¹² Dcera Anny Marie Aldringen, manželky Jeronýma Clary, z prvního manželství s Müllerem z Ruffachu. TAMTÉŽ.

¹³ S nímž měla čtyři potomky. TAMTÉŽ.

Střídavě bojoval ve španělských a tyrolských službách, nějaký čas také bojoval v barvách katolické ligy. V roce 1624 byl jmenován vojenským dvorním radou a generálním polním komisařem, kde mohl plně předvést své válečné umění.¹⁴ Velkých úspěchů dosáhl v habsburských službách, především pod velením Albrechta z Valdštejna.¹⁵ Za své vojenské úspěchy byl Ferdinandem II. povýšen do panského stavu a 18. července 1630 z jeho pověření dobýval spolu s dalšími císařskými Mantovu. Tam si přivlastnil tamní vévodovu knihovnu, kterou odkázal svému bratru Janu Markovi.¹⁶ Jan Aldringen se při tomto tažení oženil s Livií de Arco, dcerou hraběte de Arco, druhou z dcer si vzal na stejném tažení Jan Matyáš Gallas.¹⁷ Největších úspěchů dosáhl Jan Aldringen jen několik let před svou smrtí. Po úmrtí generála Tilliho¹⁸ se uvolnilo místo vrchního velitele ligistického vojska, které Jan Aldringen získal a 10. března 1632 dosáhl povýšení na říšského hraběte. Dne 4. května 1634 obdržel od císaře Ferdinanda II. teplické panství Bynovec, část statku Benešov nad Ploučnicí a několik statků v Tyrolsku,¹⁹ za pomoc při odstranění Albrechta z Valdštejna. Jeho vraždu pomáhal připravovat společně s Janem Matyášem Gallasem a Aeneasem Silviem Piccolominim.²⁰ Byl zastřelen 22. července 1634 v bitvě u Landshutu, ve stejném roce zemřela při porodu prvního dítěte jeho žena, a proto přešlo jmění na Janovi sourozence – bratry Jana Marka a Pavla²¹ a sestry Annu, Kateřinu a Barboru. Ti mezi sebou vedli o zděděný majetek řadu sporů. Když roku 1664 zemřel Jan Marek Aldringen, znamenalo to vymření rodu po meči. České statky ještě před smrtí odkázal sestře Anně, která se po ovdovění podruhé provdala a to již za výše zmiňovaného hraběte Jeronýma Clary.

Svatba se konala roku 1637, o dva roky dříve získal Jeroným Clary císařský souhlas se spojením jmen obou rodů a také erbů.²² V roce 1664 povýšil do stavu svobodných pánů, s konečnou platností mu predikát Clary – Aldringen byl udělen o dva roky později,²³ když jej

---

¹⁴ Bližší informace o vojenských úspěších více *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. První díl, A-Alpy. s. 759-760.

¹⁵ Zvláště pak obrannou mostu proti Mansfeldově armádě v bitvě u Dessavy v roce 1625.

¹⁶ Ten zastával post sekovského biskupa. JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948*. Děčín, 2004. s. I

¹⁷ Josef Janáček, *Valdštejnova smrt*, Praha 1970. s. 217.

¹⁸ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta. Historie třicetileté války*. Praha, 2001. s. 111-112. ISBN 80-7106-355-X. Více o jeho tažení TAMTÉŽ. s. 96-104.; Kolektiv autorů. *Dějiny Rakouska*, Praha 2002, s. 271, 277. ISBN 978-80-7106-239-4.

¹⁹ Bližší JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948*. s. I.

²⁰ Josef Janáček, *Valdštejnova smrt*. s. 216-226. Více o Silviu Piccolominim TAMTÉŽ. s. 239-241.

²¹ Pavel Pavel (†1644) byl tripolským biskupem, Jan Marek (1592-1664) biskupem sekovským. SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice*. In *Archivní časopis* 55, 2005, s. 122. ISSN 0004-0393.

²² JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948*. s. I.

²³ Toho roku zemřel poslední mužský potomek rodu Aldringenů Jan Marek (1592-1164) a rod vymřel po meči.

císař Ferdinand povýšil do stavu hraběcího. Jeho jediný syn se narodil roku 1638, tehdy bylo Jeronýmovi 28 let a zdědil celý majetek.

Jan Jiří Marek (1638–1700²⁴) během svého života zastával několik funkcí. Byl přísedícím lenního i komorního soudu v Čechách. Neomezoval se ale pouze na Čechy. Zastával i úřad přísedícího dvorské komory v Horním Rakousku a na kurfiřtském dvoře v Sasku²⁵ působil jako diplomat. Za svůj život se třikrát oženil. První manželkou byla Ludmila hraběnka ze Schönfeldu (†1676)²⁶ s níž měl syny Jana Jiřího (1668–1702)²⁷ a Františka Karla (1675–1751). František Karel se stal pokračovatelem hlavní linie rodu. Kromě synů mu porodila také tři dcery. S Marií Eleonorou z Lamberka (†1691),²⁸ jenž byla jeho druhou ženou měl 2 dospělé syny, Jiřího Jana (1684–1721) a Jana Filipa (1690–1744). Třetí ženou se stala roku 1693 Barbora Tereza, roz. z Kokořova (1643–1727). Manželství bylo bezdětné. Jeho první dvě manželky mu povily třináct dětí, z nichž se však dospělosti dožilo jen osm. Čtyři synové a čtyři dcery. Jan Jiří Marek byl prvním nositelem jména Clary–Aldringen. Vyznamenal se jako dobrý hospodář a politik. Za jeho panování na panství teplickém se tamním lázním navracela bývalá sláva, kterou pozbyly po smrti Volfa z Vřesovic.²⁹ Mimo to nechal v Dubí vystavět sýpku a papírnu, v Tmovanéch vyrostl pod jeho vedením pivovar. Zajímal se o vzdělání. Knihovnu, která se na zámku nacházela, nechal s největší pravděpodobností mezi léty 1676–1677 uspořádat.³⁰ Sám se zasloužil o její rozšíření. Jeho zálibou byly především přírodní obory. Za jeho života došlo k požáru Teplic (8. května 1685) a nedlouho předtím se ve městě objevil mor.

---

²⁴ Použitá literatura uvádí úmrtí Jana Jiřího Marka k roku 1700, pouze v knize MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů českých zemí*. 2. rozšířené vydání. Praha 1999. s. 92. je uvedeno datum 1699.

²⁵ KUBEŠ, Jiří, Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727, In *Theatrum historiae. Sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice 1*, Pardubice 2006, s. 86. ; OSTROVSKÁ, Sylvia. *Slavné ženy v Teplicích*. s. 52.

²⁶ S Ludmilou, hraběnkou ze Schönfeldu se Jan Jiří oženil roku 1667 Bohosudově. JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringen*. s.II.

²⁷ TAMTÉŽ. Srovnání s Ottovým slovníkem naučným, který uvádí, že zemřel roku 1701. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Pátý díl, C-Čechůvky, Praha 1997. s. 437.

²⁸ Oženil se s ní roku 1678, tedy 2 roky po smrti své první ženy.

²⁹ Pánem na panství teplickém se stává roku 1543. Mimo jiné byl také hejtmanem pražského hradu, podkomoří, nejvyšší písař a prezident dvorské komory. Již před tím, než dostal do správy panství Volf z Vřesovic pán na Doubravské Hoře a zástavní pán Kyšperka, proslavil město Phillipus Aureolus Paracelsus – lékař, filosof a přírodovědec. Volf z Vřesovic však nechal v Teplicích postavit lázně. O jejich významu a oblibě svědčí i fakt, že roku 1562 hostil Volfův dům Maxmiliána II. Hostem byl také kurfiřt August I. Nebo ruský car Petr Veliký. Když však ale 21. března 1569 Volf z Vřesovic zemřel, připadlo panství jeho bratrovi Bernardovi a dcerám. Vlivem jejich špatného hospodaření význam tohoto lázeňského města upadá. OSTROVSKÁ, Sylvia. *Slavné ženy v Teplicích: Křížovatky moci a krásy*. s. 33-37.

³⁰ Z této doby pochází nejstarší katalog této knihovny. Více MICHLOVÁ, Jana. Počátky zámecké knihovny Clary-Aldringenů v Teplicích. In *Zprávy a studie sv. 21*. RMT, 1997. s. 99-106.

Jak bylo již výše zmíněno, pokračovatelem hlavní linie rodu byl **František Karel Clary – Aldringen (1675–20. leden 1751)**, syn Jana Jiřího Marka z prvního manželství. Byl dobrým ekonomem, projevoval se jako pravý barokní kavalír.³¹ Zastával také několik státních funkcí. Působil jako nejvyšší lovčí království Českého, sám byl náruživým lovcem, jmenován byl i skutečným radou. Když roku 1702 zemřel i jeho nejstarší bratr Jan Jiří, stal se dědicem teplického panství. Význam tohoto muže pro rod tkví především v tom, že 15. prosince 1749 byl z teplického panství a Krupky, kterou získal roku 1710, vytvořen fideikomis dědičný v hlavní linii.³² Stejně jako otec, byl i František Karel zadavatelem několika významných stavebních památek. Mezi léty 1701–1711 inicioval stavbu terasy Belveder³³ čnicí nad labským údolím, a jenž je nejstarší vyhlídkou Českého Švýcarska. Také za jeho panování byl vystavěn na Zámeckém náměstí morový sloup Matyáše Brauna z roku 1719, který měří 20 metrů. Jako náruživý lovec nechal postavit ve Mstišovské oboře stavitelem Kristianem Laglerem, kapli sv. Eustacha (ochránce lovců).³⁴ Kromě jiného ještě za jeho života začali panskou pokladnu obohacovat peníze z těžby hnědého uhlí. Doly byly otevírány v okolí Teplic od roku 1742.³⁵ Život mu dopřál dvě manželství. První ženou byla Marie Terezie von Künigl von Ehrenburg (1672–1745). Oženil se s ní roku 1697 a povila mu šest dětí.³⁶ Druhou ženou, kterou si vzal v roce 1748, byla tehdy osmnáctiletá Karolina von Osten (1730–1798).

Po smrti Františka Karla připadl fideikomis jeho synovi **Františkovi Václavovi Clary–Aldringen (1706–1788)**. Stejně jako jeho předci i on zastával politické funkce v království. Roku 1735 je veden jako komoří a přisedící lenního soudu, roku 1753 se stal tajným radou. Vykonával také funkci zemského a dvorského lovčího v Čechách i Rakousích. Pro sebe a své potomky v primogeniturní linii získal roku 1767 titul knížete.³⁷ V mládí cestoval Evropou, především po německých státech, stal se maltézským rytířem, v zájmu zachování rodu se ale roku 1747 oženil s Marií Josefou Hohenzollern-Hechingen (1728–1801).³⁸ S ní měl devět dětí, z toho jen čtyři dcery a syn se dožili dospělosti. Kromě syna Jana

---

³¹ OSTROVSKÁ, Sylvia. *Slavné ženy v Teplicích: Křižovatky moci a krásy*. s. 62.

³² TAMTÉŽ. s. 62-63.

³³ TAMTÉŽ. s. 62.

³⁴ TAMTÉŽ. s. 63.

³⁵ ŽUPANIČ, Jan – STELLNER, František – FIALA, Milan. Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české. s. 53.

³⁶ Jen čtyři z nich se dožily dospělosti. OSTROVSKÁ, Sylvia. *Slavné ženy v Teplicích: Křižovatky moci a krásy*. s. 62.

³⁷ Josef II. podepsal jmenovací diplom 2. února 1767. JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringen*. s. III.

³⁸ Ta působil jako hofmistryně Marie Terezie, její služby Habsburkové využívali i na dvoře Josefa II. Když v listopadu 1763 zemřela žena Josefa II. Isabela, parmská infanťka, kterou velice miloval, stala se Marie Josefa

Nepomuka, který po jeho smrti převzal správu na panstvích, byla významná i jeho dcera Marie Sidonie. Ta se v roce 1772 provdala za Jana Rudolfa hraběte Chotka, jednoho z nejvýznamnějších mužů té doby a jejíž cestovní deník je hlavním tématem této bakalářské práce.

Pod správou Františka Václava Teplice i nadále vzkvétaly. Teplický zámek nechal přestavět do barokní podoby, v padesátých letech bylo zřízeno zámecké divadlo, zatím jen pro členy rodiny a jejich hosty.³⁹ Své umění zde měli možnost předvést nejen ochotnické spolky, ale také příslušníci rodu.⁴⁰ František Václav žil v neklidné době. Roku 1756 začala sedmiletá válka, avšak v květnu 1759 se Císař František I. a Bedřich II. dohodli, že lázně v Salzbrunn, Karlových Varech, Warmbrunn a Teplicích mohou využívat obě bojující strany. A tak ekonomika města tolik netrpěla. Ještě o 4 roky dříve bylo lázeňské město ohroženo ztrátou svého léčivého pramene. Tehdy 19. května 1755 bylo zaznamenáno zemětřesení v Lisabonu a teplický pramen v Městských lázních přestal na několik minut téci.⁴¹ František Václav Clary–Aldringen zemřel roku 1788, jeho majetek přechází na syna Jana Nepomuka.

Jan Nepomuk Clary-Aldringen (1753-1826) byl vlastníkem Teplic v době jejich velké slávy. Město navštěvovali mocní a vzdělaní lidé té doby. Zavítal sem například švédský král Gustav IV., Richard Wagner, Jacomo Casanova, Karel Josef de Ligne (1735-1814),⁴² který byl v Teplicích častým hostem a to zejména u tchána Jana Nepomuka, pravidelným hostem byl také Jan Rudolf hrabě Chotek, manžel jeho sestry Marie Sidonie. Jan Nepomuk se roku 1775 oženil s Marií Leopoldinou Kristinou (1757-1830), roz. de Ligne, z manželství vzešli dva synové. Karel Josef (1777-1831) a František Moric (1782-1829). Sám Jan Nepomuk byl také vzdělaným a významným šlechticem své doby. Studoval na univerzitě ve Vídni, ve 20 letech vstoupil do dění jako komoří arcivévody Maxmiliána. Panství se ujal ještě rok před otcovou smrtí. Zastával úřady u dolnorakouského zemského soudu a zemské vlády. Ještě před Vídeňským kongresem se roku 1710 stal vyslancem v Paříži, poté přeložen

---

jednou z pěti nejvýznamnějších říšských šlechticů, které udávaly směr společenského života na vídeňském dvoře. JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringen*. s. III.

³⁹ Širší veřejnosti se jeho brány otevřely až na konci 80. let. OSTROVSKÁ, Sylvia. *Slavné ženy v Teplicích: Křižovatky moci a krásy*. s. 68.

⁴⁰ Jan Nepomuk i jeho sestry Marie Sidonie a Marie Kristína, potomci Františka Václava a Marie Josefy, se představili v divadelních kusech hraných ku oslavě druhého sňatku Josefa II, s Josefou Bavorskou v lednu 1765. Tehdy bylo budoucímu majiteli panství Teplice 12 let. Dále TAMTÉŽ s. 68, 71.

⁴¹ Tuto událost zkoumal Josef Stepling (1716-1778). Více TAMTÉŽ s. 69.

⁴² Pocházel ze starého belgického rodu. V rakouských službách si vysloužil hodnost polního maršála. Setkal se s mnoha významnými lidmi a na sklonku života byl literárně činný. Část jeho pozůstalosti se díky spřízněnosti, skrze dceru s rodem Clary-Aldringen, nachází ve fondu tohoto šlechtického rodu ve Státním okresním archivu Teplice. JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringen*. s. IV. OSTROVSKÁ, Sylvia. *Slavné ženy v Teplicích: Křižovatky moci a krásy*. s. 76-77.

do Drážďan, o tři roky později již působil jako nejvyšší hofmistr cara Alexandra I. Jmenován byl také generálním dvorským ředitelem staveb.

Jeho doba je spojována s velkou přestavbou Teplic. Když 1. června 1793 město vyhořelo, nechal společně s měšťany Teplice přestavět v novém klasicistním stylu. I lázně prošly rekonstrukcí, byly postaveny nové lázeňské budovy a město se tak ocitlo vysoko na „žebříčku“ nejmódnější a nejoblíbenější lázeňských měst. Mezi léty 1787–1789 nechal vybudovat nové zámecké divadlo. O oblíbenosti lázní i tamního divadla svědčí i fakt, že Johann Wolfgang Goethe napsala pro tamní scénu krátkou hru „Sázka“. Koncertoval zde „český Paganini“ Josef Slavíček a mladý Fryderyk Chopin. Návrhy na stavbu vytvořil architekt Johann August Giessel (1751-1822). Ten se podílel spolu s prof. Theilem také na přestavbě zámku do empírové podoby, upraveny byly i vnitřní prostory zámku, a plány vytvořil i pro rekonstrukci zámeckého kostela Povýšení sv. Kříže (přestavěn byl do gotické podoby). Rekonstrukce se dočkal i zámecký park, jež dostal podobu parku anglického.⁴³

V roce 1801 byla v Teplicích zavedena denní novinová pošta, o rok později vznikl Johnův lázeňský ústav pro nemajetné nemocné. O tři roky později do Teplic zavítal pod pseudonymem hrabě de Haga švédský král Gustav IV. Od roku 1809 zde bylo rušno i vojensky a politicky. Roku 1809 zde byli ubytováni vojáci účastníci se války s Francií. Sám syn majitele panství hrabě Karel sestavil svůj batalión z poddaných a bojoval např. v bitvách u Esslink nebo Wagramu⁴⁴ proti francouzské armádě. O tři roky později zavítala do Teplic manželka Napoleona a dcera Františka II. Marie Louisa. I další osobnosti v této pohnuté době navštívili lázeňské město. Roku 1810 mohli lidé potkávat i Napoleonova bratra Ludvíka s manželkou Hortensií, matkou pozdějšího Napoleona III., o rok později přijel na svou první návštěvu Ludvik van Beethoven, který si vždy přál potkat se s Goethem. Obdivoval jeho práci, ale ze schůzky, která se uskutečnila v roce 1812 v Teplicích, byl zklamán. Goethe už nebyl takový, jakého si podle jeho děl Beethoven představoval.⁴⁵

Další významná událost na sebe nenechala dlouho čekat. Po bojích, které se během napoleonských válek udály na teplicku, zejména pak bitva u Chlumce 29.-30. srpna 1813,⁴⁶ byl 9. září mezi Rakouskem, Ruskem a Pruskem podepsán na teplickém zámku alianční traktát, předzvěst svaté aliance. Jednání se zúčastnil například Klemens Wenzel Lothar

---

⁴³ Sylvia OSTROVSKÁ, *Slavné ženy v Teplicích*, s. 78-83, 160.

⁴⁴ Blíže PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848*, Teplice, 1969. 84 s.

⁴⁵ Blíže ZHOŘ, Antonín. *Sám proti osudu*. Praha, 1978, s. 259, 265-266, 274-283.

⁴⁶ Blíže PEER, *Dějiny Teplicka do roku 1848*, s. 59.

Metternich, vojevůdce Jan Josef Václav Radecký, Vilém von Humboldt (zastupoval Prusko), ministr zahraničí Karl Nesselrode (zastupoval Rusko) a další.⁴⁷

Po smrti Jana Nepomuka se panství ujal syn **Karel Josef Clary-Aldringen (1777-1831)**. Byl umělecky nadaný. Maloval, vydal několik francouzsky psaných cestopisů, zanechal po sobě rozsáhlou knihovnu uloženou ve vídeňském paláci a převezenu na Teplický zámek po jeho smrti, dále pak také sbírku rytin. Po skončení studií ve Francii se jako jeho předci vydal na politickou dráhu, pracoval u dolnorakouské vlády, v roce 1802 se stal komořím. V tom samém roce, 26. října v Novém Dvoře, se oženil se svou sestřenicí Marií Louisou (1777-1864),⁴⁸ roz. Chotkovou. Povila mu sedm dětí, ale dospělosti se dožil pouze syn a tři dcery.

Jediný syn Karla Josefa **Edmund Clary-Aldringen (1813-1894)**, převzal teprve jako devatenáctiletý, po svém otci zemřelém roku 1831, panství. Do jeho plnoletosti mu radila v důležitých otázkách matka, avšak snažila se do jeho rozhodování zasahovat i v dospělosti. Edmund se oženil roku 1841 s tehdy šestnáctiletou Elisalex Ficquelmont (1825-1878), dcerou Karla Ludvíka Ficquelmonta.⁴⁹ Měli spolu čtyři dospělé děti – dceru a tři syny. Jako člen teplického městského zastupitelstva a teplického i děčínského okresního zastupitelstva se podílel na rozvoji místní oblasti. Zvláště pak v oblasti turistické. Podpořil také výstavbu teplického městského divadla,⁵⁰ neboť zámecké divadlo již nepostačovalo zájmu návštěvníků a obyvatel lázeňského města. Slavnostní otevření se konalo 21. května 1874. V Šanově nechal vybudovat Nové lázně.

Jako politik působil v liberální straně, zastával post poslance českého zemského sněmu a povolán byl roku 1861 jako člen panské sněmovny. Zajímal se o historii a přírodní vědy. Rok 1848 zasáhl i do dění v Teplicích. Občané vytvářeli na svou obranu Národní gardy. V čele té teplické stanul měšťan Siegmund a Edmund Clary-Aldringen se stal čestným velitelem.

Panství po smrti Edmunda převzal jeho nejstarší syn **Carlos Clary-Aldringen (1844 - 1920)**. Za jeho hospodaření došlo k velkému ekonomickému úpadku panství. Rodové peníze

---

⁴⁷ Blíže PEER, *Dějiny Teplicka do roku 1848*, s. 59.

⁴⁸ Marie Louisa byla dcerou Jana Rudolfa hraběte Chotka a Marie Sidonie roz. Clary-Aldringen, sestry Jana Nepomuka Clary-Aldringen. Také měla umělecký talent jako její manžel. JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringen*. s. IV

⁴⁹ Karel Ludvík Ficquelmont (1777-1857) - člen lotrinského rodu, důstojník, účastnil se bojů proti Napoleonovy, rakouský diplomat – působil v Petrohradě, Itálii i Švýcarsku, významný politik v době Metternicha. Byl prezidentem válečné rady i ministrem zahraničí. V revolučním roce 1848 krátkou dobu zastával funkci předsedy rakouské vlády. Po propuštění Metternicha 13. března 1848 přišel i on o své funkce a věnoval se svému soukromí a literární činnosti. Kol. autorů, *Dějiny Rakouska*, Praha 2002. s. 405. a JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringen*. s. V.

⁵⁰ Více Pavla JAKLOVÁ – Helena SMÍŠKOVÁ, *Rodinný archiv Clary-Aldringenů*. s. IV.

věnoval jako konzervativní katolík do stavby církevních staveb. Mezi jinými to byl například kostel v Dubí⁵¹ inspirovaný benátským kostelem Madonna dell'Oro. Také z těchto peněz podporoval různé spolky a soukromé osoby. Pro špatné hospodaření a již zjevný ekonomický úpadek panství, byl rodinou donucen vzdát se roku 1918 jeho správy ve prospěch bratra Siegfrieda Clary-Aldringen a jeho potomků. Sám Carlos měl se svou ženou Felicií princeznou Radziwill (25. únor 1849 Teplice-7. prosinec 1930 Teplice)⁵² dceru Marii a syna Johannese (1878 -1930), ale jeho syn byl z dědického nároku vyloučen nejen pro rozhazovačnou povahu a nehospodárný styl života, ale také proto, že se 16. července 1910 se oženil v Londýně s Evženií Hospodářovou, která neměla odpovídající postavení. Také díky tomuto mesaliančnímu sňatku přišel o právo na rodinný majetek.

Šestým. knížetem Clary-Aldringen se tedy nestal Johannes, ale jeho strýc **Siegfried Clary-Aldringen (14. říjen 1848 Teplice-11. únor 1929 Teplice)**. Tento šlechtic se narodil v revolučním roce 1848. Po studiích se od roku 1873 až do 1. světové války věnoval diplomacii. Působil například v Paříži, Bruselu, Londýně nebo Berlíně.⁵³ Za manželku si 12. února 1885 ve Vídni vzal Terezii Kinskou (10. prosinec 1867 Vídeň-22. únor 1943 Teplice). Povila mu tři děti – dvě dcery a syna. Když byl jeho bratr roku 1918 zproštěn správy rodinného majetku, ujal se tohoto úkolu, ale to jen do smrti svého bratra. Poté majetky přepsal podle předešlé smlouvy na svého jediného syna Alfonse.

Alfons Clary-Aldringen (12. březen 1887 Drážďany-6. říjen 1978 Benátky)⁵⁴ po získání titulu doktor práv (1912) na pražské univerzitě, praktikoval v Hamburku.⁵⁵ Stejně jako předkové zastával několik veřejných funkcí. Byl jmenován c. k. komořím, rok po studiích již pracuje na místodržitelství. Často navštěvoval následníka trůnu Františka Ferdinande d'Este s manželkou Žofíí, roz. Chotkovou, jenž byla s rodem Clary-Aldringen spřízněna již z přelomu 18. a 19. století, znal se i s bratry Masaryky. Teplice přejal roku 1920 částečně zadlužené, následující události už mu ale nedovolili panství spravovat. Nový režim majitelům velkých pozemků a posléze šlechtě obecně nepřál. Alfons postupně přišel o panství Teplice, musel prodat šachtu v Krupce, palác ve Vídni a další. I přesto se ještě do svého

---

⁵¹ Architektem stavby byl Pietro Bigaglia, profesor Akademie výtvarných umění v Benátkách. Pavla JAKLOVÁ – Helena SMÍŠKOVÁ, Rodinný archiv Clary-Aldringenů. s. V.

⁵² Vzali se 5. června 1873. Byla dcerou Leontiny hraběnky Clary-Aldringen (1810-1890), tety jejího manžela Carlose Clary-Aldringen. Jejím otcem byl Bohuslav princ Radziwill (1809-1873), jenž se s její matkou oženil roku 1832. Více POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. s. 66.

⁵³ Více JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. Rodinný archiv Clary-Aldringenů. s. V.; SMÍŠKOVÁ, Helena. Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice, In *Archivní časopis*, 2, 2005, s. 117-127.

⁵⁴ O rodu napsal knihu: CLARY-ALDRINGEN, Alfons. *Vůně vzpomínek*. Praha, 2002. ISBN 80-7243-158-7.

⁵⁵ Praktikoval v bance u finančníka Warburga. JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů*. s. V.

odchodu ze země 8. května 1945 staral o kulturu ve městě. Ani jemu se nevyhnula 2. sv. válka. Dva ze tří synů,⁵⁶ které mu porodila manželka Ludwina, roz. Eltz (15. srpna 1894 Eltville-4. duben 1984 Benátky),⁵⁷ padli za 2. sv. války. On sám byl členem Henleinovy Sudetoněmecké strany.

V dnešní době je nositelem rodového jména prostřední z bratrů **Markus Clary-Aldringen** (* 1919 Teplice). Pracoval jako obchodní ředitel, dnes je již na penzi. Dvakrát se oženil a má dva syny a dceru. On i jeho potomci žijí mimo Českou republiku.⁵⁸ Stejně tak i vedlejší větev, potomci rakouského ministerského předsedy hraběte Manfreda (1852-1928).⁵⁹ Jeho potomci žijí v Rakousku a Německu.⁶⁰

---

⁵⁶ Jeronym (1917-1941 u Sokolovky na Ukrajině) a Karel Jiří (1921-1944 Koprivnice–Chorvatsko). POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. s. 66-67.

⁵⁷ Oddáni byli 5. ledna 1916 v Eltville. Měli spolu čtyři děti -tři syny a dceru. TAMTÉŽ.

⁵⁸ Více TAMTÉŽ. s. 69.

⁵⁹ Nejmladší syn Edmunda Clary-Aldringen.

⁶⁰ TAMTÉŽ. Stav těchto dat je k roku 2001, kdy byl tento almanach vydán.

III. Historie rodu Chotků z Chotkova a Vojnína

I. Knihy, články a studie o rodu Chotků a jeho nejstarší historie

První zmínky o rodu v pramenech nacházíme v druhé polovině 14. století, v českých oblastech se tato zmínka nachází v berní plzeňského kraje z roku 1379.⁶¹ Josef Ledr ve své rodopisné studii⁶² uvádí, že jde o rod českého původu, neboť kořen slova Chod můžeme nalézt i v dalších českých slovech jako např. Chotěboř, Chotimír a další.⁶³ Rod pochází z hradu či tvrze Chockov (jinak také Chočkov a Chotkova) nacházející se na Plzeňsku v blízkosti Kralovic, dnes nese opět název Chockov.

K nejstarší historii rodu máme jen útržkovité informace. Více se o ní rozepisuje již zmíněný Josef Ledr.⁶⁴ Já jsem se ve své práci přidržela historie rodu zpracovanou v inventáři k archivnímu fondu,⁶⁵ neboť doposud tiskem nevyšlo lepší a obsáhlejší shrnutí historie rodu Chotků z Chotkova a Vojnína než je právě tato. Starší rodokmen je často velice nejasný, za což může mimo jiné jeho velká rozvětvenost. Pevnější obrysy získává během 16. století, na jehož konci se objevují první celistvější zprávy, i když rozrod je stále ještě velice početný. Do té doby uvádí ve své práci J. Ledr např. konec 70. let, 80. léta a rok 1400, kdy byl jakýsi Mikuláš Chotek z Broda konšelem Nového Města Pražského. V době Jana Husa a jeho kázání v kapli Betlémské měl Bernard z Chotků stát včele davu útočícího na Betlémskou kapli a požadující aby odvolal.⁶⁶ Neměla jsem možnost seznámit se s těmito prameny a zhodnotit je a proto zde tyto události uvádím jen jako důkaz, že rod je opravdu starobylý.

Chotkové byli příbuzní s mnoha českými rody např. Lažanských, svobodných pánů z Bukové, Žitínovů z Myslovic a dalších.⁶⁷ Rod měl navíc ještě v 15. století dvě větve a to šlechtický rod Chotků z Chotkova a rod z Vojnína. K rodu samotnému existuje v českém jazyce jen několik slovníkových hesel,⁶⁸ studie Josefa Ledra (*Hrabata Chotkové z Chotkova*

⁶¹ Z té doby pochází první zmínka o tomto rodu na darovací listině z roku 1181, kde je podepsán jako svědek spolu s dalšími šlechtici z okolí Kralovic jakýsi Chotek. Vladyka v Železnici jí daroval opatu kláštera v Plasích Mayerovi pozemky Býkov a Vlčkov – LEDR, Josef. *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*. Kutná hora, 1886. s. 5.

⁶² LEDR, Josef. *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*, Kutná hora 1886. 74 s.

⁶³ TAMTÉŽ. s. 3.

⁶⁴ Nejstarší zmínky o něm bych tak ponechala jen s odkazem na práci Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína z roku 1886. TAMTÉŽ. s. 3-9.

⁶⁵ Pro přehled historie tohoto rodu byl z velké části jako literatura použit inventář k archivnímu fondu: BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků*. Praha, 1999. [strojopis].

⁶⁶ Další zmínky o předchůdcích rodu – TAMTÉŽ. s. I.

⁶⁷ TAMTÉŽ. s. I.

⁶⁸ HALDA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti* 1. díl. Praha, 1992. ISBN 80-901020-3-4.; MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů českých zemí*. 2. rozšířené vydání. Praha 1999. ISBN 80-204-0760-X.; POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. Praha, 2001. ISBN 80-85955-17-2.; *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Dvanáctý díl Ch - Sv. Jan., Praha 1998. 80-7185-157-4. (také vychází z části z díla J. Ledra.); WURZBACH, Constantin.

a Vojnína – využívány archiválie rodu)⁶⁹ a práce Otakara Špecingera (Chotkovské Veltrusy – také využity archiválie a starší práce např. již zmíněného Ledra).⁷⁰ Patří sem také inventář – Rodinný Archiv Chotků.⁷¹ Větší a novější česká publikace o historii tohoto rodu, jak již bylo zmíněno, zatím chybí.

Nejvýznamnějším představitelem větve Chotků z Vojnína sídlící na Kadaňsku (dnešní okres Chomutov) byl rytíř **Petr Chotek z Vojnína** narozený roku 1495. Účastnil se sněmů v letech 1541-1545, kde se na základě volby stal relátorem. V té době byl také jmenován královským prokurátorem (1543-1562). Za jeho života se šlechta postavila roku 1547⁷² proti Ferdinandu I., Petr Chotek byl však královským úředníkem a k odporu se nepřipojil. Za věrnost obdržel zámek a ves Budenice nacházející se na Slánsku. O šest let později stanul na postu císařského a královského rady. Měl jediného syna Bohuslava a dceru Johanu. Syn ale zemřel ještě za Petrova života, a tak odkázal svůj majetek dceři provdané za Jindřicha Bořanského z Vřesovic. Petr zemřel roku 1571 a s ním vymřel i rod Chotků z Vojnína.⁷³

Druhá linie rodu Chotkové z Chotkova má jako nejstaršího uváděného doložitelného předka v přímé linii **Ottu Chotka z Chockova**, který v té době již sídlil na Liblíně. S manželkou Annou Štáhlavskou z Doupova měl syna **Jana Chotka z Chockova a na Liblíně**, jež splodil dva syny. Bernard Chotek odešel do Polska, **Jindřich Chotek** zůstal a jeho potomci jsou předky linie z Chotkova a Vojnína. Jindřichův syn **Jakub Chotek** předal dědictví synu **Petru Chotkovi**. S manželkou Kristýnou von Zedtwitz měl syna **Václava Chotka z Chockova**. Ten se narodil od svého současníka Petra Chotka z Vojnína, postavil v letech 1546-1547 na stranu stavů. Měl bratra Mikuláše a se svou ženou Dorotou Kokořovskou z Kokořova tři syny – Jana, Jiřího a Zikmunda.⁷⁴

Biographisches Lexikon des kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Reißerstaate und in feinen Kronländern gelebt haben. 2. Teil, Bninski - Cordova. Wien, 1857.; KNESCHKE, Ernst Heinrich. *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon im Vereine mit mehreren Historikern.* Bd. II. (Bozepolski-Ebergassing). Leipzig, 1929.

⁶⁹ LEDR, Josef. *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*, Kutná hora 1886. 74 s.

⁷⁰ ŠPECINGER, Otakar. *Chotkovské Veltrusy*. Kralupy nad Vltavou, 1962. 15 s.

⁷¹ BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků*. Praha, 1999. [strojopis].

⁷² Roku 1547 se Ferdinand I. dostal do sporu s českou šlechtou, když přes její nesouhlas nařídil svolat zemskou hotovost, což vyvolalo vlnu nesouhlasu. Ferdinand I. pod tlakem ustoupil. Po vyhrané válce proti Šmalkadskému spolku došlo v Čechách na represe v podobě zabírání majetku šlechtě a omezování práv měst. Více HROCH, Miroslav, et al. *Encyklopedie dějin novověku 1492 – 1815*. Praha, 2005. s. 303 – 304.

⁷³ BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků*. Praha 1999. s. I.

⁷⁴ TAMTÉŽ.; více také ŠPECINGER, Otakar. *Chotkovské Veltrusy*. Kralupy nad Vltavou, 1962. s. 5-6.; *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Dvanáctý díl Ch - Sv. Praha 1998. s. 370.

Zikmund Chotek z Chockova, nejmladší z bratrů, se narodil po roce 1521, a když mu bylo okolo čtyřiceti let (po r. 1561), účastnil se boje v Uhrách a Sedmíhradsku proti tehdejšímu nepříteli Osmanské říši. Na konci 90. let 16. století se usazuje v Touškově nad Mží, kde také roku 1603 zemřel. Významný je svou vojenskou příručkou, kterou sepsal roku 1593.⁷⁵ Ve své práci kromě poznatků vojenské taktiky Turků odráží i morálku té doby. Jeho současníkem byl další příslušník rodu, Kašpar Chotek z Chockova, jenž zastával funkci hejtmana na Pardubicku.⁷⁶

Nejvýznamnějším z bratrů byl prvorozený **Jan Chotek z Chockova**⁷⁷ a to tím, že v osobě syna **Václava Chotka z Chockova**, směřoval rod k světlým zítřkům. Václav žil v letech 1554–1612, jeho matkou byla Maruše Beřkovská z Šebířova. On sám se oženil s Eliškou Točnickovou z Křimic. V 90. letech 16. století zastával úřad pardubického královského hejtmana, později obdržel stejný úřad i v Rakovníku. Oba jeho synové, prvorozený Karel i druhorozený Jiří, se účastnili stavovského povstání v letech 1618–1620. **Jiří Chotek** zastával post hejtmana rakovnického kraje, tam se také v inklinované době postavil společně s hejtmanem Maxmiliánem Krakovským z Kolovrat do čela tamní hotovosti. Za tuto troufalost byl zbaven majetku, zemřel však ještě roku 1620.⁷⁸

Jeho bratr **Karel Chotek z Chockova** v té době podporoval stavy povstavší proti králi. Část majetku mu byla také zkonfiskována, avšak zůstaly mu statky Povlčín, Veclov a Svojetín. Když roku 1631 vtrhla do království saská vojska, spolupracoval s nimi jako krajský hejtman, tentokrát již přišel o všechnen majetek. Rod tak prakticky zchudl jako mnoho tehdejších rodů, které se k povstání přidaly. Za ženu si vzal roku 1618 Alžbětu Charvátku z Bärensteinu. Jí byly ponechány při konfiskaci Bělušice, díky nimž mohl rod Chotků v osobě Alžbětina vnuka Václava Antonína znovu „povstat z popela“. Alžběta byla matkou Jiřího Rudolfa, Jana Václava a Viléma.⁷⁹ Po odebrání majetku jistě mnozí neočekávali návrat rodu mezi významnou šlechtu.

Pro další pokračování šlechtické rodiny byl významný **Jiří Rudolf Chotek (1628–1673)**. Usadil se na matčině statku Bělušice, za manželku pojal nejprve roku 1665 Polyxenu

---

⁷⁵ Příručka nese název *„Zpráva o naučení strany věci vojenské pro každého kryksmana, který by chtěl ve věcech vojenských proti Turku pracovati a něco zkusiti. Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Dvanáctý díl Ch - Sv. Jan. s. 370.*

⁷⁶ BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků*. Praha 1999, s. I-II.

⁷⁷ Po otci zdědil statek Ležky a později jej prodal. Kromě syna Jana měl také ještě syna Adama. Zemřel 17. července 1591 a byl pochován na panství Skřiváň, které koupil roku 1587. BAŠTÁŘ Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků*, s. II.

⁷⁸ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Dvanáctý díl Ch - Sv. Jan., Praha 1998, s. 370.

⁷⁹ BAŠTÁŘ Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků*, s. II.

Dorotu ovdovělou Příchovickou roz. Feldhoven, s níž měl syna Ignáce Rudolfa a dceru Alžbětu Polyxenu. Roku 1672 se oženil podruhé. Vzal si Johanu Sabinu, vdovu po Janu Kryštofovi Rajském z Dubnic, roz. Proy z Findelsteina a Geisselbergu. Dne 26. února 1674 se stala matkou pohrobka, posledního rytíře rodu, Václava Antonína. Sama se také ujímá 10. prosince 1674 poručnictví Václavových nevlastních sourozenců z prvního manželství.⁸⁰

Václav Antonín Chotek (26. únor 1674–2. květen 1754), později psaný již **z Chotkova a Vojnína**, opět povznesl význam rodu. V mládí cestoval, ovládal několik jazyků. Ve svých 28 letech dosáhl povýšení od Leopolda I. do svobodného panského stavu (6. února 1702), v témže roce mu bylo také uděleno povolení užívat oba přídomky rodu. Stal se významnou osobností českých zemí, což podtrhuje i přátelství s princem Eugenem Savojským. Mezi léty 1710-1712 zastával funkci hejtmana slánského kraje. Dne 13. května 1723 byl povýšen do českého hraběcího stavu, o čtyři roky později se stal hejtmanem kraje litoměřického. Tuto funkci vykonával pět let. Dne 4. října 1745 dosáhl povýšení na říšského hraběte. Byl místodržícím v Čechách ve 30. letech 18. století, dále jmenujme úřad císařského rady, několikrát byl za své zásluhy radou a pomocí mladé Marii Terezii, pochválen a oceněn povýšením, zastával také funkci nejvyššího komořího. Jeho ženou se stala 28. prosince 1698 v Praze Marie Terezie ze Schenidlerů⁸¹ s níž získal statky Jevíněves, Jedibaby, Ouholice, Veltrusy a jiné. Dne 31. srpna 1705 mu postoupila polovinu majetku, měl však být zachován pro potomky. Po její smrti se již nikdy neoženil a 5. května 1710 získal poručnictví nad svými pěti dětmi, které se dožily dospělosti. Byli to tři synové – Jan Rudolf, Jan Karel a Václav a dvě dcery, které obě vstoupily do kláštera.⁸² Jak jsem již zmínila, získal roku 1698 statek Veltrusy, který se jal zvelebit. Začal se stavbou nového barokního zámku a úpravou tamní zahrady.⁸³ Ještě za svého života předal správu zámku svému synu Janu Rudolfovi.

Jan Rudolf (23. července 1706 Jevíněves-7. července 1771) byl nejprve vychováván se svým starším bratrem Václavem. Již v deseti letech jej otec vzal společně s Václavem do Paříže. Opět let později nastaly Janu Rudolfovi školní povinnosti. Roku 1721 nastoupil

---

⁸⁰ BAŠTÁŘ Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků*. s. II.

⁸¹ Její otec Ferdinand Kryštof Scheidler ze Scheidlemu zastával funkci hejtmana Menšího Města Pražského a zemského komořího. TAMTÉŽ.

⁸² Anna Marie narozená 25. ledna 1701 se stala voršilkou v Metách ve Francii a přijala řádové jméno Augustina. Její mladší sestra Terezie se stala členkou kláštera u sv. Jiří v Praze. Syn Václav (1703-1725) byl setníkem pěšího pluku, našel své uplatnění při budování moderního opevnění. Ač voják, nezemřel na bojišti, ale podlehl kataru, pohřben byl v Messině na Sicílii v kostela sv. Restituta. Otec jej však připravoval na jinou kariéru. Ve 13 letech byl poslán do Paříže na královskou akademii. Tam získal vzdělání se zaměřením na matematiku. Poté pracoval v říšské dvorské kanceláři, sám se nadále zabýval studiem mezinárodního práva. Nechal se však bratrancem baronem Reiski nalákat do armády. Otec byl zásadně proti, avšak proti rozhodnutí syna nic nezmohl. Václav. TAMTÉŽ.

⁸³ ŠPECINGER, Otakar. *Chotkovské Veltrusy*. s. 7.

společně s o dva roky starším bratrem Janem Karlem na filozofickou fakultu Karlo - Ferdinandovy univerzity. Oba byli zapsáni na tříletý kurz filozofie, což byl jeden z předpokladů studia práv.⁸⁴ Roku 1724 se zapsal s bratrem na právnickou fakultu taktéž v Praze.⁸⁵ Jan Karel ukončil studium veřejnou disputací 9. února 1726, jeho mladší bratr Rudolf jen o tři dny později. Společně se také v polovině následujícího roku vydali na zahraniční cestu.⁸⁶ První směřovaly na studium práv v Leidenu u Vitriaria.⁸⁷ Po skončení studia cestovali na počátku roku 1728 po Nizozemí a v červenci zamířili podle přání otce, ačkoliv proti jejich přesvědčení, neb neshledávali tuto cestu jako přínosnou, do Anglie.⁸⁸ Tam se v polovině měsíce setkali s anglickým králem Jiřím a na jeho konci odjeli zpět do Bruselu. V závěru roku, v prosinci 1728, dojeli do Paříže, kde následovalo další studium.⁸⁹ V Soissons⁹⁰ se konal mezinárodní kongres, oba mladí šlechtici se jej účastnili a sblížili se s hrabětem Štěpánem Kinským.⁹¹ S jeho pomocí se chtěli dostat do vídeňských úřadů.⁹² Cestu zakončili v Itálii.⁹³

Po svých studiích se Rudolf oženil 1. ledna 1737⁹⁴ s Marií Aloisií Kinskou z Vchynic a Tetova, vdovou po Norbertu Václavu hraběti z Vrbna. Z jejich manželství však vzešla pouze dcera Guildobaldina Brigitta.⁹⁵ Jan Rudolf byl proto nucen odkázat svůj majetek synovi svého bratra Jana Karla, Janu Nepomuku Rudolfu Chotkovi. Ten se později stal jednou z významných osob monarchie a u strýce v úřadě začínal svou kariéru.

Vraťme se však zpět k Janu Rudolfovi. Ve 20. letech 18. stol. převzal od otce správu statku Veltrusy. Po okupaci Prahy v letech 1740-1741 byl vyšetřován pro podezření ze zrady a pomoci Francouzům, byl však osvobozen. Od roku 1742 pobýval na dvoře bavorského hraběte Karla Albrechta jako člen vídeňské deputace.⁹⁶ V polovině 40. let působil v Tyrolsku, kde stabilizoval tamní poměry. Na jejich konci se stal nejvyšším komořím, později přidal

---

⁸⁴ CERMAN, Ivo. Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka. In *Český časopis historický* 10, 2003, s. 825.

⁸⁵ TAMTÉŽ. s. 826-7.

⁸⁶ TAMTÉŽ. s. 827.

⁸⁷ TAMTÉŽ. s. 830-2.

⁸⁸ TAMTÉŽ. s. 834.

⁸⁹ TAMTÉŽ. s. 835-838.

⁹⁰ Soisson je francouzské město ležící severovýchodně od Remeše.

⁹¹ Zastupoval na kongresu Vídeňský dvůr. Byl vyslancem nejen ve Francii, ale také v Moskvě. Zemřel roku 1749. Více *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Čtrnáctý díl. Kartel - Kraj. Praha, 1998. s. 242-243. ISBN 80-7185-200-7.

⁹² CERMAN, Ivo. Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka. s. 841-2.

⁹³ TAMTÉŽ. s. 846-50.

⁹⁴ BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků: Inventář*. s. V.; podle CERMAN, Ivo. Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka. s. 850. je tímto rokem rok 1736.

⁹⁵ Byla dvakrát provdána. Poprvé za hraběte Jana Filipa Jiřího Taffeho a podruhé za hraběte Josefa Emanuela Ludvíka Malabaila Canal. Zemřela v Praze 20. února 1820. BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků: Inventář*. s. V.

⁹⁶ TAMTÉŽ. s. IV. Měl tam ovlivnit volbu císaře ve prospěch Štěpána Lotrinského.

i další funkce. Kromě postu prezidenta finanční komory, působil například mezi léty 1749-1760 jako nejvyšší kancléř v Čechách. Dne 31. prosince 1759 získal Řád Zlatého rouna. Postupně jej mezi sebe přijala dolnorakouská, korutanská a později i tyrolská šlechta. Za jeho života došlo ke správní reformě, finanční komise byla sloučena s Česko-Rakouskou dvorskou kanceláří v tzv. Direktorium en publicis et cameralis, do čela byl postaven hrabě Bedřich Vilém Haugwitz. Po smrti hraběte přebírá Rudolf jeho funkci nejvyššího kancléře království Českého (1761-1771) a je postaven i do čela Diorektoria, kde setrval až do své smrti. Ještě rok před ní získal povolení zřídit ze svého majetku fideikomis⁹⁷ složený ze statků Jevíněves, Ouholice, Všestudy, Dušníky, Vepřek, Vojkovice, Kozomín, Chlumín, dvora Lhota u Jedibab, a dvou domů – „U zlatého melounu“ a Kaplanovského domu v Praze. Od roku 1749 řídil úřadu pro obchod v habsburských dědičných zemích (do roku 1760). Zasloužil se o otevření obchodu s Amerikou a Čínou, umožněný výstavbou nového Terstského přístavu. Zlepšeny byly i dopravní komunikace, což se pozitivně se to odrazilo i na obchodní prosperitě. Mimo veřejnou službu se zasloužil o další výstavbu zámku Veltrusy, park nechal po povodni rozšířit. Uspořádal tam i veletrh. Zemřel 7. července 1771 a je pochován ve veltruském kostele.⁹⁸

Posledním ze synů Václava Antonína, byl starší bratr Jana Rudolfa, **Jan Karel Chotek z Chotkova**⁹⁹ (29. říjen 1704 Praha-8. listopad 1787 Vídeň). Oženil se ve svých 26 letech, 25. května 1740 ve Vídni, s Annou Marií Terezií Kottulinskou z Kotulína. Povila mu pět dětí, ale pouze Jan Rudolf se dožil dospělosti. Jan Karel vystudoval výše zmíněnou Karlovu univerzitu, stal se úředníkem a udělal kariéru ve státních službách. Její počátek je spojen s místem přisedícího zemského hejtmanství Velkohlohovského ve Slezsku, přes místo v královské vrchní radě ve Vratislavě až na post místodržitele v Horní Falci.¹⁰⁰ Během svého života zastával i funkci vrchního komisaře vojska (1744), účastnil se bojů v Itálii, roku 1749 se stal místodržitelem v Čechách¹⁰¹ a členem společnosti česko-rakouské dvorní kanceláře, tzv. Directoria in publicis et cameralis, později se stal jejím místopředsedou a kancléřem. Rodinné statky rozšířil o Nové dvory, Bělušice a Skršín odkoupené od otce, ves Kozly. Zemřel ve Vídni 8. listopadu 1787.¹⁰²

⁹⁷ Forma vlastnictví majetku, který je nedělitelný a podléhá předem daným dědičným pravidlům. Více HROCH, Miroslav a kolektiv. *Encyklopedie dějin novověku 1492–1815*. s. 98.

⁹⁸ BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků: Inventář*. s. IV-V.

⁹⁹ Mládí a vzdělání popsáno u již u Rudolfa Chotka.

¹⁰⁰ Byl jím v době zabrání Bavorska Rakouskem.

¹⁰¹ Ještě téhož roku bylo toto místo zrušeno a vznikl úřad reprezentace a komory Království českého. BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků*. s. IV.

¹⁰² TAMTÉŽ. s. III-IV.

Jan Nepomuk Rudolf hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína (17. květen 1748 Vídeň-26. srpen 1824 Vídeň). Ovládal několik jazyků – němčinu, francouzštinu a italštinu, což je možné vysledovat i v jeho korespondenci, procestoval nejen rakouské mocnářství, ale navštívil také Anglii, Francii, Itálii a jiné. Byl donátorem umění, škol a vědy, sám se mnohými aktivitami zabýval, o čemž svědčí jeho obrovská knihovna na zámku Kačina. Dne 18. května 1772 se ve Vídni oženil s Marií Sidonií Clary-Aldringen, měli deset dětí - šest synů a dvě dcery, které se dožili dospělosti.¹⁰³ Brzy se stal významným mužem v království i mimo něj. Jeho působení spadá do časů vlády Josefa II. a Leopolda II. Roku 1781 jej císař Josef II. jmenoval cenzorem tisku, Jan Nepomuk se zasloužil z tohoto titulu o zrušení římského indexu. Roku 1782 se stal místopředsedou finanční komory a kancléřem při česko-rakouské dvorní kanceláři, prezidentem komise pro politické zákony a k úpravě roboty. Právě v té době byl pověřen vykonat jako doprovod cestu do Itálie s ruským následníkem trůnu Pavlem I., na kterou odcestoval i se svou ženou. Ta nám zanechala popis této cesty v podobě cestovního deníku.¹⁰⁴ O posláních a rozkazech Jana Rudolfa na této cestě se nedočteme v deníku nic. Dne 5. února 1788 zaslal Josefu II. svou demisi, z důvodu rozepře ohledně zrušení roboty, které nepodporoval. Císař demisi přijal.¹⁰⁵ Tři roky žil mimo vysokou politiku, vrátil se do ní rok po nástupu Leopolda II. na trůn, a to na post ministra financí. V následujícím roce ale došlo ke sloučení s dvorskou kanceláří, v jejímž čele byl v té době hrabě Kolovrat. Roku 1793 opět vystupuje Jan Nepomuk ze služby s deseti tisícovou penzí. V dalších letech zastával post nejvyššího purkrabího, či státního konferenčního ministra. Roku 1809, když Napoleon Bonaparte oblehl Vídeň, byl Jan Nepomuk dvorským komisařem v hlavním městě a při obležení byl jeho správcem. Chtěl se tehdy vyhnout zbytečným ztrátám na životech, ale vojenský velitel rozhodl Vídeň i přes ztráty bránit. Kvůli nesouhlasu odcestoval hledat císaře, ovšem našel jej až po více jak dvou dnech a jeho opuštění Vídně bylo vykládáno jako zbabělost. Za to byl také 9. května 1809 zbaven úřadu plnomocného komisaře, následujícího roku zrušil Leopold II. státní radu a hrabě Chotek, tehdy již držitel Řádu Zlatého rouna,¹⁰⁶ byl s odslužným propuštěn ze státních služeb. Přežil čtyři ze svých

---

¹⁰³ Jan Nepomuk Josef (24. únor 1773–8. duben 1824), Rudolf (13. srpen 1775–15. srpen 1779), Josef (19. březen 1776–6. červenec 1809), Marie Aloisie (21. červen 1777–8. březen 1864), Václav František (23. červenec 1778–1. srpen 1807), Rudolf (10. červen 1780– 6. leden 1782), Ferdinand Maria (7. září 1781– 5. září 1836), Karel (23. červen 1785 – 28. prosinec 1872), Terezie (12. červen 1785–20. prosinec 1872) a Heřman (28. červen 1786–25. duben 1822). POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. s. 177-182.

¹⁰⁴ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, *Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782*.

¹⁰⁵ OSTROVSKÁ, Silvia. Pohledy na habsburskou monarchii v 18. století. In *Acta universitatis palackianaesis facultas philosophica*. 2000. č. 29. s. 120.

¹⁰⁶ Obdržel jej 6. ledna 1808

synů,¹⁰⁷ zemřel 26. srpna 1824 ve Vídni. O čtyři měsíce dříve, 8. dubna 1824, skonala ve Vídni jeho manželka Marie Sidonie Chotková, roz. Clary-Aldringen.

Za života Jana Nepomuka vzniklo šest linií rodu. Zakladatelem **První linie** byl **Jan Nepomuk Chotek (24. únor 1773–8. duben 1824)**, c. k. komoří, předseda spolku pro podporu chudých a čestných občanů města Prahy. Oženil se 11. června 1799 s Marií Isabelou Rotterhanovou (*18. července 1774),¹⁰⁸ která mu porodila dvě děti.¹⁰⁹

Druhá linie počíná **Josefem Chotkem (19. března 1776 - 6. července 1809–padl v bitvě u Wagramu)**. Ve svých 26 letech se oženil s kněžnou Žofií Auersperkovou.¹¹⁰ Porodila mu dva syny - Viléma (17. září 1803-10. únor 1850)¹¹¹ a Karla (29. dubna 1805-31. ledna 1832), který se nikdy neoženil. Tím vymřela tato linie po meči.

Zakladatelem **třetí linie** byl **Karel Chotek (*23. července 1783)** c. k. tajný rada a komoří, rytíř Zlatého rouna, který roku 1802 vstoupil do státní služby. O devět let později působil jako guberniální rada v Brně, roku 1812 byl Krajským hejtmanem v Přerově, Terstu a Ilýrii,¹¹² poté působil jako generální intendant při Bianchiho armádě, 1816 se stal dvorním radou při guberniu v Terstu. Mezi jeho počiny v tomto městě patří zavedení nového vodovodu, zřízení domu pro chudé, zřízení trestnice v Kopru, podílel se také na zavedení paroplavby mezi Benátkami a Terstem. Od roku 1818 působil v Tyrolsku jako místopředseda tamního gubernia, 1819 se stal jeho prezidentem. I zde se zasadil o zlepšení života v této oblasti. Založil tyrolské národní muzeum, zřídil ústav pro chudé, nechal upravit horní tok řeky Adiže, založil spořitelnu a zasadil se o to, aby Lyceum v Insbrucku bylo povýšeno na univerzitu. Ve 20. letech 19. století již působí ve Vídni nejprve jako dvorní kancléř a předseda studijní komise ve Vídni (1824), v roce 1826 přebírá funkce Kolovrata a stal se tedy nejvyšším purkrabím a prezidentem gubernia v Čechách. I v Čechách se zasloužil o povznesení kultury a života. Měl podíl na zvelebení lázeňských měst,¹¹³ v Praze a několika dalších městech¹¹⁴ nechal přestavět silnici z Karlových Varů do Mariánských Lázní, provedl opravy a zřídil další kontribučenské sýpky a mnoho dalšího. Obecně se zasloužil nejen

¹⁰⁷ Jana Nepomuka, Josefa, Václava Františka a Heřmana, další 2 synové zemřeli již v dětském věku.

¹⁰⁸ Dcera státního a konferenčního ministra Jindřicha hraběte Rotterhana a Gabriely, rozené hraběnky Černínové z Chudenic. BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků: Inventář*. s. IV.

¹⁰⁹ Jindřicha (26. květen 1802-24. prosinec 1864) a Sidonii (21. srpen .1805-2. únor 1890). Jejich rozrod je velice široký a nejedná se o hlavní linii, proto pro více informací viz BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. s. VIII.

¹¹⁰ Svatba se konala 6. října 1802. TAMTÉŽ.

¹¹¹ Guberniální rada v Brně, 7. června 1836 se oženil s Aloisií Urgate (16. března 1813-30. česna 1887), měly spolu dvě dcery, jeho rod tím vymřel po meči. TAMTÉŽ.

¹¹² „Bývalá rakouská provincie spravovaná ve dvou guberniích z Terstu a Lublaně pod formálním názvem Království ilyrské.“ TAMTÉŽ. s. IIX.

¹¹³ Teplice, Františkových lázní, Mariánských lázní, Karlových Varů. TAMTÉŽ. s. IX.

¹¹⁴ Žatec, Jaroměřice, Strakonice. TAMTÉŽ.

o zlepšení hygieny a dopravních komunikací, ale také nechal provést mnohé úpravy Prahy – zlepšení osvětlení, obnova Koňské brány a jiné. V celé republice nám jeho počiny připomínají stromové aleje kolem cest, jejichž vysazování inicioval, kroniky měst a obcí, které uložil založit a mnoho dalšího. V Praze jej připomíná vltavské nábřeží, které nechal postavit, zasadil se o opravu Karlštejna, letohrádku královny Anny, Týnského chrámu. Za svůj život inicioval vznik mnoha prospěšných institucí, pomohl rozvoji nejen Tyrol a Terstu, kde ponejprv působil, ale především Českých zemí a Prahy zvláště. Dne 29. července 1843 se vzdal úřadu a zbytek života prožil v ústraní.¹¹⁵ Oženil se až ve svých 34 letech (15. července 1817) s Marií hraběnkou Berchtolodovou (20. ledna 1795-18. února 1878) s níž měl čtyři dospělé syny,¹¹⁶ avšak v den jeho smrti 28. prosince 1868 žili již jen dva z nich. Dále, ač přežili jen dva synové, je rod opětovně velice rozvětven, jejich potomci však již nejsou pro tuto práci podstatní, proto je již použit pouze zkrácený výčet významnějších příslušníků.

Antonín Chotek (27. březen 1822–1. červen 1883) zdědil po otci panství velké Březno a Zahohřany. Jeho bratr **Bohuslav Chotek** (3. července 1829-11. října 1896) vlastnil Čivice u Pardubic. Zastával post c. k. tajného rady, komořího, byl nejvyšším stolovníkem a vyslancem.

Čtvrtá linie počala **Heřmanem Chotkem** (28. září 1786-25. dubna 1857). Jeho ženou se stala 22. ledna 1813 Jindřiška hraběnka Brunswická von Korompa (12. října 1789-27. ledna 1857).

Nejvýznamnějším členem rodu se stala, na přelomu 19. a 20. století, **Žofie hraběnka Chotková**. Narodila se 1. března 1868 ve Stuttgartu jako čtvrtá dcera Bohuslava Chotka a jeho ženy Vilemíny Kinské z Vchynic a Tetova, byla dvorní dámou arcivévodkyně Isabely. Brzy po svém seznámení s následníkem habsburského trůnu se stala pomyslnou hrozbou pro habsburskou dynastii. Jejich sňatku nebylo ze strany rodiny Františka Ferdinanda d'Este¹¹⁷ přáno, avšak nakonec mu byl tento nerovný svazek se ženou z nižších šlechtických kruhů povolen pod podmínkou, že jeho žena ani jeho děti, nebudou moci dědit habsburský majetek a nebudou požívat výhody tomuto rodu náležející. Zmíněnou renunciaci podepsal František Ferdinand 28. června 1900, tři dny na to se v Zákupcích 1. července 1900 konala skromná svatba. Císař zaslal na obřad telegram, že Žofii povyšuje na kněžnu. Líbánky strávili

¹¹⁵ Vlastnil panství Zahohřany, Velké Březno a Čivice u Pardubic.

¹¹⁶ Antonín (27. březen 1822-1. červen 1883), Emanuel (19. září 1823-15. leden 1843), Ferdinand (13. září 1826-9. červenec. 1830), Bohuslav (3. červenec 1829-11. říjen 1896), další dva synové zemřeli brzy po narození. František (20. duben 1818 - 1818) a Karel (1821)

¹¹⁷ GALANDAUER, Jan. *František Ferdinand d'Este*. Praha, 1993. ISBN 80-205-0350-1.

novomanželé na Konopišti.¹¹⁸ V manželství se narodily tři děti. Nejstarším z nich byla dcera Žofie (*24. června 1901), poté syn Maxmilián (*29. září 1902) a nejmladším byl Ernest (*27. května 1904). Roku 1909 byla Žofie jmenována vévodkyní z Hohenbergu. Její postavení vůči habsburskému domu bylo velice problematické a nikdy ji mezi sebe nepřijali.¹¹⁹ Další ránu osudu zažila rodina v červnu roku 1914, kdy se oba manželé vydali na cestu do Sarajeva, ačkoliv možnost atentátu byla velice vysoká. Jejich děti zůstaly v Čechách v Chlumci u Třeboně. Den 28. červen 1914 se stal Františku Ferdinandu osudný. I přesto, že byl na něj spáchán nejprve jeden neúspěšný atentát, pokračoval dále v cestě. Možnost na úspěch akce atentátníků byla malá, přesto se G. Principimu podařilo nejprve zastřelit Žofii a poté i Františka Ferdinanda. Jejich těla byla převezena 2. července do Vídně, ale ani po smrti jim nebylo dopřáno stejných poct.

---

¹¹⁸ Konopiště odkoupil František Ferdinand od Lobkoviců roku 1887.

¹¹⁹ Žofie prý česky ačkoliv žili na Konopišti, příliš neuměla, její muž byl prý hrubián, ale ke své rodině se choval slušně a svou ženu velice miloval.

IV. Život hraběnky Marie Sidonie Chotkové

I. Přehled pramenům a literatury k životu hraběnky Chotkové

Život hraběnky Marie Sidonie Chotkové se započal 10. listopadu 1748 v Praze,¹²⁰ kde se narodila jako druhé dítě Františka Václava Clary-Aldringen (1706–1788)¹²¹ a jeho choti Marie Josefy, roz. Hohenzollern–Hechingen (1706-1788). Byla nejen druhým dítětem, ale zároveň i druhou dcerou, která se v tomto manželství narodila. Po ní měl se svou ženou František Václav ještě sedm dětí, z nichž čtyři byli synové.¹²²

O mládí hraběnky toho zatím není příliš známo. Její nejstarší deník, dochovaný v děčínském archivu, je právě již zmiňovaný deník cestovní z roku 1782,¹²³ ostatní pocházejí z let 1790–1818.¹²⁴ Nicméně ty nám zřejmě o mládí této šlechtičny neprozradí tolik, jako by mohla korespondence Marie Sidonie s matkou Marií Josefou z let 1767-1801.¹²⁵ Mládí hraběnky si můžeme přiblížit také z dochované korespondence s Marií Josefinou,¹²⁶ starší sestrou Marie Sidonie. Zachovala se i korespondence s bratrem Janem Nepomukem, sestrou Marií Kristinou¹²⁷ a otcem Františkem Václavem.¹²⁸ Pro vytvoření úplné představy o životě této šlechtičny, bychom mohli využít také některé prameny nalézající se v archivu rodu Chotků z Chotkova a Vojnína. Patří mezi ně dochovaný koncept svatební smlouvy,¹²⁹ testament hraběnky Chotkové,¹³⁰ a jiné. Zatím však tato oblast nebyla probádána a ani v této práci na takto rozsáhlý výzkum nebyl prostor.¹³¹

¹²⁰ POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. s. 177.

¹²¹ JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringen*. s. III.

¹²² František Xaver (1752–1766), Jan Nepomuk (1753–1826), Václav Josef (1757–1761), Alois Andreas (1758–1759). TAMTÉŽ.

¹²³ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782.

¹²⁴ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deníky z Teplíc 1790-1798.; Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416 - 1948, inv. č. 261, kart. č. 111, Deníky z Teplíc 1798-1818.

¹²⁵ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 262, kart. č. 112, Korespondence od matky Marie Josefy Clary-Aldringen, roz. Hohenzollern 1767-1801.

¹²⁶ Marie Josefína (1747-1778), provdanou Ledebur. JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringen*. s. 31.

¹²⁷ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 262, kart. č. 113, Korespondence se sourozenci Janem Nepomukem, Marií Kristinou, provd. Hoyos a Marií Terezií, provd. Wilczek a Jos. Wilczeckem 1772-1819.

¹²⁸ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 262, kart. č. 112, Korespondence od otce Františka Václava 1776-1781.

¹²⁹ Státní oblastní archiv Praha, Rodinný archiv Chotků, inv. č.672, LXII Svatební smlouvy a úmrtní oznámení členů rodu, kt. 48, č. 1.

¹³⁰ Státní oblastní archiv Praha, Rodinný archiv Chotků, inv. č.188, X Spisy a listiny týkající se chotkovského rodu 18. a 19. století, kt. 8, č. 42.

¹³¹ Protože je tato oblast ještě neprobádána, je životopis Marie Sidonie Chotkové velice stručný a vychází především ze všeobecných skutečností typických pro ženu jejího postavení v dané době.

O jejím životě se útržkovitě dozvídáme jen z několika málo knih a studií. Patří mezi ně kniha Sylvie Ostrovské,¹³² encyklopedie,¹³³ které jsou využity v této práci a zaznamenaly hraběnkou Chotkovou jen jako manželku významného českého šlechtice Jana Nepomuka hraběte Chotka. Je samozřejmě zmíněna v inventáři k rodinnému archivu Clary-Aldringenů.¹³⁴ Dále její osud vysvětluje ve studii Sylvie Ostrovské o habsburské monarchii v 18. století,¹³⁵ v článku Heleny Smíškové o Archivním fondu rodu¹³⁶ a v nejnovější knize prof. PhDr. Mileny Lenderové, CSc., zabývající se ženskými deníky 19. století.¹³⁷

II. Životní cesta Marie Sidonie Chotkové

Malá Marie Sidonie měla „štěstí“. Narodila se v jedné z významných rodin tehdejší doby. Čekal ji bohatý šlechtic, klášter nebo život neprovdané šlechtičny žijící na panství jednoho ze svých sourozenců. Jistě to byly pro mladou aristokratku různě vyhlížející možnosti, avšak lákavější, než život mnoha vesnických děvčat tehdejší doby. Než však začneme od začátku, je nutno podotknout, že život hraběnky není zatím příliš probádán, proto je v této kapitole mnoho předpokladů a doměnek, zakládajících se na dobových zvyklostech příslušejících šlechtickému prostředí na přelomu 18. a 19. století.

Již od prvních dní se její životní cesta nepochybně nelišila od mnoha jiných žen, které se narodily v této době. Velká část ženské populace neměla tolik štěstí a osud je položil do „chudé kolébky“. Je pravděpodobné, že ji samotnou ani její sourozence matka nekojila sama, ale najala si kojnou. V době narození Marie Sidonie byl tento fenomén stále typickým jevem.¹³⁸ Jistě se jí dostalo výchovy jako jiným mladým slečnám stejného postavení. Pravděpodobně měla společně se svými četnými sourozenci rodinného učitele, učila se číst a psát v němčině i ve francouzštině, tradiční bylo učit se hře na nástroj či zpívat, ručním

¹³² OSTROVSKÁ, Sylvia. Slavné ženy v Teplicích: Křížovatky moci a krásy. Teplice, 1994.

¹³³ HALDA Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti* 1. díl. Praha, 1992.; MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů českých zemí*. 2. rozšířené vydání. Praha 1999.; POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. Praha, 2001.; *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Dvanáctý díl Ch-Sv. Jan., Praha 1998. (také vychází z části z díla J. Ledra.) WURZBACH, Constantin. *Biographisches Lexikon des kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Reisherstaate und in feinen Kronländern gelebt haben*. 2. Teil, Bninski - Cordova. Wien, 1857.; KNESCHKE, Ernst Heinrich. *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon im Vereine mit mehreren Historikern*. Bd. II. (Bozepolski-Ebergassing). Leipzig, 1929.

¹³⁴ JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948*. Děčín, 2004. [strojopis].

¹³⁵ OSTROVSKÁ, Sylvia. *Pohledy na habsburskou monarchii v 18. století*. In *Acta universitatis palackianaesis facultas philosophica*. 2000. č. 29.

¹³⁶ SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice*. In *Archivní časopis* 55, 2005, 117-127.

¹³⁷ LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má...“: Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008. 360 s. ISBN 978-80-7254-956-6.

¹³⁸ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. Praha, 1999. s. 26-27. ISBN 80-204-0737-5.

pracím a jinému.¹³⁹ Který z jazyků byl rodným jazykem hraběnky nelze s jistotou říci, ale podle jazyka deníků lze usuzovat, že bližší jí byla francouzština.¹⁴⁰ Čím se zabývala mladá hraběnka, jak žila, jaké měla starosti a co nového a zajímavého zažívala, než se provdala? Na to mohou odpovědět jen další dochované prameny.

Jak a kdy se seznámila budoucí hraběnka Chotková s Janem Nepomukem Chotkem, zatím není známo, ale lze usuzovat, že její sňatek byl, stejně jako mnoho jiných sňatků té doby, domluven rodinou. Příslušníci rodu Chotků byli dobrou partií. Manželé vstupovali do manželství téměř stejně staří, což byla jistě výhoda pro jejich vztah. Dne 15. února 1772 ve Vídni si vzala Jana Nepomuka, tehdy jí bylo necelých 24 let. Jak je uvedeno v historii rodu Chotků u Jana Nepomuka,¹⁴¹ měl tento manželský pár deset dětí, ale jen některé se dožily dospělého věku. Jejich první syn Jan Nepomuk se narodil po roce manželství, skoro na den přesně, 24. února 1773 ve Vídni. Druhým dítětem byl syn Rudolf, narozený 13. srpna 1775, dožil se však pouze čtyř let života. Brzy po něm následoval další syn Josef narozený 19. března 1776¹⁴² a další děti.¹⁴³ Podíváme-li se na meziporodní intervaly zjistíme, že byly poměrně krátké, což naznačuje přítomnost kojné v rodině. Pokud by hraběcí pár kojnou nezaměstnával, jistě by dodržoval zásadu, že do odstavení dítěte od mléka, neměl by pár spolu obcovat, aby nedošlo ke zkažení mateřského mléka a ohrožení tak zdraví dítěte.¹⁴⁴ Marie Sidonie však svému muži během prvních čtrnácti let manželství porodila deset dětí. To znamená, že i když připustíme možnost, že datum narození prvního syna Rudolfa roku 1775, či syna Josefa (*1776), není správné,¹⁴⁵ znamená to, že porodní interval byl jen něco málo přes rok. Hraběnka byla tedy většinu času, v prvních čtrnácti letech manželství, těhotná. Poslední dítě porodila hraběnka ve svých 38 letech. S manželem žila společně ještě dalších 38 let.

---

¹³⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hřichu i k modlitbě*. Praha, 1999. s. 48-52.

¹⁴⁰ Bylo zvykem, že na přelomu 18. a 19. století mluvily a psaly děti dříve francouzsky než německy, toto se mění až za napoleonských válek. LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se, knížko má...“: Ženské deníky 19. století. s. 83.

¹⁴¹ BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků*. s. IV.

¹⁴² Časový interval mezi porodem Rudolfa a Josefa je velice krátký. Jedná se o pouhých 7 měsíců. Zřejmě zde došlo k chybě při určování data narození tohoto šlechtice. Pokud by se narodil v sedmém měsíci těhotenství, byl by nedonošený a při stavu tehdejší medicíny, by ho čekala pravděpodobně smrt. Navíc by musel být počat velice brzy po porodu svého bratra. Pokud bychom připustili, že by mohla hraběnka Chotková své děti sama kojit, což je nepravděpodobné, zkrátil by se interval mezi porody ještě více.

¹⁴³ Dcera Aloisie (*21. června 1777), Václav František (*23. července 1778), Rudolf (*10. června 1780), Maria Ferdinand (*4. září 1781), Karel (*23. července 1783), Terezie (*12. června 1785) a Heřman (*28. června 1786). POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. s. 177-182.

¹⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hřichu i k modlitbě*. s. 28.

¹⁴⁵ Tato doměnka vychází

Ideálem krásy v druhé polovině 18. století byla bledost a štíhlost, malá ňadra, žena jako společnice, nikoli tolik jako matka.¹⁴⁶ Na počátku 19. století se pomalu opět navrácí role matky do popředí zájmu,¹⁴⁷ v šlechtických domech byly tyto snahy individuální. Některé matky opět začínají své děti kojit sami, jiné ještě ve 20. století využívaly služeb kojných.¹⁴⁸ Hraběnka Chotková porodila poslední dítě v červenci roku 1883, tedy více jak rok po své cestě do Itálie, období jejích porodů tak spadá do období hojného využívání kojné. Jak uvádí prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. ve své nové knize, začala hraběnka psát své deníky v době, kdy byly její děti již starší, nejmladšímu z nich bylo 4-5 let, v denících je matka nezmiňuje příliš často.¹⁴⁹ Nakolik splňovala ideál krásy konce 18. století může každý sám posoudit z portrétu, který je přiložen jako příloha této bakalářské práce (příloha č.2).¹⁵⁰

Jak se chovala ke svým dětem lze z použitého pramene vyčíst pouze na dvou místech. Jistě se o ně strachovala, když na počátku roku 1782 odjížděla spolu s manželem na cestu po Itálii, avšak doma zanechala svého teprve dvouletého syna Rudolfa (*1780) churavého, který krátce po matčině odjezdu zemřel.¹⁵¹ V deníku této události věnuje hraběnka pouze několik řádek, z nichž je sice patrná bolest nad ztrátou dítěte, ale ani jeho smrt ji nedonutila vzdát se zmíněné cesty. Jedná se o jeden z dokladů vztahu tehdejších matek k dětem. Nelze tvrdit, že by své děti neměly rády, avšak u šlechtičen byly na prvním místě především povinnosti společenské a manželské. I když se hygiena i lékařské služby zlepšovaly, byla dětská úmrtnost stále častým jevem a i tím byl vztah rodičů k dětem poznamenán. Druhý zápis hovořící o dětech a o zprávách z domova pochází z 15. února. „Après la partie j'eus la joie inexprimable de recevoir des lettres de Vienne de mon fils aimé qui m'annonçoit qu'il avoit eu la petite Verole très...“.¹⁵²

O vztahu Marie Sidonie s manželem hovoří v náznaku Sylvie Ostrovská ve svém článku „Pohledy na habsburskou monarchii v 18. století“. Cituje zde z deníku hraběnky ze zápisu náležející k datu 5. února 1790, výročí podání demise Josefu II., o rozhodnutí Jana Nepomuka tuto demisi podat. Manžel ji dle jejích slov dal text zmíněného dokumentu přečíst

¹⁴⁶ LENDEROVÁ, Milena. K hříchu i k modlitbě. s. 139-140.

¹⁴⁷ TAMTÉŽ. s. 140.; Macháčová, Jana. Žena v 19. století jako „přívěšek“?. In ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.) Dějiny žen, aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie. Pardubice, 2006. 209-213 s.

¹⁴⁸ LENDEROVÁ, Milena. K hříchu i k modlitbě. s. 27.

¹⁴⁹ LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se, knížko má...“: Ženské deníky 19. století. s. 156.

¹⁵⁰ Obraz byl namalován Georgen Deckerem roku 1858 – viz zadní strana plátna. Byl tedy namalován po smrti hraběnky, patrně podle jiného nedochovaného portrétu. Státní zámek Velké Březno, obrazová sbírka, portrét Marie Sidonie Chotkové, in. č. VB371.

¹⁵¹ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 19.

¹⁵² Překlad: „Po hře jsem měla nevyslovitelné potěšení obdržet dopisy z Vídně od mého milovaného syna, který mi oznamoval, že on měl malou syfilidu ...“. TAMTÉŽ. s. 137.

a zeptal se, zda jej má odeslat.¹⁵³ Jistě by se na jeho rozhodnutí nic nezměnilo, kdyby hraběnka odpověděla ne, avšak svědčí to přinejmenším o vzájemné toleranci těchto dvou lidí a patrně patřilo jejich manželství k těm šťastnějším. Po večerech spolu manželé trávily čas nad novinami či katerními hrami,¹⁵⁴ chodili spolu jistě i do společnosti. Zda mezi manželi panovala opravdu láska a pokud ano, tak jaký byl přesně jejich vzájemný vztah, zatím není zjištěno a zřejmě ani nikdy nebude.

Povinností manželky šlechtice byla reprezentace rodiny na venek, nikoliv však politicky či ekonomicky, ale společensky. Pořádat společenské události, plesy, věnovat se filantropii. Jak naznačují úryvky z osobních deníků v práci S. Ostrovské,¹⁵⁵ účastnila se hraběnka často různých setkání, v posledních dvou měsících života císaře Josefa II. denně navštěvovala setkání u diplomatů i příbuzných, kde byl hlavním tématem císařův zdravotní stav. Nicméně účastnila se i jiných společenských aktivit, mezi než náleží i návštěva divadla.¹⁵⁶ Marie Sidonie byla stejně jako mnoho jejích vrstevnic katoličkou, pravidelně navštěvovala kostely. Uváděla to i ve svém cestovním deníku, kam pravidelně zapisovala nejen své návštěvy kostelů, coby architektonických památek, ale také jako duchovních stánků, především v době mše a nebyla zdaleka sama.¹⁵⁷

Aby mohla svého muže dobře reprezentovat na veřejnosti, musela Marie Sidonie sledovat tehdejší oděvní módu. Mládí prožila v době, kdy oblékání vládlo rokoko se svými krajkami a volány, typická byla krinolína – sukně vyztužená kosticovým nebo kovovým kruhem. Jako mužský oděv se postupem času, po oproštění od volánků a krajek, které se užívaly na oděv obou pohlaví, vytříbilo sako. Do vyšších vrstev společnosti se ke konci 80. let 18. století začínal pomalu dostávat trend nošení spodního prádla.¹⁵⁸ Na sklonku 80. let 18. století přišla klasicistní móda z Francie, velkou propagátorkou byla Marie Antoinetta. Ta dávala přednost jednoduššímu stylu oblékání.¹⁵⁹ Na počátku 19. století se přihlásil o své místo empír,¹⁶⁰ ke konci života mohla hraběnka podlehnout vábení módy *biedermeieru*¹⁶¹ s jeho mnoha spodničkami a kostkovaným vrozem typickým pro oděvy tehdejší doby.

Marie Sidonie Chotková zemřela 26. srpna 1824 ve Vídni ve věku nedožitých 76 let.

¹⁵³ OSTROVSKÁ, Sylvia. Pohledy na habsburskou monarchii v 18. století. s. 120.

¹⁵⁴ LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se, knížko má...“: *Ženské deníky 19. století*. s. 171.

¹⁵⁵ OSTROVSKÁ, Sylvia. Pohledy na habsburskou monarchii v 18. století. s. 121-122.

¹⁵⁶ TAMTÉŽ. s. 121.

¹⁵⁷ LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se, knížko má...“: *Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008. s. 176.

¹⁵⁸ TERŠL, Stanislav. *Malá encyklopedie textilií a odívání*. Praha, 1987. s. 138-139.

¹⁵⁹ Více naleznete v knize UCHALOVÁ, Eva. *Česká móda: pro salon i promenádu*. Praha, 1999. s. 19.

¹⁶⁰ TERŠL, Stanislav. *Malá encyklopedie textilií a odívání*. s. 38.

¹⁶¹ TAMTÉŽ. s. 17.

V. Rozbor deníku, jeho podoba a obsah

I. Obecný rozbor cestovního deníku hraběnky Chotkové

Cestovní deník je jedním z pramenů k dějinám cestování a dopravy, mezi něž patří také itineráře, cestovní instrukce, apodemika, korespondence a jiné.¹⁶² Jejich počet v 19. století stoupá, což bylo vyvoláno nejen změnou myšlení lidí, ale také změnou životních podmínek středních vrstev a celé společnosti obecně. Deníkový žánr se v českých zemích objevuje od druhé poloviny 16. století.¹⁶³ Často deníky obsahovaly informaci, proč byl založen,¹⁶⁴ u deníku Marie Sidonie sice tato informace chybí, je však zjevné, že se tímto podnětem stala její cesta do Itálie. Zároveň je tento deník nejstarším z deníků hraběnky Chotkové.

1) Podoba deníku a jeho úprava

Cestovní deník Marie Sidonie Chotkové, roz. Clary-Aldringen, je společně s ostatními deníky této šlechtičny z let 1790-1818 z Teplic, uložen v děčínské pobočce Státního oblastního archivu Litoměřice.¹⁶⁵ Tento deník je stejně jako ty osobní vázán v pevných deskách. Nechala je takto upravit hraběnkina dcera Terezie.¹⁶⁶ Dokazuje to přípisek na titulním listu jednoho z osobních deníků, kde mimo jiné uvádí přání, aby byla tato pozůstalost uložena na teplickém zámku.¹⁶⁷ Na rozdíl od jiných aristokratek,¹⁶⁸ neměla Marie Sidonie na pro svůj cestovní deník zvláštní sešit či denní záznamník, což potvrzuje právě skutečnost, že všechny její deníky mají stejnou formu.

Cestu autorka popsala celkem na 165 stranách velikosti přibližně A5 formátu. Za samotným textem je ještě několik stránek volných. Každý list byl rozdělen na polovinu, přičemž pravá sloužila pro zápis, levá pak pro poznámky,¹⁶⁹ které se však u textu objevují jen zřídka a to nad textem, nikoli vedle textu. Lze se tedy domnívat, že tento deník byl psán s vědomím budoucího svázání a uložení do knihovny, u ostatních deníků této autorky je k zápisu využita celá šíře strany.

---

¹⁶² LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „Dlouhého“ 19. století* : 1. díl: Dějiny hmotné kultury. Pardubice, 2001. s. 107. ISBN 80 – 795 – 01.

¹⁶³ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se, knížko má...*“: *Ženské deníky 19. století*. s. 17-18.

¹⁶⁴ TAMTÉŽ. s. 21, 47.

¹⁶⁵ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416 - 1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782.

¹⁶⁶ Narodená 12. června 1785, tedy tři roky po cestě svých rodičů do Itálie, a zemřela 20. prosince 1872, ve věku 87 let. Byla devátým dítětem Marie Sidonie Chotkové a jejího muže.

¹⁶⁷ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se, knížko má...*“: *Ženské deníky 19. století*. s. 33, 99.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ. s. 80.

¹⁶⁹ U osobních deníků toto rozdělení stránky na dvě poloviny není.

Autorka číslovala všechny liché stránky v pravém horním rohu, všechny sudé pak v rohu levém. Svůj zápis nijak nestrukturovala, do deníku zapisovala dny pod sebe, mezi záznamy není vynechaná ani menší mezera. Od sebe jsou oddělené pouze názvem příslušného dne a datem. Takto datovaný den byl vždy podtržen a následoval samotný text. Každý nový zápis začínal těsně u okraje, autorka nepoužívala žádné odsazení, maximálně se snažila využít polovinu strany určenou pro psaní a její velikost dodržovat. Samozřejmě i zde najdeme na několika místech přesah slova do druhé poloviny, většinou jsou však tato slova psána obloukem svísele dolů, často menším a menším písmem, až se stávají špatně čitelnými. Opravy a škrty se zde vyskytují jen minimálně. Naproti tomu v ostatních denících hraběnka přeškrtovala někdy i celé řádky. Na několika místech autorka v textu nedokončila svou myšlenku, což se staví proti předpokladu existence konceptu, avšak naopak některé zápisy, které odrážejí budoucí zkušenosti autorky, jak bude uvedeno níže, na jeho existenci ukazují. S jistotou se nedá říci ani jedno.

Poznámky a vsuvky jsou psány přímo nad textem a na příslušné místo zařazeny pomocí různých čar a vsuvek, avšak vždy přehledně. To umožňuje také fakt, že pisatelka nechávala dostatečné mezery mezi řádky.¹⁷⁰

Marie Sidonie psala na úvodních stránkách 25-28 řádků na stránku, jejich počet se ale postupem času snižuje. Asi ve čtvrtině díla se počet řádků ustaluje na 23-24 na stránce. Srovnáme-li zápisy podle délky textu na jeden den je patrné, že lze zaznamenat výkyvy v délce textu na den. Na začátku cesty lze najít dvě až necelých pět stránek textu,¹⁷¹ nejdelší zápis pochází z 6. února 1782, kdy spolu se svým manželem a společníky zamířila do Milána. Zápis je dlouhý asi deset a půl stránky. Čím více se přibližuje konec cesty, tím jsou zápisy stručnější. Ten nejstručnější má pouze dva řádky a věta není dokončena, jako by pisatelka ještě chtěla pokračovat, leč následuje další den. Zápis pochází z 1. března.¹⁷²

2) Frekvence a styl deníkových záznamů

Celý deník začíná záznamem ze 4. ledna 1782, kdy se autorka vydává na cestu z Vídně a přijíždí do Neustadtu.¹⁷³ Zápisy obsahují alespoň krátký text ke každému dni, i když některé se omezují jen na datum a jednu či dvě krátké věty, jak je již zmíněno v předchozí části. Texty

¹⁷⁰ Podíváme-li se na zápis z dnešního úhlu pohledu, vypadají její deníkové stránky jako psané s řádkováním 1,5.

¹⁷¹ Myšleno na jeden den. Odhady jsou přibližné, neboť každá stránka obsahovala jiný počet řádků a toto srovnání je pouze podle vizuálního porovnání, nikoliv podle počtu sepsaných řádků k jednomu dni.

¹⁷² K této skutečnosti mohlo vést několik důvodů. Autorka nemusela stihnout zápis do konceptu a nemohla tedy poté text přepsat, koncept s událostmi tohoto dne se nedochoval, případně autorka nestihla zápis pro nějaké vyrušení na cestě dopsat. Přiklání se k druhé možnosti, ale bez dalších pramenů se lze jen dohadovat.

¹⁷³ Město Wiener Neustadt.

napovídají, že byly napsány, respektive dopisovány v průběhu cesty, či po ní, a to pravděpodobně z již zmíněného konceptu. Řečené je patrné v některých větách: „*Mon appartement étoit assès bon pour y passer une nuit, mais très vilain en comparaison de ceux que j'ai en avant et après.*“,¹⁷⁴ nebo mluvila o velkovévodkyni: „... *et depuis ce moment je puis dire que chaque jour elle sémbloit redoubler de bontès et d'amitié pour moi.*“¹⁷⁵ V deníku je také vidět, jak na počátku cesty popisuje všechno nové, chování velkovévody s chotí, jak jí velkovévodkyně ukázala své šperky, jak jim vyprávěla o Petrohradě a životě v Rusku,... Postupem času ale toto „nadšení“ opadá, zmínky o ruských společnicích jsou stále méně časté a hraběnka soustředí svou pozornost na nové zážitky, nová místa a nové lidi. Styl zápisů je strohý, objevují se zde dlouhé pasáže popisující architekturu, společenské aktivity, nové poznatky. Tím spadá deník do doby osvícenství, kde se kladl důraz na fakta, později se objevují v denících i úvahy, snaha o sebereflexi, avšak v cestovním deníku hraběnky tyto atributy pochopitelně nenalezneme. Ženský deník byl v 19. století již běžnou věcí a to jak osobní, tak i cestovní.¹⁷⁶

Mnoho ze svých zápisů začíná poznámkou o jídle, především o obědě či večeři. Jen každou neděli je prvním zápisem návštěva mše, pravidlo platí bezvýhradně pro první měsíc cesty. V textu se od 3. února¹⁷⁷ již o nedělních návštěvách mše nezmiňuje. A to ani v době, kdy zřejmě nebylo příliš o čem psát a denní zápis je velice krátký. Pokud se ten některý den konal ples, stručně zapíše několik postřehů o něm, to samé platí i pro operní a baletní představení. Zpravidla hodnotí sál a jeho výzdobu, hudbu i hudebníky. Dostává se nám tedy informací nejen o cestě, ale i o lidech a společenských událostech.¹⁷⁸

S každým novým městem čeká cestovatele nové ubytování, což autorka zmínit neopomenula. Kvalita jejích apartmánů se během cesty velice lišila, stejně jako kvalita ubytovatelů, a i když jídlo zmiňuje, hodnotí jej jen zřítka. Spíše si všímá lidí okolo sebe, jejich chování a vzhledu, o čemž svědčí například zmínka o jedné z manželek vlastníka

---

¹⁷⁴ Překlad: „Moje apartmá bylo dosti dobré na překonání jedné noci, ale velice sprosté ve srovnání těch, které jsem měla dříve a potom.“ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s.10.

¹⁷⁵ TAMTÉŽ. s. 15.

překlad: „... a už od té chvíle jsem pak říkala, že se mi každý den zdá ke mě vlídnější a laskavější.“

¹⁷⁶ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se, knížko má...*“: *Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008, s. 18-19.

¹⁷⁷ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 99.

¹⁷⁸ Podobně o těchto faktech píše i Milena Lenderová. LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se, knížko má...*“: *Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008, s. 216.

ubytování: „... qui malgré qu'elle avait l'air de la fée Carabosse avait eu neuf enfans.“¹⁷⁹ O jejím manželovi napsala, že je „grand Mécanicime“,¹⁸⁰ protože se zabýval hodinami a měl je po celém domě.

Čím blíže byla jejich výprava Itálii, tím více si autorka začínala všimnout kostelů a různých staveb, které po cestě potkala, z nichž některé zmiňuje méně, jiné více. Dále popisuje osoby se kterými se setkala, ale i velkovévodovy pokusy o zpěv.¹⁸¹ Velice podrobně pak v jedné části popisuje rafinaci cukru.¹⁸²

O svém manželovi a jeho povinnostech na této cestě píše jen vyjímečně. Zmiňuje jej spíše v souvislosti s tím, že jel něco zařídit, nepopisuje konkrétní události. Soukromé informace o sobě nebo o manželovi také do deníku nezaznamenala, přeci jen zde byl předpoklad, že tento deník bude k dispozici nejbližší rodině a možná i jiným čtenářům. O tomto plánu se zmiňuje v jednom z deníků z Teplic.¹⁸³

Cesta končí 10. března, stejně jako deníkové záznamy. Tehdy se autorka navrátila zpět do Vídně.

3) Písmo a interpunkce

Deník Marie Sidonie Chotkové je psán francouzsky úhlednou humanistickou kurzívou, tedy tzv. latinkou, což také společně s dobře ořezaným brkem,¹⁸⁴ kterým se v té době ještě psalo, přispívá k dobré čitelnosti deníku. Srovnáním cestovního deníku, který, jak se domnívám, byl přepisován z konceptu, s ostatními deníky je patrné, že autorka měla velice dobrý a čitelný rukopis. Problémy jsou jen při určování některých podobně psaných písmen, především s rozeznáním písmen n a u, jež jsou si v autorčině zápisu podobná, rozlišit písmena a a o bývá také problém, jejich užívání především v gramatických časech ještě nebylo ustálené.

Pro zápis zdvojených písmen autorka užívá dvě možnosti. Nejčastěji píše obě písmena, někdy se ale objeví jejich zkrácení v podobě vodorovné čárky nad příslušným

¹⁷⁹ Překlad: „... navzdory tomu, že vypadala jako ježibaba, měla devět dětí.“ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 16.

¹⁸⁰ Překlad: „velký mechanik“. TAMTÉŽ. s. 15.

¹⁸¹ „Le G. D. chanter quelque fois mais jamais il ne voulut me procurer l'honneur de l'entendre et a en juger par son organe sa voix ne doit pas être agréable.“, překlad: „Velkovévoda někdy zpívá, ale nikdy mě nechce prokázat čest ho vyslechnout a soudě podle jeho hlasového orgánu nemá být příjemný.“ TAMTÉŽ. s. 26.; „...le G D. et lui chanterent des airs d'Orphée et d'Alcesste en diletante de leur quallité pour moi ...“, překlad: „...Velkovévoda a on zpívali nápěvy z Orfea a Alcesty pro mě diletantně v jejich kvalitě...“ TAMTÉŽ. s. 6.

¹⁸² TAMTÉŽ. s. 28-29.

¹⁸³ Byla devátým dítětem Marie Sidonie Chotkové a jejího muže.

¹⁸³ LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se, knížko má...“: Ženské deníky 19. století. s. 63.

¹⁸⁴ TAMTÉŽ. s. 81.

písmenem.¹⁸⁵ Velká písmena používá nejen u jmen a názvů, ale také u titulů. Na začátku vět pravidlo o psaní velkých písmen ve většině případů neplatí.

Interpunkční znaménka jsou v deníku používána v některých částech textu poměrně laxně, některé věty jsou spojené s následující bez jakéhokoliv náznaku věty nové. Podobně je tomu i s čárkami mezi větami, ačkoliv je nutné podotknout, že francouzská gramatika se řídí v používání interpunkce, zejména čárek, jinými pravidly,¹⁸⁶ která v té době ještě nebyla ustálena.

4) Gramatické a morfologické jevy odlišné od dnešního jazyka

Při pročítání deníku si nelze nevšimnout mnoha menších či větších odlišností v gramatice, či spíše na první pohled patrné morfologii slov. Odlišné využití přízvuku, záměna s za z, zdvojená písmena u slov, kde se tento tvar již nepoužívá, a jiné. Několikrát se zde také můžeme setkat s tvary sloves v *passé simple*,¹⁸⁷ které nejsou v dnešním francouzském jazyce běžně používány, jako např. „*arrivâmes*“¹⁸⁸ což je starý tvar slovesa *arriver*, tedy přijít či přijet. Tento gramatický čas je dnes využíván především v literatuře.¹⁸⁹

5) Celkový pohled na deník

Deník je srovnatelný s ostatními díly tohoto žánru a této doby. Některé zápisy jsou psány s „lehkostí“, u jiných je patrná snaha dostat svým závazkům coby autorky cestovního deníku. Rozhodně v něm nelze hledat senzace a převratná zjištění, ale i tak je možno cítit lehce prosvítající osobnost autorky, člověka, matky a manželky významného šlechtice, která si povídá třeba i s kočím, jakož i několika místy prohlédnout do dobových poměrů a stylů života tehdejší společnosti.

II. Cestování a cestovní prostředky

1) Cesty a cestování na přelomu 18. a 19. století

Již od pradávna užívali naši předkové pěšiny, cestičky a cesty na spojnicích oblastí, měst a vesnic, kam často putovali nejen pěšky, ale také koňmo či vozem. Vrchnost měla za povinnost tyto cesty udržovat a k tomuto účelu vybírala mýto. Odtud pocházejí také názvy

¹⁸⁵ HLAVÁČEK – KAŠPAR – NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických, H&H*, Praha 1994, s.33.

¹⁸⁶ TAIŠLOVÁ, Jitka. *Mluvnice francouzštiny*. Praha, 2002. s. 25–26.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ. s. 128–129.

¹⁸⁸ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 7.

¹⁸⁹ TAIŠLOVÁ, Jitka. *Mluvnice francouzštiny*. Praha, 2002. s. 128 – 129.

některých měst a obcí, jako je např. Vysoké Mýto apod. Tuto povinnost však ne každý člen vrchnosti svědomitě vykonával, cesty tudíž zůstávaly často neudržovány a o bezpečí na nich nikdo nedbal. A tak se kde který sedlák, forman či chudý pocestný stal obětí loupeživých skupin. Tato situace se začala v rakouském mocnářství měnit především po 30. leté válce.¹⁹⁰

Ve Francii se na počátku 18. století objevuje myšlenka na modernizaci cest, vznikla první učebnice i první škola týkající se této problematiky.¹⁹¹ Mezi léty 1738-1739 bylo postaveno v Rakousku prvních deset kilometrů upravených cest podle francouzského vzoru, tehdy tzv. říšské silnice. Za vlády císařovny Marie Terezie se výstavba soustředila na alpské přechody, kam patřila také cesta z Vídně do Terstu.¹⁹² Lze tedy předpokládat, že výprava Marie Sidonie cestovala část své cesty do Terstu, jenž byl také jednou ze zastávek výpravy, po nových cestách a tudíž není žádným překvapením, že si autorka deníku stěžovala místy jen na nehostinné přírodní podmínky, nikoliv však na stav cest. O další modernizaci a zlepšení silniční sítě se několik desetiletí později zasloužil syn Marie Sidonie a Jana Nepomuka Chotka, Karel Chotek.

Zlepšovaly se také dopravní prostředky. V 19. století existovalo mnoho druhů kočárů.¹⁹³ Jedinou možností chudiny pro přepravu zůstávala i přesto stále pěší chůze. I Marie Sidonie ve svých zápiscích uvádí, že do blízkého kostela šla pěšky. Otázkou ale zůstává, jak blízko zmíněný kostel ležel. V době cesty autorky deníku do Itálie si již mohla najmout diligenzu, vůz využívaný v Rakousku pro přepravu cestujících a zavazadel. Od roku 1750 jezdil tento spoj také do Terstu.¹⁹⁴

Od 2. poloviny 19. století začínají šlechtici hojněji cestovat cíleně za zábavou. Do té doby souviselo cestování především s politickými a vojenskými povinnostmi, studiem, s hospodářskými a diplomatickými důvody, v neposlední řadě pak lidé cestovali z důvodů církevních i uměleckých.¹⁹⁵ Šlechtici i na cestách potřebovali být ve spojení se svým panstvím, rodinou a samozřejmě s nadřízenými, k tomu byli využíváni především poslové. Posla si bylo možné najmout, avšak panovníci, šlechta, ale i církevní instituce a královská města měli své vlastní posly. Mezi základní výbavu patřil především znak pána, pro kterého

---

¹⁹⁰ HLAVÁČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků*. Praha, 1996. s. 14-16.

¹⁹¹ TAMTÉŽ. s. 20-21.

¹⁹² TAMTÉŽ. s. 23.

¹⁹³ Základní dělení kočárů bylo podle zavěšení karoserie na povozy a kočáry. Kočáry byly oproti povozům díky svému zavěšení karoserie na řemenech pro cestování pohodlnější. HLAVÁČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků*. s. 36.; také Kol. autorů. *Dějiny pošty v Českých zemích*. Praha, 2000. s. 37.

¹⁹⁴ HLAVÁČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků*. s. 62.; Kol. autorů. *Dějiny pošty v Českých zemích*. Praha, 2000. s. 37.

¹⁹⁵ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „Dlouhého“ 19. století* : 1. díl. s. 105-106.

službu vykonával, kožená brašna chránící obsah před promoknutím a láhev s vodou. Již od roku 1748 podle nařízení Marie Terezie, docházelo k evidenci všech soukromých posílů.¹⁹⁶ Pro šlechtu poslové suplovali poštu, která v té době byla teprve na svém počátku.¹⁹⁷ V Čechách se o její zavedení zasloužil šlechtický rod Thurn Taxisů, Marie Terezie převedla za svého panování poštu pod správu státu. Nevýhodou pro šlechtice na cestách oproti posílům byl fakt, že pošta doručovala dopisy jen v předem dané dny.

Cestování lodí nabízelo cestovatelům další možnost přepravy. V Čechách se tohoto dopravního prostředku využívalo jen minimálně, jeho rozvoj nastal až okolo poloviny 19. století.¹⁹⁸ V přímořských oblastech však bylo této možnosti cestování využíváno hojně např. v Benátkách, jedné ze zastávek Marie Sidonie, kde byla tato doprava životní nutností a to především jako spojení s ostatními městy Itálie.

Cestování koňmo bylo v této době již spíše menšinovou záležitostí, neboť jízda kočárem byla pohodlnější, i když ne vždy rychlejší. Poslové však tuto formu přepravy právě pro její rychlost využívali stále, nelze tedy tvrdit, že by docházelo k jejímu úpadku, snad jen k omezení mezi vrchností.

Ještě je nutné podotknout, že hraběnka v deníku často uvádí, že odcestovala, ale z dalších jejích záznamů vyplývá že na cílová místa přijela společně s celou skupinou, nikoli sama, jak by bylo možné z autorčiny slov a větné stavby mnohdy usuzovat. To již na počátku cesty vyvolává otázky nad počtem cestujících skupiny mezi některými zastávkami, společnou trasou všech kočárů, popřípadě jejich oddělování a malé výlety po jiných blízkých cestách, a nebo zda někteří členové této skupiny necestovali plně nezávisle. Například Jan Nepomuk Chotek jistě netrávil celou cestu se svou ženou, neboť jak autorka sama naznačuje, odjížděl občas bez ní na kratší cesty, když ona pobývala v některém z měst. Proto je tato cesta psána především z pohledu autorky samotné. Jen u ní si můžeme být jisti, že dané místo opravdu navštívila.

2) Cesta a cestování hraběnky do Itálie roku 1782

Marie Sidonie Chotková, roz. Clary-Aldringen, odjela podle svých slov z Vídně 4. ledna roku 1782, aby doprovodila spolu se svým manželem na cestě hraběte a hraběnku ze severu,¹⁹⁹ jejichž doprovodem z města Brody²⁰⁰ až na hranice Istriie²⁰¹ byl pověřen její manžel

¹⁹⁶ HLAVÁČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků*. s. 45-47.

¹⁹⁷ Více o historii pošty viz Kol. autorů. *Dějiny pošty v Českých zemích*. s. 29-49.

¹⁹⁸ HLAVÁČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků*. s. 82-83.

¹⁹⁹ Později v deníku je tento pár označován za velkovévodu a velkovévodkyni. Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, s. 1.; více

Jan Nepomuk hrabě Chotek. Ve skutečnosti se jednalo o mladý ruský pár následníka trůnu Pavla I. s druhou ženou Marií Fjodorovnou, německou princeznou, který se vydal na roční cestu po Evropě.²⁰²

Cesta započala v osm hodin ráno²⁰³ ve Vídni a okolo poledne přijela autorka do města Wiener Neustadt.²⁰⁴ Cílem cesty se stala jedna ze zemí stále ještě typických pro kavalírské cesty, tedy Itálii. Počasí ji na počátku cesty přálo a ve městě se setkala se svými spolucestujícími i císařem Josefem II.,²⁰⁵ poobědvala s nimi na tamní vojenské akademii²⁰⁶ a podnikla projížďku kočárem do parku. Již zde je poprvé zmíněn dopravní prostředek, který celá skupina využívala po většinu cesty, tedy kočár. Plán počítal s odcestováním již následujícího dne (5. ledna 1782 - sobota), avšak odjezd byl odložen, neboť velkovévodkyně se necítila dobře. Autorka sama odklad jistě uvítala. Sama byla nemocná a zmiňuje se o bolesti nohy, která, jak se obávala, mohla v jejím odjezdu zabránit.²⁰⁷ Ve městě zůstala se svými společníky ještě následující dva dny, i když se hraběnka v textu věnuje i běžným povinnostem a zábavám, které skýtá zahraniční cesta, jistě bylo v první řadě sledováno zdraví velkovévodkyně, které rozhodovalo o osudu výpravy do Itálie.

V pondělí 7. ledna 1782 v osm hodin ráno odcestovala společně s členy ruského doprovodu a za účasti císaře do města Mürzzuschlag,²⁰⁸ kde strávila noc. Seznam spolucestujících autorka připojila k zápisu z úterý 8. ledna 1782 obsahující informace o 30

LINCOLN, W. Bruce. *The Romanovs: Autocrats of All the Russias*. USA, 1981. S. 368 – 370. ISBN 0 – 385 – 27908 – G.

²⁰⁰ Jedná se patrně o město ležící v dnešní severozápadní Ukrajině. *Atlas světa: s aktualizovanými tematickými mapami*. Praha, 1998. s. 42.

²⁰¹ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Dvanáctý díl. Ch - Sv. Jan. Praha: Paseka, 1998. s. 832-839. ISBN 80-7185-157-4.

²⁰² LINCOLN, W. Bruce. *The Romanovs*. s. 368 – 370.

²⁰³ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 1.

²⁰⁴ Autorka uvádí jako Neustadt. *Ottův slovník naučný*: 18. díl. Praha, 1996. s. 459-460. POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. Praha, 1979. s. 39-42.

²⁰⁵ Josef II. (*13. březen 1741 - †20.2.1790), syn Marie Terezie a Františka I. Štěpána Lotrinského. Roku 1765 korunován císařem, 1780 – král český, společně s matkou zaváděl státní reformy. Vice Čornej - et al. *Evropa králů a císařů*. Praha, 2005. s. 202.

²⁰⁶ V roce 1752 propůjčuje Marie Terezie akademii do užívání tamní hrad Babenberků postavený roku 1186, společně s přilehlým parkem. Její návštěvu doporučuje ve svém díle POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. Praha, 1979. s. 41.

²⁰⁷ „.....j'avois de plus fort mal a un pied, où je m'étois blessé...“, překlad: „.....velice mě bolela noha, kde jsem byla zraněná...“. Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 4.

²⁰⁸ Autorka uvádí město Merzzuschlag, dnes Mürzzuschlag, okresní město ve Štýrsku. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Sedmnáctý díl. Median - Navarrete. Praha, 1999. s. 888. ISBN 80-7185-249-7.; POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. s. 43-46.

cestujících, kteří se na tuto pouť vydali. Kromě šlechtických párů cestoval se skupinou také lékař, komorník, několik pokojských a deset kurýrů.²⁰⁹

Cesta dále pokračovala přes města Kindberg²¹⁰ a Widden,²¹¹ a konečně 9. ledna 1782 přijela hraběnka přes město Frohnleiten²¹² až do Grazu,²¹³ česky nazývaného Štýrský Hradec a ležící na řece Mur. Zde strávila zbytek dne a navštívila i zdejší operní scénu. Dne 10. ledna odcestovala do Mariboru.²¹⁴ Cesta byla prý příjemná, lemovaná mnoha krásnými stavbami, zámky i domy.²¹⁵ Svoji cestu přerušila ve městě Leibnitz,²¹⁶ tedy přibližně v polovině plánované denní pouti, aby se občerstvila a naobědvala. Nakonec ve městě strávila autorka ještě nějaký čas a do Mariboru, který byl cílem denní cesty, přijela okolo páté hodiny.

Čtvrteční cesta z Mariboru do Cejle²¹⁷ byla pro Marii Sidonii a její doprovod náročná. Zajistila si poštovní kočár a jala se překonávat nástrahy cest, které v té době ještě nebyly příliš bezpečné a to z mnoha různých důvodů.²¹⁸ Mimo jiné obdržela z Vídně zprávu o úmrtí jednoho ze svých dětí, které zanechala doma nemocné.²¹⁹ Ten den byl ovšem také dnem ruského nového roku, a protože skupinu tvořil také ruský doprovod, musel být tento den jistě ve znamení oslav příchodu nového roku, nicméně autorka žádné velké oslavy neuvádí, pravděpodobně z důvodu, že po takové to zprávě neměla na oslavování náladu.

Následující dny projížděla výprava přes města Ljubljana²²⁰ a Adelsperg, až 14. ledna 1782 přijela okolo čtvrté hodiny odpoledne do přístavu Terst.²²¹ Cesta tam vedla kolem kamenných strží, po cestě bylo jen řídké osídlení, navíc pisatelku trápila obava z větru,

²⁰⁹ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782. s. 7.

²¹⁰ Autorka uvádí jako Kienberg.

²¹¹ Autorka v deníku uvádí, že jeli přes Widden, takové město se ale na mapách nenachází. Také uvedla, že zde navštívili zámek patřící hraběti Stubenbergovi. Vzhledem k trase cesty této výpravy se může jednat o hrad ležící ve městě Kapfenberg. Více *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Trináctý díl. Jana - Kartas. Praha, 2000. s. 952. ISBN 80-7185-158-2.

²¹² Autorka uvádí Frohnleuten. *Ottův slovník naučný: 19. díl*. Praha, 2000. s. 728.

²¹³ Autorka uvádí Grätz.

²¹⁴ Autorka uvádí Marbourg, což je německé označení města. *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Šestnáctý díl. Lih - Media. Praha, 1999. s. 842. ISBN 80-7185-237-6.

²¹⁵ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 13.

²¹⁶ Autorka uvádí Lebering. Praha, 1999. s. 72.

²¹⁷ Autorka uvádí Cilly. V okolí se nacházejí lázeňská města. Od roku 1456 patřilo toto město po Štýrsko. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Pátý díl, C-Čechůvky, Praha, 1997. s. 266-267.

²¹⁸ Důvody mohly být různé. Špatné cesty, mohlo dojít k poruše kočáru, kolem cest se v některých oblastech potulovali loupeživé skupiny. Více v knize HLAVÁČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků*. s. 14.

²¹⁹ Jednalo se o syna Rudolfa (10. června 1780 - 6. ledna 1782). Zemřel ve svých dvou letech života, dva dny po odjezdu matky do Itálie. Hraběnku Chotkovou tato zpráva zastihla až o pět dní později. Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 17.

²²⁰ Autorka uvádí Leybach, německy Laibach. *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Šestnáctý díl. Lih - Media. Praha, 1999. s. 400-402.

²²¹ Autorka uvádí Triest. Více *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Dvacátýpátý díl. T - Tzschirner. Praha, 2002. s. 267-271. ISBN 80-7203-385-9.

kterému se v těchto končinách říká bora, a který, alespoň podle informací hraběnky, zde převrátil již ne jeden kočár.²²² Naštěstí nic takového tuto skupinu nepotkalo, a tak se brzy mohli pokochat výhledem na přístav Terst a moře, který mnohé z nich uchvátil.²²³ A to nejen scénou s loděmi kotvícími v přístavu, ale i jistě pro ně nezvyklým ruchem přístavního města. Společně s velkovévodkyní podnikla autorka tohoto deníku ještě týž den cestu na lodi po přístavu samotném, aby mohla obdivovat vše, co toto místo skýtá. Unešena byla množstvím lidí, kteří okolo přihlíželi, i z pozdravu, který přichystala loď pojmenovaná princ Kaunitz.²²⁴ Ta vystřelila 20 salv z kanónů a lodě stojící v přístavu stejně odpověděly. Následující den podnikla hraběnka se svými společníky²²⁵ prohlídku tohoto, v tehdejší době mnohonárodnostního města, kde kromě tržiště, navštívili také rafinerii cukru, turecké lázně, prošli se po přístavní hrázi, a poté je už čekal večerní ples. Třetí den jejich pobytu zde došlo k prozatímnímu rozdělení výpravy, když členové ruského dvoru odjeli do Udine²²⁶ a Jan Nepomuk hrabě Chotek do města Fiume,²²⁷ kam přijel v pátek 18. ledna 1782 okolo druhé hodiny.²²⁸ Zbytek výpravy se s hraběnkou vydal na další cestu až v pátek 18. ledna 1782 okolo šesté hodiny večer. Cílem se stalo město Monfalcone,²²⁹ kam autorka přijela po šesti hodinách, tedy někdy okolo půlnoci. Příliš dlouho se ve městě nezdržela a již brzy ráno následujícího dne, odcestovala přes Palmanovu²³⁰ a Coidrópo,²³¹ kde při přepřahání složila hlavu v kočáře,²³² do Conegliana.²³³ Ani tam se ale nezdržela o mnoho déle než spánkem, a jak zde, tak v Monfalcone nebyla spokojena s ubytováním.

Vraťme se ale nyní k cestě, která pro hraběnku s doprovodem pokračovala přes Treviso²³⁴ do města Mestre.²³⁵ Cesta se zdála autorce příjemná, neboť mohla obdivovat okolní

---

²²² Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 21.

²²³ TAMTÉŽ, s. 24.

²²⁴ TAMTÉŽ, s. 25.

²²⁵ Je možné, že výprava nejela celá, ale bohužel zprávy o tom, kdo přesně jel nejsou dochovány. Často není z tohoto deníku jasné, kolik členů skupiny se dané věci účastnilo. Někdy mluví hraběnka pouze o sobě, ale brzy je jasné, že se jedná o celou skupinu.

²²⁶ POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. s. 69-71.

²²⁷ Jedná se o město Fiume Veneto.

²²⁸ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 34.

²²⁹ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Dvacátýpátý díl. T - Tzschirmer. Praha, 2002. s. 826.

²³⁰ Autorka uvádí Palmatta.

²³¹ POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. s. 71-72.

²³² Z Monfalcone odjeli v 6 hodin ráno. Cesta byla jistě dlouhá a tak si odpočali v Coidropu. Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 36-37.

²³³ Autorka uvádí Coniglians. TAMTÉŽ, s. 71-72.; *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Pátý díl, C-Čechůvky, Praha 1997. s. 574.

²³⁴ POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. Praha, 1979. s. 71-72.

krajinu a architekturu. Až do tohoto města putovala autorka kočáry, avšak nyní ji, prvně při této výpravě, čekala cesta po mořské hladině, a to lodí nazývanou Péotte²³⁶ do Benátek. Po podplutí mostu Rialto,²³⁷ vylodila se hraběnka Chotková na Alberto Reale, kde se ubytovala. V Benátkách se výprava opět setkala s ruským dvorem, který, jak již bylo zmíněno, odcestoval do Udine a odtud do Benátek. Pobyt zde trval od 20. ledna 1782 do 30. ledna 1782, byl naplněn mnoha společenskými událostmi jako jsou plesy a divadelní představení. V pondělí 21. ledna 1782 vykonala Marie Sidonie spolu s velkovévodkyní dokonce návštěvu v tamní zbrojnici námořnictva trvající 6 hodin.²³⁸ Staly se svědky spuštění lodi Bucentaurus²³⁹ na moře, následovaly prohlídky paláců, kostelů, architektury města, ale také butiků lemujících vodní kanály. V Benátkách se hraběnka dopravovala především gondolou či pěší chůzí. Autorka se seznámila na plesech či v divadle s mnoha benátskými dámami, některými více a jinými méně sympatickými.²⁴⁰ O zábavu se postaraly také veslařské závody, kterých byla autorka svědkem 23. ledna 1782. Vypozorovala, že Benátčané si velice zakládají na své slávě a rádi oslavují.²⁴¹ Do města přijížděla již s představou že: „*En général les Vénitiens sont d'un avidité pour l'argent dont on a peine a se faire une idée...*“²⁴² otázkou zůstává, na kolik bylo toto její tvrzení ovlivněno četbou jiných cestopisů, či zda se jednalo o její vlastní pozorování.

Autorka měla spolu se svými společníky otevřeny dveře do mnoha významných domů, a to nejen jako manželka významného politika Rakouska, ale také jako člen doprovodu cizí státní návštěvy, i když cestovala inkognito. Středa 30. ledna 1782 se stala dnem odjezdu

---

²³⁵ Letní sídlo benátčanů. Přestupní místo na lodní dopravu do Benátek POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. Praha, 1979. s. 72.

²³⁶ TAMTÉŽ. s. 40. Péotte-bárka střední velikosti, má vesla i plachty, využívala se především v Jaderském moři. *Ottův slovník naučný: 19. díl*. Praha, 2000.

²³⁷ POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. s. 72.

²³⁸ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 46.

²³⁹ Neboli Buceintoro, slavnostní galéra, pojmenování lodí tohoto typu v Benátkách již od 13. století. Benátský Dóže z ní každý rok vrhá do moře prsten jako symbol zasnoubení s mořem. Více např. POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. s. 81.; *Ottův slovník naučný: 2 díl*. Praha, 1889. s. 828.; PLENIER, Radomír. *Minilexikon k dějinám lodí a námořní plavby*. Praha, 1994. s. 256. ISBN 80-206-0441-3.; Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 48-49. „*Le Vaisseau est extreme ment chargé de dorure et de Sculpture, le groupe de la prouë representant St Maic Patron de la République m'a paru très beau vis-à-vis, tout au fond, est le fauteuil sur le quel le Doge se place le jour de l'Asanssion.*“, překlad: „*Koráb je velice přetížený pozlacením a sochami, skupina přídí reprezentuje st. Maica patrona republiky, zdál se mi velice krásný tváří v tvář, úplně uprostřed je křeslo, na které dóžete umísťují v den namebevzetí.*“

²⁴⁰ TAMTÉŽ. s. 56.

²⁴¹ TAMTÉŽ. s. 61.

²⁴² Překlad: „*Všeobecně jsou benátčané lakotní na peníze, pro jejichž myšlenku se lopotí ...*“. Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 38.

výpravy z Benátek do Padovy, kde strávila den odpočinku, Marie Sidonie zde vykonala návštěvu několika kostelů. Mimo jiné to byl poslední den, kdy autorka deníku zaznamenává přítomnost některého člena ruského dvora, došlo tedy patrně právě v Benátkách k rozdělení výpravy a cestě ruského dvora dále směrem do Francie,²⁴³ bez dalších pramenů můžeme jen spekulovat.

Oproti původním plánům byla Marie Sidonie spolu se svými společníky donucena počasím odložit odjezd a opustit Padovu až v pátek 1. února, ale ani v tento den počasí cestování nepřálo. Přibližně na tři hodiny zapadla s kočárem do bláta, odkud jej pomáhalo vyprošťovat osm koní, šest býků a šestnáct lidí. Cesta mezi Padovou a Vinzenzou byla podle autorky strašná.²⁴⁴ Její útrapy ale byly vyváženy dobrým jídlem, které jí a její doprovod čekalo v hostinci, kde také strávila noc.²⁴⁵ Nazítří pokračovala po prohlídce města dále do Verony, kam přijela čtyři hodiny po poledni 2. února. Mohla tak hned po příjezdu shlédnout býčí zápasy, jenž se tam ten den konaly.²⁴⁶ Opět obdivovala památky a architekturu, kterou mohla v tomto městě spatřit, ale večer, i když nechyběla návštěva divadla, musela se autorka připravit na brzký ranní odjezd. Cesty z Verony do Brescie nebyly příliš bezpečné, což dokládá i zápis ze 4. února 1782, autorka píše:

*„Le Chemin de Veronne a Brescia est très pierreux et d'autant plus désagréable qu'il étoit tout parsemé de croix de pierres blanches pour des assassinats qui s'y sont commis éffectivement on (škrt-avoit) a été obligé de permettre aux paysans les armes a feu pour veiller a leur propres surreté et a tous momens nous en rencontrions qui avoient l'air d'assassins eux-mêmes.“*²⁴⁷

Do cíle cesty po kamenitých cestách, a tudíž za velmi nepohodlného cestování, přijela okolo šesté hodiny večer, jistě notně unavená a polámaná z tak náročné cesty. Program jí nedovolil zdržet se ve městě déle než k nočnímu odpočinku. Tuto cestu podnikala poštovním vozem. Když zastavila v Bergamu, tamní vedoucí pošty pozval ji i její společníky, aby se ubytovali u něj. Jeho nabídka byla však zdvořile odmítnuta, neboť hostinec nárokům těchto

---

²⁴³ LINCOLN, W. Bruce. *The Romanovs: Autocrats of All the Russias*. USA, 1981. ISBN 0 – 385 – 27908 – G.

²⁴⁴ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782. s. 94.

²⁴⁵ TAMTÉŽ.

²⁴⁶ TAMTÉŽ. s. 97.

²⁴⁷ Překlad: „Cesta z Verony do Brescie je velice kamenitá, a také více nepříjemná, když to bylo posypáno býlimy amenný 'mi kříži za vraždu, která se tam stala skutečně, byly jsme nuceni dovolit venkovské armádě v ohni probít na jejich vlastní bezpečí, ale stále měli vzhled vrahů. ...“ TAMTÉŽ. s. 106.

cestovatelů postačoval.²⁴⁸ Jejich poštovní musel předložit bolletone – cestovní doklady vydané ředitelem pošty, které zaručují cestujícím, že se náklady nebudou zvyšovat.²⁴⁹

V úterý 6. února 1782 odjela hraběnka do Milána. V městě Vaprio d'Adda, překročila tamní řeku, minula soutok řek Adda a Maviglio a členitým terénem přijela kolem druhé hodiny po poledni do Milána. Pobyt v tomto severoitalské městě trval od 7. února 1782 do 25. února 1782 a byl, stejně jako v Benátkách, vyplněn návštěvami kostelů, divadel, obdivováním architektury, návštěvami ve význačných domech a u předních lidí tohoto města. Dne 20. února 1782 se navrátil Jan Nepomuk Chotek ze své cesty do Pavie, kam patrně odcestoval z politických důvodů, o jeho cestách se ale autorka zmiňuje jen velice okrajově, omezuje se na konstatování že se z nějaké cesty vrátil, pokud máme štěstí, dočteme se i kdy na tuto cestu odjel. Dne 21. února 1782 podnikla pravděpodobně hraběnka se svými společníky výlet do Monzy. Časté bylo večerní posezení u paní Litty,²⁵⁰ na kterých se hrálo především mnoho karetních her. Většinou se této zábavy spolu s Marií Sidonií účastnily ženy, mužů tam příliš mnoho nebylo.

V úterý 26. února 1782 opustila hraběnka se svými společníky okolo šesté hodiny ranní Miláno a vydala se pomalu na zpáteční cestu do Vídně. Čekala ji však ještě dlouhá cesta. Jízda do Cremony, jež byla další zastávkou, se neobešla bez problémů s porouchaným kočárem. Do města dojela po opravě až okolo desáté hodiny večer, kde strávila noc a po dvanácti hodinách se již opět vydala na cestu. V Mantově se navečeřela a odpočala, dne 28. února 1782 projela Descenzano di Grada, aby 1. března v pozdních hodinách přijela do Brixenu, kde přečkala noc. Čas ji zřejmě tlačil, zápis z Brixenu obsahuje jen dva řádky.²⁵¹ O den později již opět hraběnka cestuje, tentokrát do Innsbrucku. Do města přijela až o půlnoci, protože při přepřahání sehnala díky Bolzanskému trhu, pouze neodpočaté koně, zřejmě přepřažené z jiného kočáru. Cestu do Tyrol shledala autorka také nepříjemnou, a to

---

²⁴⁸ Mohly k tomu vést také jiné důvody, ale o ničem jiném se autorka v deníku nezmiňuje. Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, kart. č. 110, inv. č. 261, s. 108.

²⁴⁹ Autorka měla již jistě zkušenosti různé zkušenosti s chováním některých poštovníků, kteří si brali na vůz víno a trápili různými způsoby své pasažéry, případně chtěli více peněz než bylo dohodnuto. HLAVÁČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků*. s. 67.

²⁵⁰ Hraběnka se o této dámě zmiňuje v souvislosti s pobytem v Miláně velice často, bohužel není jasné o koho se přesně jedná. Autorka s ní ale trávila mnoho času, ať již u paní Litty doma, nebo třeba v divadle.

²⁵¹ „*Nous arrivâmes fort tard a Brixen ou nous ne fîmes que coucher et ...*“ zápis končí přesně takto, následuje datum 2. března a věta pokračuje dále. Překlad: „*Přijeli jsme velice pozdě do Brixenu, kde jsme přespali a ...*“. Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, kart. č. 110, inv. č. 261, s. 155.

především kvůli okolním skalám, nicméně tyrolské obyvatelstvo považuje za velice ochotné.²⁵² Do cíle došla notně unavena.

Následující den byl ve znamení odpočinku. Na další cestu se vydala až v pondělí 4. března 1782 spolu s manželem a jakým si botanikem Leichardingem, cestující v témže kočáru. Manželé přespali ve městě St. Johann v Tyrolsku a druhý den pokračovali do Salcburku. Tam přijeli okolo sedmé hodiny večer. Salcburk byl poslední delší zastávka na jejich cestě zpět do Vídně. Poté se soustředili především na brzký návrat dům. Projeli několika městy, mezi nimi např. Linz, Melk a v osm hodin večer 13. března 1782 se navrátila Marie Sidonie do Vídně, kde ji přivítala její rodina.²⁵³

Marie Sidonie Chotková, roz. Clary-Aldringen, se ve svém cestovním deníku nesoustředí tolik na popis cesty, kterou projížděla, ani není přesná při uvádění skutečností, že někdo se od jejich skupiny byl i na okamžik odpojil. Čtenář nalezne mnohdy pouze zmínku a to k vytvoření celistvějšího průběhu této cesty často nestačí. O způsobu dopravy se lze v některých chvílích také jen dohadovat, avšak je více než jisté, že kromě pobytu v benátkách využívala nějakého ze způsobů kočárové dopravy. S největší pravděpodobností měla celá výprava kočáry pronajaté, vyjma ruského páru, tam lze předpokládat, že na tak dlouhou cestu jako je cesta po Evropě, měl kočár vlastní. U zbytku cestujících lze situaci jen odhadovat. Na zpáteční cestě autorka přímo hovoří o skutečnosti, že si s manželem kočár pronajala.²⁵⁴ Ani o stavu cest autorka čtenáře více neinformuje, nalezneme jen krátkou informaci, pokud měla autorka na cestě nějaký problém. Mezi Vídní a Terstem měla být v té době již silnice francouzského typu a také v této části cesty si na stav cest nestěžuje, ovšem stav silnic mezi italskými městy byl zřejmě podle jejích slov špatný. Zvláště, když počasí nepřálo cestování.

Její muž, o kterém se zmiňuje ve svém deníku jen výjimečně, pravděpodobně jako vyslanec Rakouska plnil úkoly náležející tomuto postu a jeho žena měla za úkol bavit jak hosty, tak i sama sebe. O jeho cestách se ale autorka zmiňuje jen velice okrajově, omezuje se na konstatování že se z nějaké cesty vrátil, dočteme se, i kdy na tuto cestu odjel.

Zprávy z domova dostávala autorka v nepříliš častých dopisech, ale již se nezmiňuje o způsobu jejich přepravy, zda je vozil posel nebo pošta. Byla mezi nimi velká časová

---

²⁵² Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, kart. č. 110, inv. č. 261. s. 156.

²⁵³ Hraběnka Chotková uvádí v deníku pouze sama sebe. Je tedy možné, že její muž měl ještě nějaké povinnosti a proto ji během cesty opustil.

²⁵⁴ TAMTÉŽ. s. 158.

prodleva, která Marii Sidonii trápila, zvláště když v jednom z dopisů obdržela zprávu, že jeden z jejích synů měl syfilidu.²⁵⁵

Cestovatel se však potýká na své pouti i s jinými problémy než je cestování. Dalším z nich je ubytování.

III. Ubytování na cestě

1) Ubytování cestovatelů

Na ubytování měl dát každý cestující důraz, neboť mohlo při něm jít i o jeho zdraví. Pokud byl cestovatel v tomto ohledu začátečníkem, jako pomůcka pro přípravu na cestu mu posloužila tzv. apodemika,²⁵⁶ kde se dočetl o jednotlivých úskalích cestování a jak jim předcházet. Vhodné bylo vzít si sebou do zájezdních hostinců, které se na přelomu 18. a 19. století nacházeli již u všech větších silnic a rušnějších cest, alespoň vydělanou jelenici. Měla zabránit přenosu nemocí a podobných neuhů na osobu. Jako zavazadla na cestu doporučovala kufry s dobrými zámky, jejich tvar měl být spíše vysoký než široký.²⁵⁷ Dalším nezbytným vybavením byla lékárníčka.²⁵⁸ Nejdůležitější ale bylo vzít si na cestu dostatek peněz, doporučována byla znalost francouzského jazyka a cestovatel nemohl opustit domov bez obrnění se trpělivostí a to především kvůli dopravě. Ubytování však jistě stálo také nemálo cestovatelů hodně starostí. Zvláště šlechta uvyklá lepšímu bydlení a zacházení, musela být často přinejmenším v rozpacích. Úroveň hostinců se lišila a to nejen ubytováním, ale také stravou.

2) Ubytování Marie Sidonie a jejích společníků

Ubytování této hraběnky během cesty do Milána a Benátek můžeme rozdělit na dvě skupiny. První skupinou je ubytování v hostincích které mělo na různých místech různou úroveň. Některé hostince byly pro ubytování šlechty vhodné, jiné již méně. Druhou skupinou pak bylo ubytování u jiných šlechticů ať již v jejich domech nebo v palácích. Často účastníci chodili při své cestě navštěvovat šlechtu sídlícím v tom daném městě. Pokud se ubytovali u nich, dozvídáme se o stylu bydlení i o ubytování z deníku Marie Sidonie Chotkové více, než o zkušenostech s ubytováním v hostincích.

---

²⁵⁵ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, kart. č. 110, inv. č. 261, s. 137.

²⁵⁶ Příručky pro cestovatele té doby. HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků*. s. 90.

²⁵⁷ TAMTÉŽ.

²⁵⁸ Obsah lékárníčky: hofmanské kapky, čpavek, uherské olejnaté víno, lebek, cukr, klystýr a mnoho dalšího TAMTÉŽ. s. 91.

Na počátku cesty v Neustadtu dlela Marie Sidonie v domě tamní proslulé vojenské akademie, kde jí pokoj připravila paní Kinská, roz. Trouttmansdorffová. Nejen že se zde setkala se svým doprovodem, se kterým strávila další více jak dva měsíce, ale měla možnost si i prohlédnout tuto školu. O ubytování tamních 400 kadetů se dozvídáme, že bylo čisté a ložnice byly uspořádané. Kromě jiného, účastnila se tam také oběda, kde byl připraven bohatý program.²⁵⁹ Následující zastávkou se stalo město Müzzuschlag, kde byla ubytována velice dobře u barona z Königsbrunu. Dojem však kazila jeho žena. Ta prý byla svému hostu stále v zádech, neopustila Marii Sidonii ani v pokoji, který ji propůjčili, a tak se autorka, a je patrné že tím nebyla nadšena, musela zout a obout před touto ženou.²⁶⁰

O dalším ubytování mluví až v souvislosti s městem Graz. Zámek kde byla ubytována je podle jejích slov starobylý ale ubohý. Se svým pokojem příliš spokojena nebyla: „*Mon appartement étoit assés bon pour y passer une nuit, mais très vilain en comparaison de ceux que j'ai en avant et après*“.²⁶¹ Naproti tomu ubytování v Mariboru autorka v deníku chválí. Byty byly prý krásné.²⁶² Na každém pilíři v chodbě, která pokoje spojovala, bylo jaké si stínítko z papíru, které Marie Sidonie považovala za ohavné.²⁶³ Hrabě Brandis byl dle jejích slov „*grand Mécanicien*“²⁶⁴ zajímal se mimo jiné také o hodinářství, což se projevovalo pendlovkami v každém pokoji zámku. Až do Terstu bydlela Marie Sidonie se svými společníky vždy u některého ze šlechticů, avšak v Terstu je čekalo ubytování v hostinci, o jeho úrovni autorka v deníku neinformuje. V následujícím městě, jímž bylo Monfalcone, výprava s spokojena nebyla: „...*aussi nous débarquâmes dans une très mauvaise [?] auberge ou il fallat se coutanter d'une vilaine chambre au rez de chaussé avec une grande cheminée a l'Itallienne*...“.²⁶⁵ A ani v dalším městě, jímž byla Palmatta, ji neočekával hostinec podle jejich představ. Tentokrát se musela potýkat se špinavou kuchyní kam byla posazena a nad hlavou jí visely šunky a uzené maso.²⁶⁶

V Benátkách, další zastávce této výpravy, si autorka ubytování pochvalovala, i když ve zmiňovaném apartmá prý byla zima. Velkovévoda s velkovévodkyní dleli v jiném

---

²⁵⁹ Překlad: „*Tancovali, skákali přes koně, šermovali*...“: Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 2.

²⁶⁰ TAMTÉŽ. s. 5.

²⁶¹ Překlad: „*Můj apartmán byl dost dobrý pro strávení jedné noci, ale velice sprostý ve srovnání těch, které jsem měla dříve a potom*“ TAMTÉŽ. s. 10.

²⁶² „...*les appartemens sont beaux mais mal distribués*...“; překlad: „... byty jsou krásné, ale špatně rozdělené...“ TAMTÉŽ. s. 14.

²⁶³ TAMTÉŽ. s. 15.

²⁶⁴ Překlad: „*velký mechanik*“; TAMTÉŽ. s.15.

²⁶⁵ Překlad: „...*taktéž jsme vystupovali u velice špatného hostince, kde bylo nutné se spokojit s ošklivým pokojem v přízemí s velkým italským krbem*“ TAMTÉŽ. s. 36

²⁶⁶ TAMTÉŽ.

ubytování, neboť do Benátek přijeli dříve, když skupinu opustili v Terstu. Při svém pobytu navštívila mnoho míst a památek Benátek, byla zvána do šlechtických domů, především na obědy a večeře, ale také na slavnosti, její pozornost patřila zajisté plesům a divadelním či operním představením. Benátčané neradi ukazují jak žijí, patří to patrně k jejich uzavřenosti a nedůvěře v cizince, píše Marie Sidonie ve svém deníku.²⁶⁷

Po cestě z Benátek do Milána okusila autorka další ubytování v hostincích. Ve Vicenze byl hostinec možná dobrý, také jí byl doporučen, ale pro její záměry a pro prohlídku města byl špatně situován. V Breccii po špatném dni na cestě čekal výpravu další nepříliš vábný hostinec. Ubytování v hostincích střídaly šlechtické domy a naopak. Vždy pojímala autorka větší nedůvěru k ubytování v hostincích než mimo ně, avšak v obou případech byla několikrát překvapena mile i nemile. Někdy se ani při změně místa pobytu o ubytování nezmiňuje. Poslední zastávkou, kde se Marie Sidonie na své cestě zastavila na noc, bylo město Melk, jehož hostinec byl dle slov autorky deníku : „*L'auberge y est très belle a très bien meublés*“.²⁶⁸

Ubytování výpravy do Itálie, které se Marie Sidonie Chotková, roz. Clary-Aldringen účastnila, bylo různé. Jistě mnohdy značně nepohodlné a odporovalo jejich zvykům. Z deníku je patrné, že se těmito záležitostmi příliš nezaobírala. Její deník je pochopitelně plný zážitků z oper, plesů, návštěv u šlechty a obyčejné strasti cestování zaznamenala jen velice málo, většinou když se ubytování vymykalo průměru, se kterým na takové cestě musel cestovatel počítat. Z deníku není patrné, zda sebou vezla alespoň jelenici, avšak lze tuto skutečnost předpokládat. Z dalšího cestovního vybavení jistě sebou nezapoměla vzít lékárničku, se skupinou cestoval také lékař. Francouzský jazyk jak je patrné z jazyka cestovního deníku, hraběnka ovládala, s penězi také jistě jeden z předních šlechticů té doby Jan Nepomuk hrabě Chotek problémy neměl, a tak odjela autorka na cestu řádně vybavena.

IV. Stravování na cestách

Stravování na cestách byl další z problémů, které šlechta, ale i obyčejní pocestní, řešili. Cestovatel musel dávat velký pozor na pochutiny, které požíval, neboť ty mu mohly způsobit větší problémy než špinavý pokoj. Zvláště pokud potkal hostinského, který pivo doléval olověným cukrem. Ten sice propůjčil pivu sladší chuť, avšak byl životu nebezpečný.

---

²⁶⁷ „...il est singulier que les Venitiens ne veulent pas permettre aux étrangers de les voir dans leurs maisons, on diroit qu'ils trouvent du plaisir a etre mal logis...“, překlad: „...je zvláštní, že Benátčané nechťejí dovolit cizincům nahlédnout do jejich bytů, říkají že nacházejí potěšení být špatně ubytováni...“. TAMTÉŽ. s. 77.

²⁶⁸ Překlad: „Hostinec je tam velice pěkný a velice dobře zařízený.“ TAMTÉŽ. s. 164.

Proto bylo doporučováno brát si sebou na cesty vitriol, tehdy se mu říkalo zkušební likér, měl případné olovo v nápoji vysrážet a tím svého majitele ochránit před otravou olovem.²⁶⁹

Cestování ale nebylo jen o nebezpečí otravy jídlem či pitím, ale také o okusení nových jídel, typických pro jiné oblasti. Na konci 18. století ještě nebyly známy všechny konzervační prostředky pro uchovávání potravin, což omezovalo možnosti gurmánů celého světa na pouze úzký okruh potravin a pochutin, které bylo možno dopravovat s malým rizikem na větší vzdálenosti. Jedinou další možností jak přijít ke zkušenostem s rozdílnými kuchyněmi bylo cestování, avšak tento způsob nebyl dostupný široké veřejnosti.

Výprava do Itálie, jejímž členem Marie Sidonie Chotková, roz. Clary-Aldringen, byla, čítala 30 osob, ale ani jedna z nich nebyla povolání kuchařského. Lze tedy předpokládat, že byla výprava výhradně odkázána na stravu v hostincích či u tabule jednoho z mnoha šlechticů, které potkala a měla čest navštívit je v jejich domě. A nebylo jich málo. Velice často se autorka deníku zmiňuje o tom, že obědvala či večeřela u některého z předních obyvatel města. Ne vždy je zcela jasné, zda se jednalo o oběd či večeři, neboť autorka sice využívá ve svém deníku pro oběd francouzského slova „*diner*“ a pro večeři slovo „*souper*“, avšak v některých kontextech je jasné, že slovo *diner* uvádí i v souvislosti s večeří.²⁷⁰ O večeři se zmiňuje jen několikrát, můžeme tedy předpokládat, a je to velice pravděpodobné, že na cestě neměla pro oběd a večeři pevný řád, proto se mohlo stát, že jedno z jídel vynechala, případně pojedla jen něco malého, o tom ovšem zápisy v deníku hovoří jen velice málo.

Jak jsem již několikrát zmínila, byla Marie Sidonie hned na počátku cesty pozvána na oběd pořádaný vojenskou akademií ve městě Neustadt²⁷¹ spojený s představením kadetů tam studujících. Již zde nacházíme klasickou větu, užívanou autorkou pro jídlo, která se v deníku objevuje v několika podobách, ale její význam je podobný. Kromě informace kde pojedla, pro představu stravování je bezpředmětný: „*On assiste a leur diné...*“ týž den zápis pokračuje večeří: „*je soupai chès Madame de Kinsky...*“²⁷² jen velice zřídka kdy nalezneme v deníku autorky zmínku o druhu jídla které pojedla.

V Grazu pojedla jaká si míchaná jídla, ovšem večer navštívila tamní operní představení, po kterém se konal ples, jehož součástí byla i večeře v podobě bufetu. Pro každý

²⁶⁹ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků*. s. 96.

²⁷⁰ Více LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „Dlouhého“ 19. století*. s. 135.

²⁷¹ Jedná se o město Wiener Neustadt, které leží asi 50 km jihozápadně od Vídně.

²⁷² Překlad: „*Účastnili se u nich oběda...*“, dále zápis pokračuje zmínkou o večeři : „*...večeřela jsem u Madam Kinské...*“ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 2.

druh jídla byl připraven zvláštní pokoj, podávalo se maso paštiky, chleba, víno, káva, džemy a jiné pochutiny.²⁷³ V pátek 11. ledna 1782, to už byla hraběnka v Mariboru, posnídala míchaná vejce. Poté opět odbývá čas jídla pouhým konstatováním kde a s kým pojedla. Druhý den pobytu v Terstu podnikla se společníky prohlídku města, rafinerie cukru a dalších míst, proto se zdržela a obědvala až ve tři hodiny odpoledne. Ten večer, ač šla na ples, usínala hladová. Dne 19. ledna 1782, v den, který byl ve znamení celodenního cestování, v Palmanově pojedla ve špinavé kuchyni „...*et se contanter pour diné de Caffé au lait d'oeuf au beure et d'une brioche que nous avons apportés...*“.²⁷⁴ Den ale neskončil lépe, večere v Coneglianu prý nebyla lepší, tentokrát pojedla se společníky na trávě. Nejlepší rýži z Itálie prý jedla ve Vincenze. Další bufet okusila autorka až v Miláně na jednom z mnoha plesů, které během své cesty navštívila, opět se zde podávaly paštiky, kafe, ale také ryby, zmrzlina, a jiné občerstvení.

Několikrát se autorka zmiňuje v textu, že držela půst, ale o svých stravovacích návycích v tomto období nic neprozrazuje. Patrně v souladu se zvyklostmi jedla ryby. Jedinou zajímavostí, kterou Marie Sidonie ve svém deníku popisuje a vztahuje se k jídlu, je historka s hlavním kardinálem v Pavii. Ještě před odjezdem z tohoto města, chtěla autorka učinit u zmiňovaného kardinála zpověď, avšak on se omluvil s tím, že „...*il etoit malade pour avoir trop mangé du Zabajon la ceille c'est une glace de Chaudeau dont on fait grand cas a Milan.*“²⁷⁵

Marie Sidonie, stejně jako její současníci, považovala jídlo především za společenskou událost spojenou s možností setkávání se s jinými šlechtici, často byla jídla spojena s návštěvou u příbuzných a přátel, což jistě odsunulo pozornost od právě servírovaných chodů. I mezi členy tehdejší šlechty se našli labužníci, kteří zcela jistě měli svá oblíbená jídla, tyto informace ale do svých cestovních deníků většinou neuváděli. Mimo to, cestovní deník hraběnky Chotkové, je především dokumentem o lidech které potkala, nikoliv o jídle, cestách, ubytování...

---

²⁷³ TAMTĚŽ. s. 12.

²⁷⁴ Překlad: „...*a spokojili se k večeri s kafem s mlékem, vejci na másle a brioškou, kterou jsem si přivezli.*“ TAMTĚŽ. s. 36.

²⁷⁵ Překlad: „...*byl nemocen protože snědl příliš mnoho Zabajonu den předtím, to je zmrzlina ze šodó, jenž je v Miláně hitem.*“ TAMTĚŽ. s. 142.

V. Kulturně-společenské aktivity

Jakékoliv cestování není jen o stravování, ubytování, ani o nekvalitních cestách, ale především o seznamování se s dalšími lidmi, poznáváním nové kultury, názorů a myšlenek, architektury i zvyků. Cestování je zkrátka o poznávání nových věcí ve všech směrech ať už si tuto skutečnost cestovatel uvědomuje více nebo méně.

Cesta, výpravy do níž patřila i Marie Sidonie Chotková, byla novými setkáními, kulturními zážitky a společenskými akcemi přeplněna. Na to také poukazuje fakt, že pro mnoho ostatních informací v deníku nebývá mnohdy dostatek místa. V deníku autorky byl vložen seznam s jednotlivými dny, kdy pobývala v Miláně. Seznam má čtyři sloupce, přičemž v prvním je datum, druhý obsahuje údaj kde hraběnka obědvala, ve třetím je večerní program, čtvrtý obsahuje informace, kde autorka večeřela. Na seznamu je patrné, že každý večer vyjma jednoho, trávila mimo apartmá, které zde měla. Účastnila se koncertů, plesů večeří u přátel. Ale to bychom začínali od konce.

První dny na cestě je v deníku dobře vidět, že ruský pár byl pro hraběnku něčím novým, mohla se od něj dozvědět mnoho nových informací a tak je jejich jméno skloňováno v mnoha oblastech. Hned první večer po jejich setkání v Neustadtu strávila s ruským párem. Pobyt v tomto městě se z důvodu nemoci velkovévodkyně prodloužil. Marie Sidonie využila tohoto zdržení, aby navštívila znovu paní Kinskou, představení v divadle, opět zavítala na vojenskou akademii a mnohé další, avšak sama chorá s nohou, neměla z těchto aktivit takové potěšení, jaké by patrně měla být zdráva. Samozřejmostí byla setkání s ruským párem, především ta večerní častá pro první dny cesty. Mimo to s nimi pobýval také císař Josef II. Společně strávili večer v městě Mürzzuschlag, během něj došlo i na hudbu. „*Ensuite on parla Musique le G D. et lui chanterent des airs d'Orphée et d'Alcesste en dilleanté de leur quantité...*“²⁷⁶ Jednoho večera,²⁷⁷ hned na počátku jejich putování, nechala velkovévodkyně své nové společníky přečíst část ze svého cestovního deníku,²⁷⁸ dokonce hraběnce Chotkové ukázala i některé své klenoty. Ve středu 9. ledna 1782 autorka navštívila v Grazu večer operní

---

²⁷⁶ Překlad: „*Potom mluvila hudba. Velkovévoda a on (myšlen císař Josef II.) zpívali nápěvy z Orfea a Alcesty diletantně v jejich množství ...*“; Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 6.

²⁷⁷ Zápis pochází z 8. ledna 1782.

²⁷⁸ O něm lze předpokládat, že jej psala až do konce své cesty po Evropě. Deník by byl výborným dalším pramenem k této cestě. Lze se domnívat, že je uložen v některém z ruských archivů, za předpokladu, že nebyl během let zničen.

představení, jehož název ani autora neuvádí. Zřejmě proto, že opera byla dle jejích slov :
„...l'Opera n'étoit pas trop bon et l'Orchestre très mauvais...“²⁷⁹

Celý první měsíc hraběnka poctivě zapisovala každou neděli svou návštěvu kostela, v únoru už ale tyto zápisy pravidelné nejsou. Nepříjemným rozptýlením od povinností doprovodu ruského páru, se stala 11. ledna 1782 smrt jednoho z dětí hraběnky Chotkové, kterou jsem již zmínila v jedné z předchozích kapitol. O to těžší bylo tento den přijmout tak smutnou zprávu, když ruský dvůr slavil 11. leden jako Nový rok.²⁸⁰ V sobotu 12. ledna pak strávila Marie Sidonie spolu s ostatními na plese, muzika se jí nezdála dobrá a dozvěděla se, že v tomto sále v Leybachu mají výhradní právo obstarávat hudbu **rolníci**. Následující večer v Adelspergu strávila výprava posloucháním vyprávění mladé velkovévodkyně o životě v Rusku.

Pobyt v Terstu byl ještě více nabyt novými dojmy a zážitky. Pohled na moře některé členy výpravy doslova ohromil, množství lodí a lidí v přístavu. Hraběnka s velkovévodkyní ještě též den podnikly cestu po přístavu,²⁸¹ poté se šly obě připravit na večerní program, autorka pak našla velkovévodkyni s cembalem, na které hrála a „...qu'elle aime beaucoup...“²⁸² Večer opět zavítala na operu a dva balety, jejich úroveň byla rozdílná.²⁸³ Úterý 15. ledna 1782 bylo náročné, neboť hraběnku s doprovodem čekala prohlídka rafinerie cukru, následovala prohlídka lázní, procházka po přístavní hrázy a večerní ples. Velkovévodkyně darovala před plesem Janu Nepomuku Chotkovi drahou tabatěrku, on ji za to objal.²⁸⁴ Následující dny v Terstu trávila autorka odpočinkem, procházkami a návštěvami, ve čtvrtek 17. ledna bylo ošklivé počasí, a tak prý po pobožnosti u Kapucínů zbytek dne psala a z okna sledovala ruch přístavu. Poté několik dní opět cestovala a společenské akce se stále opakovaly. Plesy, divadla, návštěvy apod. Čím více se blížila k Benátkám, tím více obdivovala autorka architekturu i přírodní krásy okolí.

Jistě bylo rozptýlením cestovat do Benátek lodí, když již tak dlouhou dobu cestovala pouze kočárem. Hraběnka byla Benátkami mile překvapena, více si prý povšimla mostu

²⁷⁹ Překlad: „... opera nebyla příliš dobrá a orchestr velice špatný...“. Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 11.

²⁸⁰ Ruský nový rok začínal již od roku 1700 stejně jako v jiných zemích 1. ledna, posun oslav tohoto dne byl způsoben rozdílem mezi Juliánským s Gregoriánským kalendářem., jenž činil roku 1582, kdy byla změna provedena 10 dní. Prosazování nového kalendáře nebylo jednoduché, ovšem Rakousko jej přijalo s problémy, ale brzy po zavedení. Naproti tomu v Rusku platil až od 31. 1. 1918. Více BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha, 2001. str. 112-136. ISBN 80-7277-024-1.

²⁸¹ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 25.

²⁸² Překlad: „... které velice miluje ...“ TAMTÉŽ. s. 26.

²⁸³ TAMTÉŽ. s. 26.

²⁸⁴ TAMTÉŽ. s. 32.

Rialto, jenž ji zaujal po architektonické stránce, a také butiků na nábřeží. Večer byl přichystán koncert na náklady republiky, hrály tam pouze neprovdané ženy. Poté skupina navštívila i operu, na konci dne ještě hraběnce nařídili navštívit velkovévodkyni. Zajímavá musela být pro obě šlechtičny také návštěva tamní zbrojnice námořnictva, kde si měly možnost hned další den prohlédnout výstavbu lodí, kovárnu, staly se svědky vypuštění lodi Bucentaurus²⁸⁵ na moře. Při jejím spouštění si autorka povšimla vnucené úcty, kterou dav lidí přihlížejících spouštění lodě na vodu předváděl. Nejvíce ji na tom patrně zarazilo, že k tomu nebyla potřeba asistence policie. Večer se šla podívat na Harlekýna Sacci, který stále ještě v 82 letech těšil publikum svými výstupy, ačkoliv již bylo patrné podepisující se stáří. Následovala návštěva baletu Don Juan, v dalších několika dnech zavítala autorka na několik plesů, divadelních představení a oper. Vždy se jednalo především o dobrý způsob seznámení s lidmi, ačkoliv Benátčané jsou prý vůči cizincům velice uzavření a nechtějí je mezi sebou. Přesto se s několika benátskými ženami seznámila. Ve svém deníku pak tyto ženy hodnotí z hlediska oblečení, postavy a povahy. „*Mme Benzoni qui passe pour fort belle ne m'a pas plu, mais de toutes ces Dames celle que je prefere c'est Mme Mocenigo dont le mari est actuellement Gouverneur a Padoriè...*“²⁸⁶ Nazítí se ve městě konaly veslařské závody. I jich byla Marie Sidonie svědkem. Gondoliér, který závody vyhraje se posléze těší velké úctě mezi Benátčany i samotnou rodinou. Jedinou nevýhodou v tento den byl fakt, že pronajmutí gondoly stálo mnohem více peněz. Následující den město pořádalo slavnost s alegorickými vozy, průvod začal v pět hodin odpoledne. V Benátkách navštívila autorka také mnoho kostelů, které ve svém deníku popsala. Zaměřila se především na jejich vybavení a vnitřní stavbu, nikoliv na vnější vzhled.

Scénář byl ve všech městech velice podobný. Hrabě Chotek se zřejmě neúčastnil všech kulturních aktivit,²⁸⁷ které jeho žena navštívila, mohla se tak celkem svobodně rozhodovat jak naložit se svým časem. Ve Veroně hned po příjezdu byl autorčin doprovod, teď již ochuzen o přítomnost ruského dvora, překvapen podívanou na býčí zápasy, které se tam ten den konaly. Kromě Benátek strávila výprava nejvíce času v Miláně, kam přijeli v úterý 6. února

---

²⁸⁵ Benátská galeje „na níž dóže benátský každoročně na den Nanebevstoupení Páně ve slavném průvodu na moře Jaderské vyjížděl a tam prsten do vln uvrhnuv s mořem se zasnoubil, čímž mělo se symbolicky označiti panství Venecie nad mořem.“ Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Druhý díl. Alqueire - Ažušak. Praha, 1996. s. 828. ISBN 80-7185-063-2. Srov. s textem Marie Sidonie - Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 48-49.

²⁸⁶ Překlad: „*Slečna Benzoni, která je pokládána za nejkrásnější se mi nelibila, ale ze všech těchto dam preferuji slečnu Moncenigo, jejíž muž je nyní guvernérem v Padově...*“ TAMTÉŽ. s. 56.

²⁸⁷ Překlad: „*...je rentrai de fort bonne heure chès moi pour attendre mon mari a son retour de Pavie*“, překlad: „... jsem se navrátila ve velice dobrou hodinu k sobě abych vyčkala na příjezd manžela z cesty do Pavie“. TAMTÉŽ. s. 142.

1782. Hraběnka tam byla pravidelným hostem na večírcích u paní Litty. Opět se jednalo o návštěvy oper a jiných představení, architektonických památek a přátel, známých či předních představitelů tohoto města. Večery u paní Litty byly často ve znamení karetních her či domina. Hrál se tady například Whist²⁸⁸ nebo tarot. Hraběnka taktéž zavítala do kasina a na nejrůznější zábavy. Podle jejích záznamů lze usuzovat, že v Miláně se díky pohostinnosti a možná také díky kulturnímu programu, který ji mohl být bližší, cítila lépe než v Benátkách. „Après avoir déjeuné auprès de son lit nous quittâmes vers dix heures cette chère ville de Milan ou j'avois passé de si bons moments que je m'en souviendroi toujours avec joie et reconnaissance.“²⁸⁹ Tato věta vystihuje vztah hraběnky k tomuto Italskému městu.

Na zpáteční cestě jsou již zápisy hraběnky stručnější, nikde se nezdržela delší dobu, a tak opět z velké části nalezneme výčet aktivit - návštěva divadla, tamní šlechtické rodiny, problémy s postilionem.... Nelze říci, že by hraběnka na své cestě podnikla něco zcela neobvyklého.

---

²⁸⁸ Karetní hra pro 4 hráče hraná již v 17. století. Více OMASTA, Vojtěch – RAVIK, Slavomír. *Karty, hráči, karetní hry*. Praha, 2007. s. 342 – 345.

²⁸⁹ Překlad: „Po obědě u své postele jsme opustili okolo 6 hodiny toto drahé město Milán, kde jsem strávila tak krásné momenty, na které budu stále vzpomínat s potěšením a vděčností.“ Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261. kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782, s. 148.

VI. Edice části textu z cestovního deníku hraběnky Chotkové

I. Poznámky k edici

Tato edice části textu si klade za cíl co nejpřesněji zachovat strukturu textu i samotný text tak, jak jej hraběnka Chotková zanesla do svého cestovního deníku. Proto je ponechána jeho struktura, stránkování a text je transliterován podle zápisu z deníku a nebyl nijak editorsky upravován. Pouze u písmen u a n, která si jsou v zápise mnohdy nerozeznatelně podobná, je užitó písmeno podle smyslu slova. Poznámky autorky deníku jsou zaznamenány pod samotným textem, poznámky editora za textem, aby nerušily koncepci.

Text deníku je v levé polovině stránky, v pravě je pak překlad editora a to z důvodu přístupnosti textu širší veřejnosti, neboť francouzský jazyk není v dnešní době tak rozšířený, jako jazyk anglický či německý. Překlad se snaží kopírovat strukturu francouzského textu, překlad taktéž zachovává co nejvěrněji hraběnčin styl psaní, je však upraven do českého slovosledu. Velká písmena, interpunkce a ostatní gramatické jevy jsou zachovány. Pouze u slov, kde bylo užitó zkrácení pomocí vodorovné čáry nad písmenem, je myšleno např. nad n a znamená, že písmeno je zdvojené, bylo toto slovo do textu přepsáno bez této zkratky již se zdvojením. Upozorňují na to poznámky.

II. Vysvětlení zkratk a znaků využívaných v textu

a) zkratky autorky

G. D. – zkratka Grand Duc nebo Grande Duchesse, tedy velkovévoda a velkovévodkyně, zkratka jsem pro oba stejná, rozlišena je vždy členem určitým

b) znaky užití editorem

[!] – nahrazuje v textu zkratku autorky pro atd. či atp., její zkratka je nečitelná, proto je uváděna takto

[?] – text nebylo možno přečíst

III. Edice

L'anné 1782

Départ

de Vienne le 4 Janvier.

Mon mari ayant été nommé,
pour accompagner le Comte et
la Comtesse du Nord, jus qu'au confins
de l'Istrie; après avoir déjà eu
l'honneur de les mener depuis
Brodí¹ jus qu'a Vienne, voulût bien
me procurer le plaisir d'être du
Voyage en Conséquence je partis
de Vienne un Vendredi quatre de
Janvier par un très beau tems,
a huit heures du matin, et
j'arrivai à Neustadt² vers Midi.
Après m'être un peu arrangée
dans un très joli appartement
que Madame de Kinsky³ née
Trouttmansdorff m'avait fait
préparer chès elle, j'allois à
l'Academie Militaire⁴ qui est
dans la même Maison. J'y trouvai
Sa Majesté l'Empereur, l'Archidue²⁹⁰
le Comte et la Comtesse du Nord⁵,
les Princes de Wurtemberg, Pere et
fils je vis dans le plus grand détail
tout ce qui a rapport a l'exellente
éducation qu'on y donne sous la

Rok 1782

Odjezd

z Vídně 4. ledna.

Můj manžel byvší jmenován,
aby doprovodil hraběte a
hraběnkou ze severu až na hranice
Istrie; poté má už
čest vést je od
Brodí¹ až do Vídně, chtěl mě
zajistit potěšení z cesty,
pročež jsem v důsledku toho odjela
z Vídně v pátek 4.
ledna za velice krásného počasí
v osm hodin ráno a
přijela jsem do Neustadtu² okolo poledne.
Potom co jsem si trochu urovnala
v hezkém bytě,
který paní Kinská³ rozená
Trouttmansdorffová
pro mě u sebe připravila, šla jsem na
vojenskou akademii,⁴ která je
ve stejném domě. Našla jsem tam
jeho veličenstvo císaře, arcivévodu,
hraběte a hraběnkou ze severu,⁵
prince Wurtemberské, otce a
syny. Viděla jsem do největších podrobností
všechno to co přináší vynikající
vyučování, které se tam dostává pod

---

²⁹⁰ Maximilien – poznámka na levém okraji stránky

2)

diréction de Monsieur de Kinsky⁶
à 400 cadets, les Salles d'instruction
et les dortoirs sont d'un arrangement
et d'une propreté admirable. On
assista a leur diné on les avoit vûs
danser voltiger faire des armes
monter a cheval [!] Ensuite on se
promena en Voiture dans le Parc
qui doit être très joli dans la belle
saison puis on se rendit a ce qu'on
appelle la Prélature on demouroit
la Cour Russe, on dina⁷, Monsieur
et Madame de Kinsky et le Prêlat
de Neüstad eurent ainsi que moi
l'honneur d'en être, la Grande Duchesse
me parut triste et reveux[?]. Après le
diné les Dâmes de Neüstadt vinrent
faire leur cour, il y en avoit six ou
sept, a six heures on se retira je
passai la journée et je soupai chès
Madame de Kinsky, on avoit illuminé
une partie de la Ville sans que les
Illustres personnes pour qui [?] s'etoit
mis en frais s'en soit douté. L'Empereur
et l'archiduc vinrent ches Madame
de Kinsky et y resterent assès longtems
mon mari les'accompagna ensiute chès
la Grande Duchesse ; au retour il nous

vedením pana Kinského⁶
400 kadetům, vyučovací místnosti
a ložnice jsou uspořádané
a obdivuhodně čisté.
Účastnila jsem se u nich oběda. Viděla jsem
je tancovat, skákat přes koně, šermovat,
jezdit na koni. [!] Potom jsem
jela kočárem do parku,
který musí být velice krásný v pěkné
sezóně. Poté se vrátil ten kterého
nazývají Prelátem, dlel
na ruském dvoře, pojedl,⁷ pan
a paní Kinští a Prelát
Neüstadtu měli jako i já
čest tam být, velkovévodkyně
se zdála smutná a [?]. Po
obědě se neustadské dámy přišly
dvořit dvoru, bylo jich tam 6 nebo
7, v šest hodin jsem odešla. Udělala
jsem denní rozpočet a povečeřela u
paní Kinské, byla osvětlená
část města, aniž by se
významné osoby podíleli na výdajích,
o kterých ani nevědí. Císař
a arcivévoda přišli k paní
Kinské a zůstali tam dost dlouho,
můj muž je pak doprovodil
k velkovévodkyni; při návratu nás

3)

appris qu'elle étoit incomodée et qu'on ne partiroit pas le lendemain.

poučil, že se necítila dobře a že zítra neodcestuje.

Le 5 Samedi

Après avoir déjeuné et entendu la Messe avec Madame de Kinsky j'allai savoir des nouvelles de la Grande Duchesse, elle étoit encore fort incomodée je fis une visite aux Dames de cour Barchow et Nellidow je les menai chès Madame de Kinsky et à l'Academie, je dinai à la maison. Sa Majesté y passa une couple d'heures de l'après diné, ensuite je fus au Spectacle, la Salle est affreux, les acteurs mauvais, et l'auditoire n'étoit ni nombreux ni brillant

sobota 5

Po obědě a vyslechnutí mše s paní Kinskou jsem se dozvěděla novinky o velkovévodkyni, ještě se necítila příliš dobře. Navštívila jsem dámy na dvoře Barschowa a Nellidowa, zavedla jsem je k paní Kinské a na akademii, jedla jsem doma. Jeho veličstvo tam strávilo několik okamžiků, povečeřel potom jsem byla na představení, sál byl hrozný, herci špatní, a obecenstvo nebylo ani početné ani skvělé.

Dimanche 6.

J'assistois au service Divin des Cadets qui se fait avec une décense très édifiante l'Eglise a l'air fort ancienne il y a des vitres en verre de Couleur le Maitre Hotel est un monument érigés a la memoire de Maximilien per

Neděle 6.

Účastnila jsem se bohoslužby kadetů, která se dělá s mravností velice povznášející, kostel vzhledu velice starého, jsou tam vitrážovaná barevná okna. Maitre Hotel je památka postavená v paměti Maximiliána nefalšovaný

4)

après avoir fait ma toilette je fus encore chès la Grande Duchesse qui m'avoit fait dire. de venir la voir, Elle étoit à la promenade je fus éffrayé de la voir revenir dans un état de foiblesse a ne pas pouvoir éesperer qu'Elle- s'entendrait le voyage le lendemain je dinai avec Sa Cour, le soir il y ent assemblée chès Madame de Kinsky consistant en deux Dames, trois ou quatre officiers et huit Cadets je jouai avec la Maitresse du logis Madame de SchoffKotsch et le Major Rollin, après le Soupé nous allaînes au [?] que je trouvais triste a la mort quoique la Salle et les Chambres a jouer soit très propres et très commodes mais il n'y avoit pas trente personnes, j'avois de plus fort mal a un pied, où je m'étois blessé ainsi je me retirai de bonne heure pour pouvoir partir à huit heures du matin.

Lundi 7

La Grande Duchesse étant presque entierement remise on alla coucher

po mé toaletní úpravě jsem byla ještě u velkovévodkyně, která mi řekla, abych ji navštívila. Byla na procházce, byla jsem vyděšená vidouc ji vracet se ve stavu slabosti nemohouc očekávat že podpoří zítřejší cestu. Večeřela jsem s jejím dvorem, večer tam bylo shromáždění u paní Kinské skládající se ze 2 dam, 3 nebo 4 důstojníků a 8 kadetů. Já hrála s paní domu, Paní SchoffKotsch a Majorem Rollinem, po polévce jsme šli za [?] kterého jsem našla zarmouceného na kopci. Třebaže sál a hrací pokoje byly velice čisté a pohodlné, nebylo tam třicet osob. Mě nejvíce bolela noha, neb jsem byla zraněna. Takto jsem posunula dobrou dobu pro odchod na osmou hodinu ráno.

pondělí 7

Velkovévodkyně byvší téměř zcela uzdravena šla spát.

5)

a Merzuschlag⁸ l'Empereur l'y
accompagna et y passa la nuit a
l'Auberge de l'Eléfant[?]; les Princes
du Nord⁹ demouroient a celle du
Coch pour moi je fus très bien
loggée chès un Baron de Königsbrunn¹⁰
dont la femmé née Binder eu
grandissime panier et jouant bien
la Dame de qualité ne me quitta
pas plus que mon ombre j'eus beau
passer d'une chambre a l'autre pour
mettre quelques remedes sur mon
pied qui me faisoit un mal
affreux alle me poursaivit partout
et je fus obligée de me chausser
et déchausser devant elle. l'Empereur
ont la bonté de me venir voir
et me traito[?] parfaitement bien
mon mari lui demanda la
permission de prolonger son
Voyage il l'accorda de fort bonne
grace disant qu'il s'étoit assès
tourmenté et fatigué pour avoir
mérité de s'amuser environ a
7 heures on nous vint chercher
pour le diné soupant qui fut

v Merzuschlagu,⁸ kam ji císař
doprovodil a strávil tam v
ubytovně noc [?], princové
ze severu⁹ tam zůstali s
kočářem pro mě. Byla jsem velice dobře
ubytována u Barona z Königsbrunu¹⁰,
jehož žena rozená Binder měla
obrovské věno a hrající dobře
cnostnou dámu, mě neopustila
víc než můj stín. Měla jsem se krásně
v pokoji jiném, abych
vložitla nějaké léky na mou
nohu, která mě hrozně bolela.
Ona mě sledovala všude
a já byla nucena se obout
a zout před ní. Císař
ve své dobrotě mě přišel navštívit
a [?] mě dokonale dobře.
Můj manžel jej požádal o
povolení prodloužit svou
cestu, on tomu zcela milostivě
vyhověl řkouc, že je dost
ustaraný a unavený, aby si
zasloužil pobavit se. Přibližně
v 7 hodin nás přišel hledat
kvůli večeři, která byla

6)

fort gag, et la G.D. qui se portoit beaucoup mieux fort aimable j'étais placé a côté du Grand Duc qui a propos d'âge me dit. Sonvenès vous de ce que j'ais l'honneur de vous dire je n'arriverai pas a quarante cinq ans. Je crois qu'il pensoit plus a la délicatesse de sa Complexion en disant cela qu'a toute autre interprétation qu'on pouroit y donner ; après la table l'Empereur fit les frais de la Conversation et parla beaucoup de Mesdames ses soeurs mariées. Ensuite on parla Musique le G.D. et lui¹¹ chanterent des airs d'Orphée et d'Alcesste¹² en diletante de leur quallité pour moi je souffrois le martir de mon pied et je revins a la Maison avec un frisson très fort au point de douter si je ne devrai pas m'en retourner à Vienne, si je n'étois pas en état de partir le lendemain.

Mardi 8.

J'eus recours à Monsieur Cruse Medecin de leurs Alltesses Imprériales

velice komická a velkovévoda se měl mnohem laskavěji. Byla jsem posazena naproti Velkovévody, který vzhledem k věku mi říkal : „Vzpomínáte na to, jak jsem měl čest vám říci, nedospěju do 45 let“.

Věřím, že myslel více delikátně toto ve své podstatě říkajíc to, co všechny ostatní interpretace mohly vyvolat.

Po jídle císař nesl tíhu konverzace a mluvil hodně s paní jeho vdaných sester.

Potom mluvila hudba.

Velkovévoda a on¹¹ zpívali nápěvy z Orfea a Alcesty¹² diletantně pro mě v jejich kvalitě.

Trpěla jsem trýznění od mé nohy a vracela jsem se domů s velice silným mrazením na pochybách, zda se nebudu muset navrátit do Vídně, jestli nebudu chopna nazítří odjet.

úterý 8

Měla jsem stížnost na pana Cruse lékaře jeho Výsosti císaře,

7)

Ordre
des Voitures¹³

Seznam cestujících¹³

- 1° le Major Plescheyélt pour faire les Quartiers
- 2° Le Grand Duc et la G. Duchesse
- 3° Mr et Mme. de Benkendorff avec sa femme de Chambre
- 4° Mr. Et Mme de Chotek une femme et un Valet de Chambre
- 5° le Medecin Mr. Cruse seul
- 6° Mlle. Taedossi Basillio, Sacabò et Branette femme de Chambres et Mr. Bertônce friseur de la G. D.
- 7° 3 femmes de Chambres de ces Damoiselles.
- 8° Le Maitre d'hotel Bourguignon allant toujours d'avance avec la Cuisine et le Bagage a cheval
- 9° 8 Courieurs du G. D., un de Mr de BenKendorff, un de Mr de Chotek.

- 1° Major Plescheyélt aby zajišťoval ubytování
- 2° Velkovévoda a velkovévodkyně
- 3° Pana paní Benkendorffovi a pokojskou
- 4° pana paní Chotkovi a pokojskou a komorníkem
- 5° lékař pan Cruse sám
- 6° slečna Taedossi Basillio, Sacabó a Branette, pokojská a pan Bertônce kadeřník velkovévodkyně
- 7° 3 pokojské těchto dam
- 8° majitel hotelu Bourguignon přišedší dnes v předstihu s kuchyní a zavazadlem na koni
- 9° 8 kurýrů G. D., 1 pana Benkendorffa, 1 Chotka

qui me fit prendre de la
Rhubarbe et me mit un ongerent[?]
dont je ne me trouvai pas bien
d' [?] nous quitta très
matin, mon pied m'empêchâ d'avoir
l'honneur de prendre congé de lai[?]

který mi sbíral rebarboru
a mě s nějakou mastí,
jíž jsem neshledala dobrou
[?] nás opustil velice
časně, moje noha mě zabránila
mít čest dovolenou [?]

à Kienberg les Altesses firent leur
dejeuné duiant[?] je ne pas accepter
l'honneur d'en être mon mari y
alla seul et je mangeai un
morceau dans ma voiture des
provisions que j'avois avec moi
je m'amusois beaucoup d'un Maitre
de Poste de Briégla, qui étoit
seulement très plaisant, au moment
ou on se remit en route Mr Cruse
fut versé le plus maladroitement
du monde mais sans se faire le
moindre mal ; nous arrivâmes de
très bonne heure a Widden¹⁴, très beau
Chateau en [?] appartenont a
un Comte de Stubenberg qui y
étoit avec sa femme. je me retirai
bien boiteux dans ma chambre
Mr Cruse vint m'y voir et a l'heure

v Kienbergu, Výsost vykonal svůj
oběd [?] nepřijímám
poctu tam být. Můj muž tam
šel sám a já jedla
kousek v mém zásobovacím voze,
který jsem měla sebou.
Hodně jsem se bavila s poštmistrem
Briéglem, který byl
jedině velice veselý, ve chvíli
kdy se opět vydal na cestu. Pan Cruse
naléval nejnemotorněji
na světě, ale bez sebemenší
bolesti ; dojeli jsme ve velice
dobrou hodinu do Widdenu¹⁴, velice
krásný zámek [?] patřící
hraběti Stubenbergu, který tam
byl se svou ženou. Odebrala jsem
se kulhající do svého pokoje.
Pan Cruse mě tam navštívil i v době

8)

du diné la G.D. ont la bonté de me venir chercher elle même et de me donner le bras pour passèr chès elle heureusement je n'avois que la chambre des Benkendorff a [?] après le diné la G.D. nous fit la faveur de nous lire quelques fragmens de son journal qui est parffaittement bien écrit ; Elle me montra ensuite une partie de ses Diamans. un grand Colier avec un [?] d'amour et un médaillon et cinq grandes fleurs de la plus grande beauté le tout montès a joier a Vienne par [Macq] outre cela une pièce entiere de Diamans qu'elle a reçus pour ses premieres Couches et une garniture de Rubis dont le noeud de devant et la montre avec la chaine sont surtout aussi magniffiques qu'agréables, a 7 heures Elle reçut la Visitte des Maitres du Chateau et a 7 1/2 elle se retira pour écrire, j'en fis autant et me couchai de bonne heure, ayant fort mal a la tête. Mon pied commença [auller] mieux graca a une Elizabethiner Knugel

večeře. Velkovévodkyně projevila laskavost, přišla mě sama hledat a podala mi ruku, abych jí odpustila. Naštěstí jsem věděla, že pokoj Benkendorffa [?]. Po večeři nám velkovévodkyně učinila milost, mohli jsme přečíst několik částí z jejího deníku, který je dokonale dobře napsán ; ukázala mi potom část svých klenotů. Veliký náhrdelník s milostným [?] a medailon a 5 velkých květů úplně největší kráska všech představení ve Vídni za [??]. Kromě toho kousku neporušeného diamantu co měla jako svou základní vrstvu a rubínovou ozdobu, jejíž přední poutko a hodinky s poutkem jsou zejména skvělé, jako příjemné. V 7 hodin přijala návštěvu majitelů zámku a v půl osmé se vrátila ke psaní, udělala jsem to rovněž a ulehla jsem brzy, mající velké bolení hlavy. Moje noha začala [??] lépe díky nějaké Elizabetě Kugel

9)

que j'avois trouvé chès la [Concurgé],
du pain détempré dans du lait
avec un peu de [saffrasi] appliqué
sur ma blessure par l'ordonnance
de Mr Cruse contribua aussi a
ma guérison.

Mercredi 9.

On partit à 8 heures du matin,
par le plus beau tems du monde
pour arriver de bonne heure a
Gratz et avoir le tems de faire
une toilette de Bal, a Frohn-
leüten très joli bourg on leurs
Altesse dinerent dans une fort
vilainé anberge mon mari leur
proposa de faire un détour peu
considérable pour voir le beau
Château d'EcKenberg j'aurois été
enchantée d'en faire de même mais
il étoit important a mon mari de
preceder les Princes à Gratz pour
faire quelques arrememens relatifs
a leur service, ainsi il fallut
y renoncer le voyage ce jour
la étoit charmant, nous avions
un beau Soleil qui contribua

kterou jsem objevila u [??]
chleba promočenou až na kůži
s troškou [??] aplikovala
na moje zranění přes nařízení
pana Cruse, který také přispěl také
k mému uzdravení.

Středa 9

Odjeli jsme v 8 hodin ráno
za velice krásného počasí,
abychom dojeli brzy do
Gratzu a měli čas udělat
plesovou úpravu. Ve Frohnleütenu
velice krásném městečku,
jeho výsost obědvala ve velice
ošklivé hospodě. Můj muž mu
navrhl udělat okliku trochu
podstatnou pro shlédnutí krásného
zámeku Ec Kenberg. Byla bych z něj
rovněž okouzlena, ale můj muž
byl zodpovědný za
předstížení prince v Gratzu
aby udělal několik úprav vztahujících se
k jeho dopravě, takto bylo třeba
tu vzdát se cesty, dnes
tam bylo skvěle, krásně nám
svítilo slunce, které přispělo

10)

a nous montrer avec avantages
les situations du bord de la
Mer qu'on ne quitte presque point
et qui sont admirables. La Ville
de Grätz se présente très bien
elle est grande et paroit fort
peuplée ce qui m'en a le moins
plû c'est le Chateau, il est triste
et antique, les chambres sont
presque toutes meublées de vieilles
[Itautelisse] et a qui est aussi
remarquable que peu gag. les
plafonds sont parquetés et il
font se contenter de marcher sur
des planches. Mon appartement
étoit assés bon pour y passer une
nuit, mais très vilain en comparai-
son de ceux que j'ai en avant
et après. A l'issuée du dîné
souperant Mr. et Mme. de Potztatzky
vinrent prendre L. A. pour les
mener à l'Opéra la livrée du
Gouverneur et surtout ses Pages avoient
très bonne mine je fus dans la
logge de Mme de Vurmbrand née

a dalo najevo s výhodami
situace na břehu moře,
abychom neopouštěli brzy místo
a které je úžasné. Město
Grätz se představilo velice dobře.
Je veliké a zdá se silně
osídlené, to co se mi na něm
méně líbilo je zámek, je ubohý a
starobylý, pokoje jsou
téměř všechny hodily do
[??] a který je také
pozoruhodný jako malý žert.
Jídla jsou míchaná a je
třeba se spokojit s chozením
po prknech. Moje apartmá
dostí dobré na překonání
jedné noci, ale velice sprosté
ve srovnání těch, které jsem
měla dříve a potom. Výsledkem
večeře pan a paní Potztatzky
přišli přijmout L. A. za odvoz
na operu. Správcova livrei
a zejména jeho pážata měla
velice dobrý vzhled. Byla jsem
v lóži slečny Vurmbrandové rozené

11)

Auersperg, le Théâtre est très joli, il n'y a pas bien longtemps qu'il a été bâti sous la direction d'un Comte Inzaggi, c'est un ovale presque rond ce qui fait qu'on voit et qu'on entend très bien a toutes les places, il étoit très bien éclairée, les loges sont grandes et comodes, la plus part ornés de Glaces, Pendules, lanternes [!] l'Opera n'étoit pas trop bon et l'Orchestre très mauvais, de là on passa à la Salle du bal attenante au Théâtre, elle est fort grande et fort jolie, la Musique en Amphithéâtre fait un très bon effet a l'autre bout de la Salle il y a une grande chambre dont les fenêtres y donnent de sorte qu'on peut tout en jouant voir danser ; cet agrément est aussi ménagé au second étage dans les chambres qui servent ordinairement aux Soupers et qui ce jour là étoient ornés de boutiques ou on trouvoit séparément

Auerspergové. Divadlo je velice pěkné, netrvalo dlouho než bylo postaveno pod vedením hraběte Inzaggi, je to ovál téměř kruhový což zajišťuje, že lidé vidí a velice dobře slyší ve všech místech, bylo to výborně osvětlené. Lóže jsou velké a pohodlné, nejvíce částí zdobené zrcadly, pendlovkami, svítidly [!]. Opera nebyla příliš dobrá a orchestr velice špatný, tam jsem strávila v tanečním sále sousedícím s divadle, je obrovský a velice krásný, muzika v amfiteátru vytváří velice dobrý efekt na druhé straně sálu, je tam velký pokoj, jehož okna tam dávají tak, aby mohli všichni hravě vidět tančení, tato zábava je také připravena v druhém poschodí v pokojích, které slouží obvykle pro večere, a které dnes zde byly ozdobeny prodejny nebo se nacházely odděleně

12)

chaque espèce de mangeaille qu'on
a ordinairement aux Buffets il y
on avoit une pour le pain, pour le
vin, les patès, les gelées, la viande
froide, le caffè, les confitures [!]
les étiquettes des boutiques étoient
illuminés et écrites en Allemand,
François, et Russe, il y avoit aussi
dans une des chambre d'en bas une
Tente toute garnie en Roses pour
la limonade et les Glaces, en un
mot ce fut une très belle fète et
parfaitement bien ordonnés.
l'illumination et la parure des Dames
repondoit au reste cependant la
G. D. n'y fit pas grand séjour elle
étoit de très mauvaise humeur;
sans doute inquiète de n'avoir point
de nouvelles de Madame sa Mere
qu'elle avoit quitté à Vienne
malade je restois un peu plus
longtems et m'en revint avec
Mr. de Potztatzky par des
Corridors jusqu'an Chateau.

každý druh žranice, který
má obyčejně bufet
tam měli jeden pro chleba, pro víno,
paštiky, mražené, studené maso,
kávu, džemy [!]
nápisy butiků byly
nakresleny a napsány německy,
francouzsky a rusky. Měli tam také
v jednom z dolních pokojů
stan z růží, pro limonádu
a zmrzlinu, jedním
slovem to byla velice krásná slavnost
a dokonale dobře uspořádaná.
Osvětlení a šperky dam
ostatně odpovídaly. Přesto
velkovévodkyně dlouho nepobyla,
byla špatně naladěna,
pravděpodobně znepokojena, že neměla
zprávy o své matce, která
byla ponechána ve Vídni
nemocná. Zůstala jsem o trochu
déle a vrátila jsem se s
panem Potztatzky
chodbami až k zámku.

- 1 Zřejmě se jedná o město Brody na západě Ukrajiny.
- 2 Wiener Neustadt, nebo-li Nové město, leží v blízkosti Vídně.
- 3 Manželka Františka Josefa Kinského
- 4 Její návštěvu doporučuje ve svém díle také POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. Praha, 1979. str.41.
- 5 Hrabě a hraběnka ze severu nebo také velkovévoda a velkovévodkyně, je ruský manželský pár budoucího cara Pavla I. a jeho ženy Marie Fjodorovny. Tuto cestu do Itálie podnikli jako součást velké cesty po Evropě. Více LINCOLN, W. Bruce. *The Romanovs: Autocrats of All the Russias*. USA, 1981. ISBN 0 – 385 – 27908 – G. Str. 368 – 370.
- 6 František Josef Kinský (1739–1805), vojenská kariéra. V jeho 29 letech byl císařovnou Marií Terezií poslán do Štutgartu, kde se měl přiučit umění vyučovat vojenství na tamní akademii. Roku 1778 se stal ředitelem vojenské akademie v Neustadtu. Napsal několik spisů o výchově. Více viz Ottův slovník naučný: 14. díl. Olomouc, 1998. s. 243.
- 7 Srovnání LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „Dlouhého“ 19. století* : 1. díl: Dějiny hmotné kultury. Pardubice, 2001. ISBN 80 – 795 – 01. str. 135.
- 8 Město Müzzuzuschlag ležící jihozápadně od Vídně.
- 9 Princové ze severu jsou deníku během cesty zmiňováni pouze na dvou místech. Otázkou ale je, koho takto hraběnka Chotková označila. Pavel I. měl v té době se svou ženou Marií Fjodorovnou 2 syny. Alexandra I. Pavloviče (1777 – 1825) a Konstantina Pavloviče (1779 – 1831). Mohli ale tyto dva synové podnikat cestu po Evropě se svými rodiči, ačkoliv jednomu bylo 5 a druhému 3 roky? Tato otázka vyvstává proto, že Marie Sidonie ve svém deníku ve zmiňovaných dvou zápisech, že jeli ti princové sami. Mohlo se také jednat o nějaké příbuzné careviče, ale on sám žádné bratry neměl.
- 10 V tomto slově byla vodorovná čárka na n Konigsbrunn, tzn. že písmeno n bylo zdvojeno.
- 11 Autorka v deníku uvádí, že jeli přes Widden, takové město se ale na mapách nenachází. Také uvedla, že zde navštívili zámek patřící hraběti Stubenbergovi. Vzhledem k trase cesty této výpravy se jedná o hrad ležící ve městě Kapfenberg.
- 12 Tím je myšlen císař Josef II., který se části této cesty účastnil.
- 13 Tento seznam cestujících byl celý sepsán do poznámkové poloviny stránky, avšak nebyl označen jako poznámka či vsuvka, proto je takto zařazen mezi text a zde dochází k porušení struktury textu z deníku. Autorka snad tuto úpravu promíne.
- 14 Opery Christopa Willibalda Glucka (1714–1787), který po stujících nejen v Praze, ale také ve Vídni, odešel za angažmá do Milána. Opera Alceste (Alcesta 1767) byla jednou z jeho prvních oper, díky nimž došlo k reformě opery, dále zmiňovaná opera Orfeus tento tren ještě posílila. Více viz WARRACK, John – WEST, Ewan. *Oxfordský slovník opery*, první vydání. Praha 1998. s. 188.

VII. Závěr

Předložená bakalářská práce se snažila zachytit pohled vysoce postavené šlechtičny na přelomu 18. a 19. století na cestování, kulturně-spoolečenské dění a pomocí nerozsáhlé literatury, také na samotnou šlechtičnu a její rod. Hraběnka Marie Sidonie Chotková, roz. Clary-Aldringen (1748-1824), byla typickou ženou své doby. O jejím mládí zatím nic bližšího nevíme, pro dějiny se stala zajímavou především svými teplickými deníky, kde lze nalézt odraz dějin regionálních i státních, ale také jako manželka Jana Nepomuka hraběte Chotka (1748-1824). Více o jejím životě ještě čeká na odhalení v podobě dochovaných pramenů nejen v rodinném archivu rodu Clary-Aldringen, ale také v archivním fondu rodiny Chotků. Z použitého pramene je patrný pouze její vztah k dětem. Když o nich píše je cítit, její láska k nim, péče i obavy o jejich blaho, avšak ani nemoc syna Rudolfa (1780-1782) ji nedonutila zůstat s ním doma a neodcestovat na jistě velice lákavou a státnicky nezbytnou cestu do Itálie. Její syn zemřel jen pár dní po odjezdu.

Hlavním tématem této práce se stal její cestovní deník z roku 1782. Tehdy se hraběnka vydala, jako doprovod budoucího cara Pavla I. s chotí, na cestu do Itálie. Cestovala spolu se svým manželem, který byl tímto úkolem pověřen pravděpodobně císařem. Hraběnka sice neuvádí z jakého důvodu si tento deník začala psát, je však zřejmé, že důvodem byla právě tato cesta, kterou měla podniknout. Jak je z textu patrné, byla to cesta dlouhá a někdy únavná. Hraběnka se zaměřuje nejen na památky, které navštívila, ale popisuje i návštěvy divadel a plesů. V první části svého deníku zapsala mimo jiné postřehy týkající se mladého carevičského páru, především jeho chování. Měla čest strávit několik dní v přítomnosti císaře Josefa II., který se v prvních dnech ke skupině připojil. Méně prostoru věnuje informacím o ubytování, stravování i samotnému cestování. Zápisy o těchto skutečnostech bývají zpravidla velice stručné. Velký prostor je rovněž věnován informacím o šlechticích a šlechtičnách, které na své cestě autorka potkala.

Celá práce týkající se deníku, byla napsána z pohledu hraběnky Chotkové, neboť se mnohdy z textu nedá přesně určit s kým cestovala, ačkoliv na počátku deníku je seznam spoucestujících uveden velice konkrétně. Ani rozchod s carevičským párem, který se udál s největší pravděpodobností v Benátkách 30. ledna 1782, není v deníku konkrétně uveden. Napovídá tomu jen fakt, že ve zmiňovaném zápisu z 30. ledna je jejich přítomnost zachycena naposledy. Nejdélší čas pobývala autorka nejprve v Benátkách a poté v Milánu, proto je tento deník také zajímavým pramenem pojednávajícím o životě v těchto městech. Stejně jako ostatní cestovatelé, popisuje hraběnka mnohdy velice podrobně vzhled a především výzdobu

kostelů a jiných památek, její deník se ale stává zajímavým pramenem pro dějiny bydlení, zvláště v těch částech cesty, kdy byla ubytována v soukromí. Dozvídáme se tak alespoň minimum informací o ubytovatelích a jejich životě, způsobu bydlení a zvycích. Nahlédneme tak někdy i do soukromí osob, kam bychom nahlédnout jinak nemohli.

Deník je svou formou celkem typickým cestovním deníkem. Do jisté míry byla pravděpodobně ovlivněna jinými cestovními deníky, které byly pro čtení velice oblíbené. Podle náznaků v textu i konečné úpravy deníku lze předpokládat, že byl přepisován z konceptu.

Závěr práce tvoří edice třinácti počátečních stran deníku, která se snaží přesně dodržet hraběččin styl a formu, text je doplněn o zrcadlový překlad do českého jazyka, pro lepší přístupnost širší veřejnosti. Čtenář si může zdařilost tohoto počínání sám ověřit za pomoci příloh náležejících k této práci, kde nalezne mimo jiné dvě fotografie vztahující se k editovanému textu a portrét hraběnky Chotkové.

VIII. Seznam pramenů a literatury

Seznam použitých pramenů

Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782.

Seznam pramenů uvedených v textu

a) uložené ve Státním oblastním archivu Litoměřice, pobočka Děčín

Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deníky z Teplíc 1790-1798.

Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 111, Deníky z Teplíc 1798-1818.

Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 262, kart. č. 112, Korespondence od matky Marie Josefy Clary-Aldringen, roz. Hohenzollern 1767-1801.

Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 262, kart. č. 113, Korespondence se sourozenci Janem Nepomukem, Marií Kristinou, provd. Hoyos a Marií Terezií, provd. Wilczek a Jos. Wilczeckem 1772-1819.

Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 262, kart. č. 112, Korespondence od otce Františka Václava 1776-1781.

b) uložené ve Státním oblastním archivu Litoměřice, pobočka Děčín

Státní oblastní archiv Praha, Rodinný archiv Chotků, inv. č.672, LXII Svatební smlouvy a úmrtní oznámení členů rodu, kt. 48, č. 1.

Státní oblastní archiv Praha, Rodinný archiv Chotků, inv. č.188, X Spisy a listiny týkající se chotkovského rodu 18. a 19. století, kt. 8, č. 42.

Seznam tištěných pramenů:

KNESCHKE, Ernst Heinrich. *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon im Vereine mit mehreren Historikern*. Bd. II. (Bozepolski-Ebergassing). Leipzig, 1929.

WURZBACH, Constantin. *Biographisches Lexikon des kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Reißerstaate und in feinen Kronländern gelebt haben*. 2. Teil, Brninski-Cordova. Wien, 1857.

Seznam použité literatury:

Atlas světa: s aktualizovanými tematickými mapami. Praha, 1998. ISBN 80-7176-781-6.

BAŠTÁŘ, Milan – INDRA, Bořivoj. *Rodinný archiv Chotků: Inventář*. Praha 1999. [strojopis].

BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha, 2001. ISBN 80-7277-024-1.

BŮŽEK, Václav a kolekt. *Úvod do studia historie*. České Budějovice, 1994. ISBN 80-7040-063-3.

CERMAN, Ivo. *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*. In *Český časopis historický* 10, 2003, s. 818-853. ISSN 0862-6111.

CLARY-ALDRINGEN, Alfons. *Vůně vzpomínek*. Praha, 2002. ISBN 80-7243-158-7.

ČORNEJ - et al.. *Evropa králů a císařů*. Praha, 2005. ISBN 80-237-3941-7.

GALANDAUER, Jan. *František Ferdinand d'Este*. Praha, 244 s. ISBN 80-205-0350-1.

HANUŠ, Josef. *Národní museum a naše obrození*. Praha, 1921. ISBN neuvedeno

HLAVÁČEK – KAŠPAR – NOVÝ. *Vademecum pomocných věd historických*. Praha, 1994. ISBN 80-7319-004-4.

HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků*. Praha, 1996. ISBN 80-7203-015-9.

HROCH, Miroslav a kolektiv. *Encyklopedie dějin novověku 1492 – 1815*. Praha, 2005. ISBN 80-7277-246-5.

Kol. autorů. *Dějiny pošty v Českých zemích*. Praha, 2000. ISBN 80-86437-02-7.

KOLEKTIV autorů. *Francouzsko-český, česko-francouzský studijní slovník*. Olomouc, 1998. ISBN 80-86002-44-6.

KUBEŠ, Jiří, *Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727*, In *Theatrum historiae. Sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice 1*, Pardubice 2006, 83-108 s. ISSN 1802-2502.

JAKLOVÁ, Pavla – SMÍŠKOVÁ, Helena. *Rodinný archiv Clary-Aldringenu, Teplice (1138) 1416-1948*. Děčín, 2004. [strojopis].

- JANÁČEK, Josef. *Valdštejnova smrt*. Praha, 1970. ISBN neuvedeno.
- LEDR, Josef. *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*. Kutná hora, 1886. ISBN neuvedeno.
- LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se, knížko má...*“: *Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008, ISBN 978-80-7254-956-6.
- LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Eva nejen v ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha, 2002. ISBN 80-246-0375-6
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. Praha, 1999. ISBN 80-204-0737-5.
- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „Dlouhého“ 19. století : 1. díl: Dějiny hmotné kultury*. Pardubice, 2001.
- LINCOLN, W. Bruce. *The Romanovs: Autocrats of All the Russias*. USA, 1981. s. 368 – 370. ISBN 0 – 385 – 27908 – G.
- MACHAČOVÁ, Jana. Žena v 19. století jako „přívěšek“?. In ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.) *Dějiny žen, aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice, 2006. 209-213 s. ISBN 80-7194-920-5.
- MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů českých zemí*. 2. rozšířené vydání. Praha 1999. ISBN 80-204-0760-X.
- MICHLOVÁ, Jana, Počátky zámecké knihovny Clary-Aldringenů v Teplicích , In *Zprávy a studie* sv. 21 , RMT , 1997 , s. 99-106. ISSN 0231-7648
- OMASTA, Vojtěch – RAVIK, Slavomír. *Karty, hráči, karetní hry*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7309-521-5.
- OSTROVSKÁ, Sylvia. *Slavné ženy v Teplicích: Křížovanky moci a krásy*. Teplice, 1994. ISBN 80-85321-13-0.
- OSTROVSKÁ, Silvia. Pohledy na habsburskou monarchii v 18. století. In *Acta universitatis palackianaesis facultas philosophica*. 2000. č. 29. s. 115-123.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. První díl, A-Alpy. Praha, 1996. ISBN 80-7185-058-6.
- Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Druhý díl. Alqueire - Ažušak. Praha, 1996. ISBN 80-7185-063-2.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Pátý díl, C-Čechůvky, Praha 1997. s. 437. ISBN 80-7185-102-7.
- Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Dvanáctý díl. Ch - Sv. Jan. Praha : Paseka, 1998. ISBN 80-7185-157-4.

- Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Třináctý díl. Jana - Kartas. Praha, 2000. s. 952. ISBN 80-7185-158-2.*
- Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Čtrnáctý díl. Kartel - Kraj. Praha, 1998. ISBN 80-7185-200-7.*
- Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Šestnáctý díl. Líh - Media. Praha, 1999. ISBN 80-7185-237-6.*
- Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Osmnáctý díl. Navary - Oživnutí. Praha, 1996. ISBN 80-7185-259-7.*
- Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Devatenáctý díl. Pohora - Pohoř. Praha, 2000. ISBN 80-7185-274-0.*
- Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Dvacátýpátý díl. T - Tzschimer. Praha, 2002. ISBN 80-7203-385-9.*
- PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848*. Teplice, 1969. ISBN neuvedeno.
- PLENIER, Radomír. *Minilexikon k dějinám lodí a námořní plavby*. Praha, 1994. s. 256. ISBN 80-206-0441-3
- POLÁK, Matěj Milota Zdirad. *Cesta do Itálie: Od roku 1815 až do léta 1818*. Praha, 1979. ISBN neuvedeno.
- POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. Praha, 1999. ISBN 80-85955-13-X.
- POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. Praha, 2001. ISBN 80-85955-17-2.
- ŠPECINGER, Otakar. *Chotkovské Veltrusy*. Kralupy nad Vltavou, 1962. ISBN neuvedeno.
- TAIŠLOVÁ, Jitka. *Mluvnice francouzštiny*. Praha, 2002. ISBN 80-7335-004-1.
- TERŠL, Stanislav. *Malá encyklopedie textílií a odívání*. Praha, 1987. ISBN neuvedeno.
- V AŠÁK, Pavel. *Textologie: teorie a ediční praxe*. Praha, 1993. ISBN 80-7066-638-2.
- VEBER, Václav, et al. *Dějiny Rakouska*. Praha, 2002. ISBN 978-80-7106-239-4.
- WARRACK, John – WEST, Ewan. *Oxfordský slovník opery*. Praha 1998. ISBN 80-85893-14-2.
- UCHALOVÁ, Eva. *Česká móda: pro salon i promenádu*. Praha, 1999. ISBN 80-7033-607-2.
- ZHOŘ, Antonín. *Sám proti osudu*. Praha, 1978. ISBN neuvedeno.
- ŽUPANIČ, Jan – STELLNER, František – FIALA, Milan. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha, 2001. ISBN 80-86493-00-8.

IX. Seznam příloh

Příloha číslo 1a – erb rodu Clary-Aldringen

POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. Praha, 2001. s. 64.

Příloha číslo 1b – erb rodu Chotků

POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. Praha, 1999. s. 176.

Příloha číslo 2 – portrét Marie Sidonie Chotkové

Státní zámek Velké Březno, obrazová sbírka, portrét Marie Sidonie Chotkové, in. č. VB371.
(foto autor)

Příloha číslo 3 – portrét Jana Nepomuka hraběte Chotka

Státní zámek Velké Březno, obrazová sbírka, portrét Jana Nepomuka hraběte Chotka, in. č. VB 446. (foto autor)

Příloha číslo 4 – desky cestovního deníku Marie Sidonie Chotkové

Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782.
(foto autor)

Příloha číslo 5 – první strana cestovního deníku Marie Sidonie Chotkové

Státní oblastní archiv Litoměřice-pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782. s. 1.
(foto autor)

Příloha číslo 6 – sedmá strana cestovního deníku Marie Sidonie Chotkové

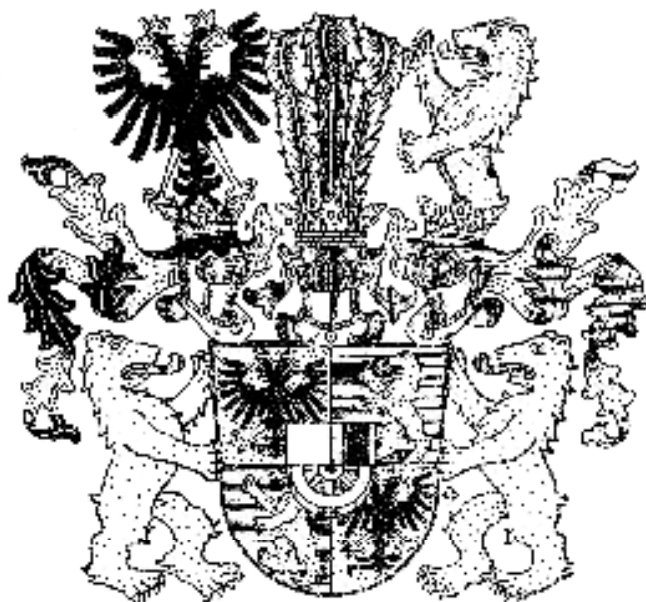
Státní oblastní archiv Litoměřice-pobočka Děčín, Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice (1138) 1416-1948, inv. č. 261, kart. č. 110, , Deník z cest po Benátkách a Milánu 1782. s. 7.
(foto autor)

Příloha číslo 7 – itinerář cesty do Itálie

Příloha číslo 1a

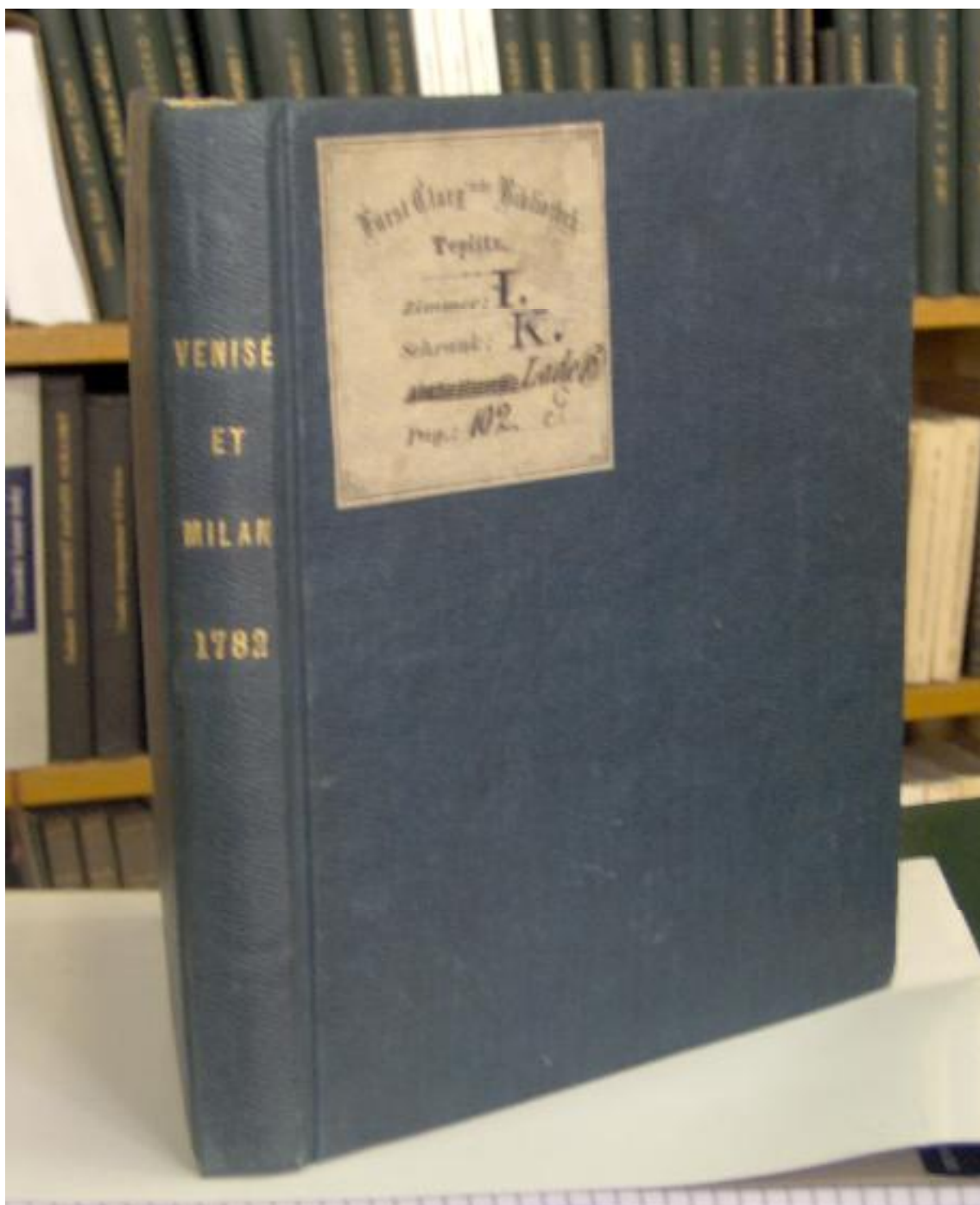
Příloha číslo 1b

L'année 1782.
 Départ
 de Vienne le 4 Janvier.
 Mon mari ayant été nommé,
 pour accompagner le Comte et
 la Comtesse Du Nord, jus qu'au confin
 de l'Autriche, après avoir reçu en
 l'honneur de les mener depuis
 Breda jus qu'à Vienne, voulut bien
 me procurer le plaisir d'être dans
 Voyage en conséquence je partis
 de Vienne un Vendredi quatre de
 Janvier par un très beau temps,
 à huit heures du matin, et
 j'arrivai à Munich vers Midi.
 Après m'être un peu reposée
 dans un très joli appartement
 que Madame de Kinsky, née
 Struttensdorff ne s'avoit fait
 préparer chez elle, j'allai à
 l'Académie Militaire qui est
 dans la même Maison. S'y trouvoit
 le Majorité l'Empereur, l'Archiduc
 le Comte et la Comtesse Du Nord,
 les Princes de Wurtemberg, Père et
 fils, je vis dans le plus grand détail
 tout ce qui a rapport à l'éducation
 qu'on y donne sous les

+ Maximilien

8

Ordre
Des Voitures

1° le Major Mackeyff pour faire
les Quartiers

2° Mr Grand Duc et la G. Duchesse

3° Mr et Mme. de Brankendorff avec
sa femme de Chambre

4° Mr et Mme de Chotak avec
sa femme et un valet de Chambre

5° le Médecin Mr. Casse seul.

6° Mlle. Tadossi Mancillo, l'Arabie
Mancillo femme de Chambre et
Mr. Bertoni friseur de la G. D.

7° 2 femmes de Chambre de ses
Lauvieselles

8° Le Maître d'Hotel Daugueignon
allant toujours d'avance avec
la Cuisine et le Bagage
à cheval.

9° 2 Couriers du G. D., un de
Mr de Brankendorff, un de
Mr de Chotak.

qui me fit prendre de la
Rhubarbe et me mit un onguent
dont je ne me trouvais pas bien
L'Empereur nous quitta très
matin, mon pied se souleva. J'eus
l'honneur de prendre congé de lui
à Kienberg les Atlepes firent leur
dejeuné disant je ne puis accepter
l'honneur d'être mon mari y
alla seul et je mangé un
morceau dans une voiture des
provisions que j'avois avec moi
je m'amusois beaucoup d'un Maître
de Poste de Cringla qui étoit
réellement très plaisant, au moment
ou on se remit en route Mr Casse
fut venu le plus maladroitement
du monde mais sans se faire le
moindre mal, nous arrivâmes de
très bonne heure à Widda, très beau
Château en Autriche appartenant à
un Comte de Stadenberg qui y
étoit avec sa femme je me retirai
bien content dans ma chambre
Mr Casse vint se y voir et à l'heure

Příloha číslo 7

Itinerář Cesty Marie Sidonie Chotkové rozené Clary –Aldringen

4. leden 1782 (pátek)

8 hodin ráno odjezd z Vídně do Neustadtu (Wiener Neustadt), kam přijela okolo poledne.

5. leden 1782 (sobota)

Pobyt v Neustadtu

6. leden 1782 (neděle)

Pobyt v Neustadtu

7. leden 1782 (pondělí)

V 8 hodin ráno odcestovali z Neustadtu do města Merzzuschlag (dnes Mürzzuschlag)

8. leden 1782 (úterý)

Cestovali přes Kienberg (Kindberg) do městečka Widden (Kapfenberg)

9. leden 1782 (středa)

V 8 hodin odjeli z Widdenu přes Frohnleüten (Frohnleiten) do Grätzu (Graz – Štýrský Hradec)

10. leden 1782 (čtvrtek)

Odjezd do Marbourgu (Maribor), po cestě zastávky v Leberingu (Leibnitz)

Příjezd do Marbourgu okolo páté hodiny (odpolední)

11. leden 1782 (pátek)

Cesta do města Cilly (Cejle)

12. leden 1782 (sobota)

Brzy přijeli do Leybachu (Ljubljana)

13. leden 1782 (neděle)

Po mši odjeli z Leybachu do Alpergu (město mezi Leybachem a Triestem), kam přijeli pozdě večer.

14. leden 1782 (pondělí)

Cesta do Triestu (přístav Terst), kam přijeli okolo čtvrté hodiny odpoledne.

15. leden 1782 (úterý)

V 9 hodin ráno se jeli podívat na Lazzaretto Sporco (část přístavu Terst)

16. leden 1782 (středa)

Ruský dvůr odcestoval do Udine

Jan Nepomuk hrabě Chotek do Fiume (Fiume Veneto) kam přijel 18. ledna 1782 okolo druhé hodiny.

17. leden 1782 (čtvrtek)

Pobyt v Triestu (Terst)

18. leden 1782 (pátek)

Okolo 6 hodiny večer odcestovala hraběnka Chotková do Monfalcone, kam přijela po 6 hodinách, tedy okolo půlnoci.

19. leden 1782 (sobota)

Odjezd do Palmatty (Palmanova), poté pokračovali do Coidropa (Codròipo), kde strávili 4 hodiny, velice pozdě večer přijeli do města Coniglians (Conegliano)

20. leden 1782 (neděle)

Přes město Trévis (Treviso) dojeli až do Mestre, kde zanechali kočáry a pokračovali ve své cestě lodí do Benátek.

21. leden 1782 (pondělí)

Pobyt v Benátkách (již i s ruským dvorem)

22. leden 1782 (úterý)

Pobyt v Benátkách (již i s manželem)

23. leden 1782 (středa)

Pobyt v Benátkách

24. leden 1782 (čtvrtek)

Pobyt v Benátkách

25. leden 1782 (pátek)

Pobyt v Benátkách, princové ze severu odcestovali do Padovi

26. leden 1782 (sobota)

Pobyt v Benátkách

27. leden 1782 (neděle)

Pobyt v Benátkách

28. leden 1782 (pondělí)

Pobyt v Benátkách

29. leden 1782 (úterý)

Pobyt v Benátkách

30. leden 1782 (středa)

Odjezd do Padovy

31. leden 1782 (čtvrtek)

Pobyt v Padově

1. únor 1782 (pátek)

Odjezd z Padovy do Vincenze (Vincenza).

2. únor 1782 (sobota)

Dopoledne odjeli do Verony. Přijeli tam ve 4 hodiny po obědě.

3. únor 1782 (neděle)

Pobyt ve Veroně.

4. únor 1782 (pondělí)

Odjezd z Verony do Brescie, kam přijeli okolo šesté hodiny večerní.

5. únor 1782 (úterý)

Odcestovali do Bergama.

6. únor 1782 (středa)

Cílem cesty bylo Miláno, cestou byli nuceni přejít vodu ve městě Vapris (dnes Vaprio d'Adda)

Do Milána přijeli 2 hodiny po poledni.

7. únor 1782 (čtvrtek) – 25. únor 1782 (pondělí)

Pobyt v Miláně. 20. únor 1782 (čtvrtek) – Jan Nepomu hr. Chotek se navrátil z cesty do Pavie.

26. únor 1782 (úterý)

Okolo 6 hodiny dopoledne opustili Milán a okolo 10 hodiny večerní přijeli do Cremony.

27. únor 1782 (středa)

Odjezd z Cremony do Mantovy.

28. únor 1782 (čtvrtek)

Desenzano di Grada

1. březen 1782 (pátek)

Velice pozdě dorazili do Brixenu.

2. březen 1782 (sobota)

Z Brixenu se vydali do Innsbrucku, kam přijeli o půlnoci.

3. březen 1782 (neděle)

Pobyt v Innsbrucku.

4. březen 1782 (pondělí)

Odjezd z Innsbrucku. Přespali ve městě St. Johann (in Tyrol)

5. březen 1782 (úterý)

Okolo sedmé večer přijeli do Saltzbourgu.

6. březen 1782 (středa)

Pobyt v Salcburku.

7. březen 1782 (čtvrtek)

Přespali v Lambachu

8. březen 1782 (pátek)

Přijeli do Linze

9. březen 1782 (sobota)

Melk

10. březen 1782 (neděle)

Obědvali v Perschlingu a v 8 hodin večer dojeli do Vídně.

Resume

Presented bachelors work tried to catch and describe the insight of the distinguished noblewomen into the travelling, culturally-social acting and with short supplies of available literature also the noblewoman itself and her house. Countess Marie Sidonie Chotková, born Clary-Aldringen (1748-1824), was typical women of her time. We have very little information about her childhood as her life started to be important, from the historical point of view, by marriage with Count Jan Nepomuk Chotek (1748-1824). We have also some picture of her life from her „Teplice“ diaries, where the valuable information about the regional history as well as some hints about the state history can be found. But the information about rest of her life are still waiting for un-covering, as the research a lot of historical sources not just from family archive of Clary-Aldringen house, but also from the archive foundation of Chotek house has just begun. Her parent relation could be easily found in the mentioned itinerary source. When she wrote about her children, you can feel her love and care for them. But even her fear about her son Rudolf (1780-1782) in the time of his illness can not force her to stay with him at home and to not leave to attractive trip to Italy. Her son died just few days after her departure.

Main topic of this work became her itinerary from year 1782. In this time the countess left Vienna to accompany of future czar Pavel I. and his wife to their trip to Italy. She travelled together with her husband, which was assigned to this mission probably by the emperor itself. Countess didn't write the reason why she started with the writing of this itinerary, but it is clearly obvious, that the reason for this is mentioned travel itself. As could be read in it, it has been long and sometimes tiresome journey. Countess described the architectonic monuments which she had visited, lots of them with the deepest details and, as other travellers of her time, she tried to catch some details from the theatre performances and balls, which she participated. She also provided some information about the czarevitch pair and their behaviour mostly in the first part of her travel diary. Except of this, she wrote about her opportunity to spend few days in the presence of the emperor Josef II., which accompanied her group in first few days of their trip. Much less space was taken by the information about her accommodation, boarding and the travelling itself. The notices about these parts of her days were brief. In contrary to this is lot of the space used for the information about the many different nobleman and noblewoman which author of this itinerary met during her travel.

The whole itinerary was written from the view of countess Chotek. At the beginning of her document she prepared the very detailed list of her companions, but many times in her records it is not obvious who had travelled with her in that specific time. Even the separation of their group with the czarevitch pair, which probably left the group in the Venice 30th of the January 1782, was not noted in it. There is just the last notice about them in the record form this day.

The most time author spent in the Venice and then in Milan and because of this became this itinerary interesting source of knowledge about the living in these cities in those days. The author described the detailed outlook and the ornamentation of the important architectonic houses, mostly the churches and monuments and because of this is her work interesting source of information about the history of the architecture. There are also some very valuable information about the living in those days, especially when the countess was accommodated in private room. Then the author provided all valuable data about the quartermasters, their life, their houses, customs and sometimes even some private relations of the different persons.

The document was written in the exact same form as the usual itinerary. Author herself tried to keep the classic form from the reasons mentioned in the ... chapter. She was very probably affected by the reading of other itineraries which were very popular as a reading in her time. According the hints in the text as well as from the final form of this document could be anticipated that this text was re-written from the concept, but no proves was found about its existence.

The edition of the first thirteen pages of the itinerary was placed at the end of this work. In this edition I tried to keep the original countess text style and form and added the Czech translation on the left side of the page to be more understandable for the expert community. The reader can verify the translation from the attachment of this work, where, among the others, are two pictures of the edited text.